

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ:
ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції
(Суми, 23 квітня 2021 року)

Суми
2021

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Власенко В. М., канд. іст. наук;
Дегтярьов С. І., д-р іст. наук;
Король В. М., канд. іст. наук;
Куліш А. М., д-р юрид. наук;
Нестеренко В. А., канд. іст. наук.

Видання рекомендоване до друку рішенням вченої ради
Навчально-наукового інституту права СумДУ
(протокол № 9 від 20.05.2021 р.)

Суспільно-політичні процеси в Україні та світі: історія, проблеми, перспективи : матер. VIII Всеукр. наук.-практ. конф. (Суми, 23 квітня 2021 р.) / ред. колегія : В. М. Власенко, С. І. Дегтярьов, В. М. Король та ін. – Суми : Сумський державний університет, 2021. – 289 с.

До збірника увійшли наукові статті та повідомлення викладачів, студентів, учених та аспірантів ЗВО і наукових установ, виголошені в рамках VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції «Суспільно-політичні процеси в Україні та світі: історія, проблеми, перспективи» (Посвідчення УкрІНТЕІ № 778 від 14 грудня 2020 р.), присвяченої актуальним питанням суспільно-гуманітарних наук.

*БІБІК Максим Олександрович,
студент ННІП СумДУ, гр. ІС-91
(наук. керівник: к.і.н., доц. Зякун А. І.)*

Екомузей: історико-культурне та суспільно-господарське значення

Протягом другої половини ХХ ст. для розвитку музейної справи характерними були такі риси як поява багатьох міжнародних законодавчих документів про права та доступ до інформації про довкілля, впровадження сучасних методів менеджменту та залучення музеїв до світової інформаційної мережі. Також в цей період виникає інтерес органів місцевого самоврядування деяких країн до збереження власних об'єктів культурної спадщини та специфічного середовища в якому вони розміщені. Поєднання цих факторів призвело до появи екомузеїв.

Екомузей – це особливий тип соціально-середовищного музею, метою якого є забезпечення розвитку громад у традиційному середовищі проживання з залученням їх членів та органів місцевої влади до діяльності спрямованої на збереження всіх видів власної культурної спадщини. При цьому проблемою екомузеїв є збереження колективної історичної пам'яті при запровадженні системної інтеграції нових технологій і методів.

Термін «екомузей» був запропонований ще у 1971 р. Гюго де Варіном, а власне напрям «нової музеології» був започаткований Жоржем-Анрі Рів'єром у 1983 р. на Генеральній конференції Міжнародної ради музеїв (ICOM) у Лондоні. Ним були проголошені основні принципи екомузею – інтеграція музею в довкілля, його соціалізація і врешті зміна місії. За новою концепцією музей повинен не просто фіксувати минуле, а й користуватися ним, впливаючи тим самим на майбутнє конкретної громади. На початку програмної статті Жоржа-Анрі Рів'єра сказано: «Екомузей планується, створюється та використовується

спільно населенням та місцевими органами влади. Останні беруть участь у цій діяльності, надаючи спеціалістів та все необхідне, в тому числі фінансові засоби. Участь індивіда залежить від його запитів, рівня знань та ставлення до цієї діяльності» [2, с. 2]. Саме за рівнем співпраці населення громади з органами місцевого самоврядування можна визначити ступінь відповідності музейної установи статусу екомuzeю.

У 1984 р. новоутворена група музеологів провела у місті Квебек перший Міжнародний семінар «Екомuzeї та нова музеологія». Тут було узгоджено єдину позицію щодо загальних питань та прийнято Декларацію про цілі і головні принципи нового напрямку. Основні положення концепції екомuzeю викладені в документах підрозділу MINOM у 1986 р.

На початку XXI ст. в країнах Північної Америки та Європейського Союзу на основі попереднього досвіду задекларовані такі базові принципи організації екомuzeїв:

1) інтенсивна взаємодія з місцевим населенням, зв'язок з його господарською і культурною діяльністю, активна участь місцевого населення на всіх етапах створення і функціонування музею;

2) наявність чітко зафіксованої соціальної місії, спрямованої на творчий розвиток місцевої громади, її культурної самоідентифікації та на вирішення її соціальних проблем;

3) широке розуміння історико-культурної спадщини, у ролі якої виступає вся територія проживання певного соціуму, а зосереджені на ній як матеріальні об'єкти, так і форми соціальної і культурної діяльності є потенційними музейними об'єктами;

4) відсутні завдання музеєфікації в її традиційному розумінні, необов'язковим є нагромадження пам'яток чи збирання колекцій шляхом вилучення об'єктів із середовища побутування чи обмеження їх традиційної експлуатації, в

екомузеї перевага має надаватися формам «м'якої», «часткової музеєфікації» [1, с. 38].

Екомузей, на відміну від класичного музею, відзначається невеликою залежністю від державних органів та політики, так як основні рішення щодо нього приймає громада. Залучаючи до своєї діяльності місцеве населення, екомузей зберігає культурно-історичну пам'ять у великій кількості людей, що значно підвищує загальний рівень самосвідомості суспільства в цілому. Також, добре організований екомузей надає економічну вигоду регіону в якому знаходиться, так як він приваблює туристів.

Найбільшого поширення концепція екомузею набула у Франції, Канаді, Бельгії, США, країнах Центральної Америки та деяких інших країнах. Найвідомішими екомузеями є: Ле-Крезо, Сен Назер, Марс Салан, деякі пригорода Парижа, От-Бос, Сан-Крістовано, екомузей на Сейшельських островах [3] та ін.

В залежності від регіону і країни екомузеї можуть мати свою специфіку. У більшості випадків основний інтерес приділяється старовинній урбаністиці, різноманітним об'єктам господарства і промисловості. Так в Китаї екомузеї покликані зберегти традиційні культури малих народів. В Італії за їх допомогою вивчають традиційні заняття різних регіонів країни. В Скандинавських країнах екомузеї мають природничий нахил.

Отже, екомузей являє собою мережу об'єктів культурно-історичної спадщини в їх традиційному середовищі існування, яка використовується при активній взаємодії населення з місцевими органами влади.

1. Климишин О. С. Основи природничої музеології. Львів, 2017. 177 с.

2. Ривьер Ж. А. Эволюционное определение экомзея. *Museum: Международный научный журнал ЮНЕСКО*. 1985. №148. С. 2–3.

3. Чернобай Ю. М. Екомузей – перехрестя інновацій і традицій. *Наукові записки Державного природознавчого музею*. Львів, 2012. Вип. 28. С. 3–10.

*ГАПЧЕНКО Євгеній Анатолійович,
студент ННІП СумДУ, гр. ІС-01
(наук. керівник: к.і.н., доц. Зякун А. І.)*

Перші спроби пам'яткоохоронної діяльності на території України: Історичне товариство Нестора Літописця й Одеське товариство історії та старожитностей

Проблема охорони історичних пам'яток на території України в XIX ст. визріла в ході національно-культурного відродження. У відповідь на постійні утиски, обмеження українського народу та його історії створюються культурно просвітницькі організації та постає питання про захист багатой української історії від розграбування та знищення. Історичні громадські організації XIX ст. стали першими пам'яткоохоронними організаціями. Вони організовано вивчали українську історію, видавали власні збірки з результатами досліджень, проводили археологічні розкопки. Деякі з них навіть намагалися скласти перші реєстри українських старожитностей.

Однією з таких громадських організацій Наддніпрянської України стало Історичне товариство Нестора Літописця, утворене 24 листопада 1872 р. київськими істориками-краєзнавцями. Ініціатором заснування товариства був перший ректор київського університету Святого Володимира М. О. Максимович [3, с. 28]. Один з найвпливовіших членів громади М. Дашкевич писав: «воно виникло як давно назріла в середовищі київських учених потреба спільної розробки історії російського і зокрема південно-російського народу за рясними і в цілому раніше мало розробленими даними, що збереглися в

області Південно-російського краю, а саме за даними археологічними, літописними, архівними, за творами літератури й народної творчості та ін.» [5, с. 25]. Товариство провело 700 засідань, на яких було прочитано понад 1,4 тис. доповідей з історії, літератури, мистецтва, етнографії, права, переважно з українознавчої тематики. Через те, що історичне товариство не мало ліцензії на ведення археологічних досліджень члени товариства займалися в основному видавничою діяльністю та публікуванням свої робіт, з 1879 р. воно видавало «Чтения» [5, с. 27]. Не дивлячись на брак матеріальних джерел така діяльність зіграла важливу роль у пам'яткоохоронній діяльності.

Історичне товариство Нестора Літописця здійснило першу спробу скласти реєстр пам'яток Київського, Подільського та Волинського генерал-губернаторства. Воно розробило і опублікувало 1898 р. у своїх «Чтениях» «Програму для збирання відомостей про старожитності», підготовлену до XI Археологічного з'їзду в Києві [5, с. 27]. Програма складалася з трьох відділів. У першому «Старожитності первісні» повідомлялося про рухомі пам'ятки, знайдені на місцях стоянок палеолітичної та неолітичної епох, майстерень кам'яного і бронзового віків, про знахідки залізного віку, про мегалітичні та польові споруди, печери, кургани й могили кам'яного віку. Другий відділ перелічував старожитності історичні: назви сіл, в яких розташовані парафіяльні церкви, в минулому й тепер; які села належать до парафій, їх назви; скільки церков у парафії та інше. Відділ третій «Старожитності церковні» містив запитання про архітектуру церковних і монастирських споруд, історичні відомості про них [5, с. 27–28]. Їх програма по класифікації старожитностей була створена однією з перших в Україні, а тому мала досить складну структуру. Більше того до пам'яток по можливості додавався їхній опис та фотографії. Це допомогло передати більше інформації з історії України до нашого часу.

На півдні України пам'яткоохоронну діяльність здійснювало Одеське товариство історії та старожитностей. Науково-дослідна робота на території південного Причорномор'я почалася ще в першій половині XIX століття, зокрема в 1823 р. Іваном Олексійовичем Стемпковським було поставлено питання про заснування в Одесі товариства, що ставило б своєю метою збереження та науковий опис всіх стародавніх пам'яток, знайдених у Новоросійському краї. Дослідницько-красознавчу роботу товариства Іван Стемпковський вбачав у збереженні та публікації епіграфічних і нумізматичних джерел, проведенні археологічних розкопок поселень, здійсненні заходів щодо реставрації та охорони стародавніх споруд [1, с. 185]. Пізніше, 23 квітня 1839 р. в Одесі відбулося урочисте засідання яким розпочало своє існування новозасноване Одеське товариство історії та старожитностей. Це товариство стало хронологічно другим історичним товариством в цілій Російській Імперії [4, с. 215].

Варто зазначити, що в складі цього товариства було найменше українців. Переважно туди входили російські чиновники та дворяни, але не дивлячись на цей факт метою цієї організації було вивчення та збереження українських пам'яток хоча тоді вони й розглядалися як частина історії Російської імперії. Особливу увагу Одеське товариство приділяло поповненню музейних колекцій, їхньому збереженню, науковій обробці та опису археологічних зібрань, а також культурно-просвітницькій роботі серед населення губернії. На одному з перших засідань у грудні 1839 р. члени товариства, відомі історики-аматори та колекціонери С.Воронцов, Д. Княжевич, М. Мурзакевич, А. Фабр передали на зберігання до товариства колекції монет, археологічні предмети й книги, що стосувалися історії, географії, статистики Новоросійського краю. В 1840 р. до колекції були долучені карти та монети, що зберігалися у Миколаєві при Чорноморській штурманській роті. Ці колекції і

поклали початок заснуванню 1843 р. музею при товаристві, а в 1851 р. відбулося його злиття з міським археологічним музеєм. Вже на початку 60–х рр. у музеї було три відділи: бібліотечно-архівний, старожитностей та мініц-кабінету [2, с. 326]. На відміну від інших регіонів України пам'яткоохоронна діяльність на півдні України була жвавішою, бо мала набагато більше можливостей в порівнянні з іншими регіонами через підтримку не тільки інтелігенції, а й дворянства.

Отже, пам'яткоохоронна діяльність науковий громадських організацій на території України була важливим фактором збереження історико-культурних пам'яток України, що сприяло активізації української національної свідомості.

1. Бублик Д. Роль наукових товариств Південної України другої половини XIX–початку XX століття у збереженні історико-культурних цінностей. *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії*. 2011. № 14. С. 183–189.

2. Даценко Л. Пам'яткоохоронна діяльність Одеського товариства історії та старожитностей у другій половині XIX–початку XX ст. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія : Історичні науки*. 2000. № 13. С. 325–335.

3. Колесник М. П. Історичне товариство Нестора-Літописця та його вклад у розвиток історичної науки в Україні. *Український історичний журнал*. 1995. № 5. С. 28–37.

4. Наріжний С. Одеське Товариство Історії й Старовини. Праці Українського Історично-Філологічного Товариства в Празі. Прага, 1942. Т. 4. С. 215–234.

5. Федорова Л. Д. З історії пам'яткоохоронної та музейної справи у Наддніпрянській Україні. 1870–1910–ті рр. Київ: Інститут історії України НАН України, 2013. 373 с

*ГОНЧАРЕНКО Анатолій Володимирович,
кандидат історичних наук, доцент*

Проблема об'єднання Німеччини та Паризький саміт ЄЕС 1989 р.

Обережність канцлера ФРН Гельмута Коля у питанні об'єднання двох німецьких держав була не випадковою. На скликаному 18 листопада 1989 р. у Парижі з ініціативи Президента Франції Франсуа Міттерана саміті Європейського економічного співтовариства (ЄЕС) панувала напружена атмосфера. Західнонімецьким високопосадовцям дали зрозуміти, що свої плани вони повинні погоджувати із завданнями європейської інтеграції, не квапитися і поважати права чотирьох держав, які перемогли в Другій світовій війні. Найбільш тверду позицію займала прем'єр-міністр Великої Британії Маргарет Тетчер, яка повідомила канцлера ФРН, що «возз'єднання не є на порядку денному» [2, с. 143]. Крім того, глава британського уряду зазначила, що Гельсінкський Заключний акт чітко зафіксував непорушність європейських кордонів, включаючи кордон між ФРН і НДР. Тому треба прагнути до укріплення інтеграційних структур в Європі, і лише потім, можливо, можна буде повернутися до питання про возз'єднання.

Уряд ФРН усвідомлював те, що, перш ніж приступати до об'єднання двох німецьких держав, треба розвіяти сумніви й побоювання в таборі своїх союзників, а також у СРСР. Що стосується союзників, то в Бонні були впевнені, що зможуть вирішити це завдання. З Радянським Союзом було складніше, незважаючи на сформоване до цього часу політичне взаєморозуміння з Михайлом Горбачовим і Едуардом Шеварднадзе. Але поворот у політиці СРСР надав можливість

канцлеру за підтримки США перейти до прискороного об'єднання Німеччини.

Ганс Модров, голова Ради міністрів НДР та заступник глави Соціалістичної єдиної партії Німеччини (СЕПН) запропонував свій план поетапного об'єднання. Спочатку пропонувалося укласти договір про співробітництво і добросусідство, потім створити конфедерацію й згодом – єдину державу у вигляді німецької федерації чи німецького союзу. Новостворена держава мала вийти з військових блоків і бути нейтральною. Права і відповідальність чотирьох держав мали бути збережені.

Обговорення цього проекту відбувалося складно – каменем спотикання став майбутній військово-політичний статус Німеччини. Г. Коль відкинув ідею нейтралітету країни. Проблема збереження членства Німеччини в НАТО стала провідною у майбутніх західнонімецько-радянських переговорах.

Для СРСР відносини з НДР мали особливе значення – у Східній Німеччині розташовувалось найпотужніше угруповання радянських військ, ця країна була найважливішою ланкою ОВД, форпостом соціалізму в Європі. Ще у 1987 р. М. Горбачов не виключав можливості возз'єднання німецької нації, проте вважав постановку цього питання в політичній площині передчасною і шкідливою [5, с. 31].

Подальші розходження поглядів керівників СРСР Михайла Горбачова і НДР Еріха Гонекера призвели до відчуження обох лідерів, яке завершилося розривом між ними в жовтні 1989 р. та усуненням останнього від влади. У 1987–1989 рр. у радянсько-німецькій політиці Берлін поступився місцем Бонну. Саме з останнім М. Горбачов обговорював питання європейської політики, роззброєння, економічного співробітництва та допомоги реформам у СРСР.

Тим часом стрімке падіння впливу СЄПН набувало невідворотного характеру, об'єктивно сприяючи поглибленню загальної кризи в НДР, що призвело до об'єднання за західнонімецьким сценарієм. Перебіг подій у країні вимагав від СРСР ретельного вивчення ситуації та коригування свого зовнішньополітичного курсу. Натомість радянські керівники та їхні східнонімецькі колеги вважали за доцільне ставити питання тільки про перспективи та форми об'єднання, яке могло відбутися лише тоді, коли стане відповідним рівень життя в обох державах, зблизяться їхні позиції щодо міжнародних проблем, вдасться подолати ідеологічні бар'єри та провести серйозний діалог про нові структури безпеки в Європі. СРСР втрачав ініціативу й разом з НДР віддавав урегулювання німецької проблеми на відкуп історії.

У цих умовах позиція прем'єр-міністра Великої Британії М. Тетчер, яка відкрито опонувала сценарію об'єднання двох Німеччин, була додатковим важливим фактором побоювання серед британців. М. Тетчер була чи не єдиним європейським лідером, який жорстко протистояв планам Г. Коля. Після приходу до влади М. Тетчер у Великій Британії відносини між двома країнами суттєво погіршилися, що було викликано декількома причинами. По-перше, наприкінці 70 – на початку 80-х рр. XX ст. став помітним розрив в економічному розвитку між Великою Британією та ФРН. Партнерські стосунки поступово почали замінюватися на конкурентні відносини, і цей факт викликав у британців почуття, що їх країна виграла війну, але програла мир. У своїх спогадах М. Тетчер пише, що, незважаючи на те, що Велика Британія економічно розвивалася, Німеччина та інші європейські країни розвивалися ще більш швидшими темпами [6, с. 407].

Іншим фактором був спротив Німеччини щодо розміщення на своїй території ракет далекої дії в рамках НАТО наприкінці 70 – на початку 80-х рр. XX ст., а також спротив Г.

Коля щодо заміни та модернізації ракет малої дальності в 1989 р. Тоді Г. Коль пояснив це тим, що якщо почнеться ядерна війна – для ФРН вона матиме катастрофічні наслідки [7, с. 255].

Ще однією причиною, чому британський прем'єр-міністр опонувала об'єднанню, був її глибокий патріотизм та віра в першорядність особливих англо-американських відносин. Лондон опирався ідеї створення федеральної європейської супердержави, найбільш активним прибічником якої був саме Бонн. «Залізна леді» вважала, що розвинуті економічні стосунки між членами Європейського співтовариства достатніми й подальша політична інтеграція загрожує національним інтересам Великої Британії. Вона була твердим прихильником старої концепції «балансу сил» між великими державами і вважала, що посилення ЄЕС загрозуватиме позиціям США. Порівнювати, що для М. Тетчер було важливішим – Європейське економічне співтовариство, чи організація Північноатлантичного договору, то прем'єр-міністр Великої Британії без коливань обирала НАТО, вважаючи саме цю організацію найбільш ефективним засобом підтримки трансатлантичних зв'язків та забезпечення європейської безпеки. Пояснювалось це тим, що після вступу до ЄЕС Лондон мав обмежену роль у цій організації, не приймаючи участі в багатьох аспектах її діяльності. У НАТО ж, навпаки, він мав можливість грати більш активну роль завдяки тісним стосункам з однією з наддержав – США [3].

У своєму бажанні не допустити повернення на карту Європи єдиної Німеччини, М. Тетчер активно шукала підтримку у президента Франції Ф. Міттерана та лідера СРСР М. Горбачова. У 1988–1989 рр. ці три лідери послідовно опонували такій ідеї, але вже на початку 1990 р. між ними стали помітні розбіжності. На відміну від М. Тетчер президент Франції хоч і не був прибічником ідеї єдиної Німеччини, але використовував свою позицію як засіб для досягнення

домовленості з Німеччиною щодо майбутнього Європейського співтовариства, найбільш сприятливого для Франції. Позиція М. Горбачова за цей час також змінилася. М. Тетчер підтримувала тісні стосунки з лідером СРСР, вважаючи його фігурою, здатною йти на компроміси. Об'єднання Німеччини, на її думку, значно б погіршило відносини Заходу із СРСР, і значно б підірвало позиції М. Горбачова всередині країни, що, у свою чергу, створювало підґрунтя для військового перевороту в Радянському Союзі. Утім прем'єр-міністр Великої Британії значно переоцінила можливі реакції на входження НДР до ФРН всередині СРСР і вже в 1990 р. М. Горбачов оголосив про свою підтримку цього процесу [5, с. 486].

Наприкінці 1989 р., унаслідок зміни стратегічної ситуації, різко зросла активність західнонімецьких політичних діячів. 5 грудня 1989 р. відбулася зустріч Г.Д. Геншера з М. Горбачовим. Міністр закордонних справ ФРН запевнив радянською керівника, що його країна твердо дотримується принципу непорушності кордонів у Європі та поважає суверенне право народу НДР самостійно визначати розвиток республіки. М. Горбачов, у свою чергу, виявив занепокоєність наростанням інтеграційних процесів у міжнімецьких відносинах. У досить відвертій формі він висловив своє невдоволення Г.Д. Геншеру виступом Г. Коля в Бундестазі із планом об'єднання Німеччини на конфедеративних засадах без попередніх консультацій з партнерами [1, с. 179].

Отже, Паризький саміт ЄЕС 1989 р. підтвердив рішучість позиції канцлера ФРН Г. Коля, який поки що не висував вимоги про негайне й повне об'єднання ФРН і НДР. Мова йшла про створення конфедерації, договірного співтовариства, з наступним переростанням її у федерацію, хоча, зрозуміло, справжні плани керівництва ФРН йшли набагато далі. Висунувши цей план, який вразив своєю несподіванкою

європейський політикум, Г. Коль опанував ініціативу в процесі об'єднання Німеччини і не випускав її до 3 жовтня 1990 р.

1. Горбачев М.С. Как это было: Объединение Германии. М.: Вагриус: Агентство «Петро-Ньюс», 1999. 239 с.

2. Каракуц А.М. Проблема об'єднання Німеччини в політиці СРСР, США та Великобританії наприкінці 1980-х – початку 1990-х рр. Вісник Донецького університету. Серія «Гуманітарні науки». 2008. Вип. 1. С. 141-150.

3. Каракуц А.М. Фактор НАТО у об'єднанні Німеччини (1989-1990 рр.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/GrIst/2008/St-32.pdf.

4. Кудряченко А.І. ФРН–НДР: досвід об'єднання і роль у ньому міжнародних акторів. Проблеми всесвітньої історії: науковий журнал. 2018. № 2 (6). С. 145-160.

5. Михаил Горбачев и германский вопрос. Сборник документов 1986-1991 гг. [Сост. А.А. Галкин, А.С. Черняев]. М.: Издательство «Весь мир», 2006. 696 с.

6. Тэтчер М. Искусство управления государством. Стратегии для меняющегося мира. М.: Альпина паблишер, 2003. 504 с.

7. German Unification 1989-1990. Documents on British Policy Overseas. Ser. III. Vol. VII. Ed. by P. Salmon, K. Hamilton, S. Twigge. Rotledge, 2009. 592 p.

ВЛАСЕНКО Валерій Миколайович
кандидат історичних наук, доцент

До біографії Івана Мірного (за документами Галузевого державного архіву Служби зовнішньої розвідки України)

Наступного року виповниться 150 років від дня народження українського юриста, дипломата, громадсько-політичного діяча, учасника українського національно-визвольного руху кінця XIX – початку XX ст., члена Української Центральної Ради, Генерального писаря і Державного секретаря УНР, скарбника української делегації на Паризьку мирну конференцію, члена Братства української державності в еміграції, уродженця с. Самотоївка, нині Сумської області Івана Івановича Мірного (1872-1937).

Ця непересічна людина привертала увагу не тільки українських емігрантів міжвоєнного періоду, його соратників, але і дослідників сучасної України. Короткі біографічні дані про І. Мірного містять некрологи та спогади про нього, опубліковані на сторінка емігрантської преси у 1937-1938 рр. [1-4]. У незалежній Україні перші публікації про нашого земляка з'явилися наприкінці XX – на початку XXI ст. в енциклопедично-довідкових виданнях [5-8]. Поодинокі та невеликі за обсягом статті сучасних українських авторів розкривають окремі сторони біографії І. Мірного часів Української революції 1917-1921 рр. та емігрантського періоду [9-10]. Чимало сторінок його життєвого шляху і понині не з'ясовано.

Нещодавно виявлені автором документи і матеріали Галузевого державного архіву Служби зовнішньої розвідки України проливають світло на окремі сторони політичної

діяльності І. Мірного в еміграції. Це оперативні донесення, доповідні, звіти радянських агентів, які працювали в українському емігрантському середовищі. Вони надходили до Закордонного відділу Державного політичного управління (ДПУ) УСРР. До такого роду документів слід ставитися критично, оскільки окремі інформатори могли бути подвійними або потрійним агентами, про що свідчили як співробітники ДПУ УСРР, так і спецслужби Державного Центру (ДЦ) УНР, а також належали до різних політичних угруповань.

1. У доповідній «Українська еміграція» (серпень 1926 р.) радянський агент подав характеристику різних політичних груп та об'єднань української еміграції (від монархістів до соціалістів). Фактичним центром «петлюрівщини» він назвав Лігу Української Державності (інша назва Братства Української Державності), яка налічувала близько 100 своїх членів у Празі і 50 в Парижі та підтримувала зв'язок з Україною. Очолювали Лігу К. Лоський, О. Лотоцький та О. Шульгин. Організація мала матеріальну підтримку з боку чеської влади, яка передавалася через проф. Л. Білецького та І. Мірного [12, арк. 376].

2. У переліку найбільш видатних діячів української еміграції станом на середину 1930 р. радянський агент подав відомості і про І. Мірного: секретар (насправді завідувач канцелярії) Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова, член Української радикально-демократичної партії, до Польщі ставиться прихильно [13, арк. 207].

3. У повідомленні агенту за травень 1931 р. повідомлялося, що 12-18 квітня 1931 р. у Празі на квартирі Івана Мірного відбулася нарада представників ДЦ УНР. Серед учасників – члени Української радикально-демократичної й Української робітничої соціал-демократичної партій, які перебували в Чехословаччині або прибули з Польщі, а саме: М. Ковальський, О. Шульгин, В. Прокопович, П. Сікора, П. Сулятицький, О. Лотоцький, В. Біднов, О. Яковлів, К. Мацієвич,

Б. Лисянський, І. Мірний, В. Филонович та В. Прохода. Порядок денний: про заміщення посади міністра внутрішніх справ УНР, інтриги С. Тимошенка у Польщі, перенесення керівного офісу ДЦ УНР до Праги, пропозиції члена Директорії УНР А. Макаренка. Зауважимо, що в структурі вищих органів ДЦ УНР в еміграції були президент (Голова Директорії УНР, Головний отаман), уряд та Братство Української Державності (таємний емігрантський передпарламент). Саме про одну з нарад БУД йшлося у цьому документі. На такого роду нарадах (іноді їх називали конференціями чи з'їздами) вирішувалися кадрові питання, вироблялася позиція щодо міжнародних подій, звітував уряд тощо [14, арк. 327].

4. У повідомленні від 23 липня 1931 р. йшлося про те, що до Праги інкогніто та під чужим прізвиськом прибув Головний отаман військ УНР А. Лівницький. Це сталося за тиждень до початку з'їзду ДЦ УНР, в якому він участі так і не взяв. Метою його приїзду була таємна зустріч із А. Макаренком щодо узгодження діяльності ДЦ УНР з членами Директорії УНР (Д. Андрієвський, А. Макаренко та Ф. Швець), яка закінчилася безрезультатно, а також нарада з А. Яковлівим і К. Мацієвичем щодо перенесення центрального офісу ДЦ УНР до Румунії. Про приїзд А. Лівницького до Праги знало лише декілька осіб, зокрема Б. Лисянський, І. Мірний, О. Шульгин та А. Яковлів. У цьому ж повідомленні йшлося про видання в Парижі популярної газети «22 січня» як додатку до друкованого органу ДЦ УНР тижневика «Тризуб». Обидва видання мали спільну адміністрацію. Активну участь у випуску газети, за свідченням агента, брали Іван та Зінаїда (дружина) Мірні, С. Нечай, Л. Чикаленко та О. Шульгин. Газету почали видавати у відповідь на вихід у французькій столиці заходами М. Сціборського газети «Незалежність» [14, арк. 472-473].

5. У донесенні агенту (липень 1932 р.) повідомлялося, що у лютому 1932 р. керівник Українського об'єднання (УО) в ЧСР

І. Мірний порушив на засіданні правління УО питання про співпрацю з Українською генеральною еміграційною радою в Парижі [15, арк. 179зв].

6. У звіті «*Про діяльність української еміграції в ЧСР*» (грудень 1932 р.) радянський агент повідомляв, що ДЦ УНР активізує свою діяльність на Балканах. За неперевіреними, на думку агенту, даними до Болгарії нібито їздив «*на лікування*» І. Мірний, де заклав український клуб у Варні. Іншими джерелами цей факт не підтверджується. У звіті також йшлося про зустрічі керівника Української інформаційної служби в Лондоні Я. Макогона, а також Д. Антончука та Є. Вирового з представниками різних політичних угруповань української еміграції в Празі, зокрема з В. Бідновим, Д. Дорошенком, Н. Горбанюком, Мелешком, І. Мірним, генералом М. Омеляновичем-Павленком, М. Славінським, П. Феденком [15, арк. 42-43].

Отже, оперативна інформація радянських агентів засвідчує, що Іван Мірний належав до провідних діячів унерівської («*петлюрівці*») політичної еміграції взагалі й Української радикально-демократичної партії зокрема. Більшість наведених у цих документах фактів підтверджується опублікованими джерелами та матеріалами центральних державних архівів України. Перспективними, на думку автора, є дослідження про участь І. Мірного у громадсько-політичному житті української еміграції та діяльність на педагогічній ниві в середині 1930-х рр.

1. † І. І. Мірний [Некролог] // Український тиждень. Прага, 1937. 22 березня (Ч. 13). С. 1.

2. Слюсаренко Ф. Світлій пам'яті І. І. Мірного // Тризуб. Париж, 1937. Ч. 12-13. С. 3-5.

3. † Іван Мірний. 17. Ш. 37. // Український тиждень. Прага, 1938. 13 березня (Ч. 11). С. 3.

4. Лисянський Б. Квітка на урну Івана Мірного // Тризуб. Париж, 1938. Ч. 12. С. 5.
5. Верстюк В., Осташко Т. Діячі Української Центральної Ради. Бібліографічний довідник. Київ, 1998. С. 130.
6. Стрельський Г. В. Українські дипломати доби національно-державного відродження (1917-1920 рр.). Біографічний довідник. Київ: ДЕМІД, 2000. С. 24-25.
7. Головченко В. І. Мірний Іван Іванович // Українська дипломатична енциклопедія: у 2 т. / Редкол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. Київ: Знання України, 2004. Т. 2. С. 118.
8. Осташко Т. С. Мірний Іван Іванович // Енциклопедія історії України: у 10 т. / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. Київ: Наук. думка, 2009. Т. 6: Ла – Мі. С. 748.
9. Власенко В. Державний секретар УНР: до 135-річчя від дня народження Івана Мірного // Земляки: альманах Сумського земляцтва в Києві. Суми: Собор, 2007. Вип. 4. С. 115-116.
10. Власенко, В. М. До біографії Івана Мірного // Матеріали наук.-теор. конф. викладачів, аспірантів, співробітників та студентів гуманітарного ф-ту : конференція присвячена Дню науки в Україні та 60-річчю СумДУ, 21-25 квітня 2008 р. Суми : СумДУ, 2008. Ч. 4. С. 165-168.
11. Зубко О. Іван Мірний на сторінках подільської преси (вересень 1919 р.) // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Острог, 2013. Вип. 21. С. 228-232.
12. Галузевий державний архів Служби зовнішньої розвідки України (ГДА СЗРУ), ф. 1, спр. 12617, т. 16.
13. ГДА СЗРУ, ф. 1, спр. 12617, т. 1.
14. ГДА СЗРУ, ф. 1, спр. 12617, т. 9.
15. ГДА СЗРУ, ф. 1, спр. 12617, т. 10.

*ДЕГТЯРЬОВ Сергій Іванович,
доктор історичних наук, професор*

Українці-русини у світі в останні роки XIX ст. (за матеріалами часопису «Киевская Старина»)

Роль, яку відіграв в українській історіографії часопис кінця XIX – початку XX ст. «Киевская старина», переоцінити неможливо. Це був незалежний науковий журнал, на сторінках якого побачили світ безліч досліджень вчених, які працювали над українознавчою тематикою. Тематичний спектр цих робіт був надзвичайно широкий [4, с. 87-96]. Зокрема кілька десятків публікацій були присвячені українському-русинському населенню західноукраїнських регіонів. Автори здебільшого висвітлювали їхнє культурне та громадсько-політичне життя. З їхніх праць не завжди зрозуміло, чи розрізняють вони поняття «русин» та «українець», «русинський» та «русський». Але часто ці терміни використовуються все ж як тотожні.

У даній роботі ми не будемо торкатися цього дискусійного питання і здебільшого будемо використовувати терміни «русини», «українці-русини», «русини-емігранти» та інші як тотожні. Метою нашого дослідження є огляд матеріалів, надрукованих у «Киевской старине» і присвячених першій хвилі українсько-русинської еміграції до Північної (Північноамериканські Сполучені Штати та Канада) та Південної Америки (Бразилія).

У 1890 та 1900 роках в Австро-Угорщині були проведені переписи населення. Найбільш чисельними народностями тут виявилися німці, чехи та поляки. Русини були четвертою за чисельністю групою – у 1890 р. їх налічувалося 3,1 млн. осіб, а у 1900 р. – майже 3,4 млн. осіб [11, с. 96]. Скоріш за все, до русинів тут були віднесені представники різних етнографічних

груп, у першу чергу, українського народу. На жаль, з'ясувати кількість саме русинського елементу (як окремого етносу) не можливо, але припускаємо, що він міг бути значним у той час. Значна кількість українців-русинів мешкала також на Буковині. При населенні у 677 тис. осіб у 1903 р. їхня частка складала близько 275 тис. осіб [10, с. 54-55].

Хоча, в цілому, статистика цього періоду не відрізнялася високою точністю, про що писали й автори «Киевской старины», зокрема про русинське населення Галичини у 1903 р. Так, вони зазначали, що по деяким населеним пунктам греко-католики – русини не враховувалися (а вони там були); не враховувалися також русини-солдати, які служили у західній Галичині. Висловлювалося навіть припущення, що реальна кількість русинів у цьому регіоні могла бути приблизно у 10 разів більшою [9, с. 47-48].

Але як би там не було, саме в цей період відбувалася перша хвиля української еміграції до країн Північної та Південної Америки, яка перерветься лише з початком Першої світової війни. За своїм характером вона була масовою і складалася здебільшого саме з представників селянства [12, с. 47].

Урядові кола Австро-Угорської та Російської імперій були занепокоєні масовою еміграцією селян до розвинутих заокеанських держав. Там у них з'являвся реальний шанс стати господарями своїх земельних наділів, незалежними від економічного чи політичного гніту російського та австро-угорського урядів. У періодици того часу можна зустріти публікації, де прямо чи опосередковано звучить критика таких переселень, які позиціонувалися як необдумані вчинки селян.

Навіть у журналі «Киевская старина» у 1899 р. була опублікована нотатка про селян-переселенців з Галичини, де її автор конкретно зазначав, що «современная эмиграция в восточной Галиции более всего вызывается и поддерживается

систематическим обманом и безсовестной еврейской эксплуатацией народной темноты» [13, с. 149]. Так держава намагалася перекласти провину на якісь сили, що прагнуть обдурити простих людей і нажитися на них (частіше за все саме євреї розглядалися як така сила), а також на наївність самих селян, ігноруючи власні прорахунки у внутрішній політиці. Навіть агенти, які вербували селян для переселення за океан презентувалися читачу як особи, «которые безсовестным образом мутят крестьян, подбивая их к выселению» [13, с. 147].

Протягом 1896-1899 рр. з Галичини до Америки емігрували 33,5 тис. осіб, з яких приблизно 75% могли бути русинами. Найбільше їх проживало у східній Галичині й саме звідти емігрували більше 2/3 всіх переселенців. Майже третина емігрантів були вихідцями з західних регіонів Галичини, де населення було переважно польсько-русинське [14, с. 27].

1 січня 1900 р. в Нью-Йорці у приміщенні Imperial Music Hall відбувся перший з'їзд русинів-емігрантів. На сторінках «Киевской старины» він називався віче, а також першим з'їздом емігрованих галицьких малоросів. З'їзд проводився за сприяння священників-русинів та церковного братства Св. Апостолів Петра і Павла. На цьому етапі це та інші братства відігравали сполучну роль у житті українців-русинів, ініціювали різні заходи, спрямовані на збереження культурно-етнічної самобутності русинів в Америці.

На з'їзді обговорювалися такі важливі питання, як стан русинської церкви, становище русинів-робітників, заснування так званого колонізаційного товариства, організація культурно-просвітницьких установ і шкіл для русинів, допомога «недостаточным русинам из учащейся молодежи» [5, с. 74-75].

Приблизно наприкінці 1903 р. в Йонкерсі відбулося ще одне віче русинів. Тут було підняте питання про необхідність створення народної (громадської) організації русинів, життя

яких концентрувалося здебільшого навколо русинських церковних братств і подібних організацій [3, с. 25-26].

Питання про розселення українців-русинів у Канаді вирішувався там на вищому державному рівні. У 1898 р. парламент постановив розсіяти русинські колонії по всій країні [2, с. 108]. Протягом 1890-х років русини розселялися у провінціях Манітоба, Альберта, Асинобой, Саскачеван. Станом на 1899 р. кількість русинів у Канаді оцінювалася в 10 тис. осіб (2 тис. родин), більшість яких проживали у провінції Манітоба (близько 800 родин).

Канадський архієпископ Аделард характеризував канадських русинів як людей незаможних, але працьовитих і ошадливих, здатних такими якостями здобути тут значні статки. Вони активно займалися скупкою земель, а до голови держави «относятся с великим почтением, любовью и уважением...» [2, с. 110].

Вже у 1900 р. галицьких русинів, які мешкали в Канаді, поділяли на три групи («партії»): русько-народна, греко-католицьких русинів і московських ренегатів. Кожна з цих течій мала досить сильну підтримку в середовищі самих русинів, а також свої друковані органи. Найбільш згуртованою була перша група. Вона налічувала більше 3 тис. прихильників, мала свою організацію «Русько-народний союз» і газету «Свобода». Її діяльність відрізнялася системністю, перед членами ставились конкретні цілі й завдання.

Найбільш крупним було угруповання греко-католицьких русинів (понад 8 тис. членів). Вони були представлені організацією «З'єднання» і мали свою газету «Американсько-Руський Вісник». Але ця течія не мала внутрішньої єдності.

Група так званих московських ренегатів мала близько 1,5 тис. послідовників і також не відрізнялася внутрішньою єдністю. Представлена вона була організацією «Взаємопоміч» та мала друкований орган – газету «Світло» [6, с. 80].

Перші школи для українців-русинів у Канаді почали з'являтися в останні роки XIX ст. Відомий випадок про спроби заснувати школу в колонії галицьких русинів Фок Рівер. Припускалося, що це буде уніатська (греко-католицька) школа. Але якщо б не було священика-русина цього сповідання, представники громади погоджувалися звернутися до православного служителя культу. При цьому представники католицької церкви навіть здійснили спробу (невдалу) нав'язати цілій колонії латинську школу, що викликало протести, спрямовані Міністерству освіти в Отаві [2, с. 110].

Щодо русинів у Бразилії, то їхня кількість на 1900 р. оцінювалася приблизно у 30 тис. осіб. Найбільш концентровано вони жили в колоніях Ріо Кларо и Прудентополіс. Культурне життя русинів тут було досить активним. Відомо, що в цих колоніях діяли 4 церкви, в місті Куритиба було засновано товариство «Руська читальня в Куритибі», метою якого було «сплотити всех здешних русинов, насколько возможно, в одну «Громаду» для общей народной работы». Це товариство заснувало бібліотеку, для якої виписувалися русинські газети «Діло», «Свобода», купувалися книги. Таким чином велася робота по збереженню русинської мови, розповсюджувалася освіта серед переселенців [7, с. 24-25].

У бразильській провінції Парана русинська діаспора на 1900 р. налічувала від 5 до 20 тис. осіб. Зв'язки між колоніями були дуже слабкі. З метою згуртувати русинів-переселенців, убезпечити їх від впливу представників інших народностей, до Бразилії поїхав галицький монах о. Малиняк. Він планував видавати в Прудентополісі газету «Бразилійська Русь», за допомогою якої планувалося досягти вказаної мети [6, с. 80].

Таким чином, на сторінках часопису «Киевская старина» міститься значний масив відомостей про українців-русинів, які виїхали до країн Північної та Південної Америки. Ці відомості дають змогу ознайомитися з проблемами, з якими

зіштовхнулися там емігранти першої хвили, а також з заходами, які вживалися ними для того, щоб належним чином організувати своє життя на новій батьківщині.

1. Белей Л. «Русинський» сепаратизм: націєтворення in vitro. К.: Темпора, 2017. 392 с.

2. Канадские русины // Киевская старина. №9. 1899. С. 107-110.

3. Народная организация русинов в Североамериканских Соединенных Штатах // Киевская старина. №1. 1904. С. 25-26.

4. Палієнко М.Г. «Киевская старина» у громадському та науковому житті України (кінець XIX – початок XX ст.). К.: Темпора, 2005. 384 с.

5. Русины в Америке // Киевская старина. №2. 1900. С. 74-75.

6. Русины в Америке // Киевская старина. №11. 1900. С. 80.

7. Русины в Бразилии // Киевская старина. №1. 1900. С. 27.

8. [Русини в Бразилії] // Киевская старина. №7-8. 1900. С. 24-25.

9. Русины в западной Галиции // Киевская старина. №4. 1903. С. 47-48.

10. Русины и румыны на Буковине // Киевская старина. №7-8. 1903. С. 54-55.

11. Статистика украинского населения в Галичине // Киевская старина. №2. 1903. С. 96.

12. Трощинський В.П., Шевченко А.А. Українці в світі. Т.15. К.: Видавничий дім «Альтернативи», 1999. 352 с.

13. Эмиграция в восточной Галиции // Киевская старина. №6. 1899. С. 147-149.

14. Эмиграция из Галиции // Киевская старина. №1. 1900. С. 27.

*ЗІНЧЕНКО Ірина Дмитрівна,
студентка ННІП СумДУ, гр. ІС-01
(наук. керівник: д.і.н., проф. Дегтярьов С. І.)*

Хрущовська антирелігійна кампанія в Україні

Після смерті Сталіна на чолі Радянського Союзу став Микита Хрущов. Саме з його ім'ям пов'язана організація найжорсткішої в післявоєнний період антирелігійної кампанії. Вона спиралася на утопічні плани побудови комуністичного суспільства і сприйнятті релігії як пережиткового ненаукового явища. Хрущов вказував, що висока релігійність радянського населення не має соціальних коренів, що заважає переходу до комунізму, а релігійним конфесіям дано надто багато свободи. Щодо віруючих застосовували такі означення, як «обмежені», «лицемірні», «фанатичні», «малописьменні» тощо. Влада розпочала потужний наступ на церкву. Та чи вдалося здійснити плани радянської верхівки і повністю викоринити релігію?

Хоча людям і забороняли ходити в церкву, проте вони все одно вірили в бога. Одна вчителька із села Вири (Білопільський район) розповідала, що багато жителів попри заборону все одно хрестили своїх дітей, але таємно, вночі. Вчителька із села Криничного (Тростянецький район) розповідала, що їх, вчителів, змушували чергувати біля церкви, щоб учні не ходили туди, але деякі з них все одно пропускали всередину дітей. Ще одним прикладом є сесія Новопавлівської Ради (Луганська область) депутатів трудящих, яка прийняла рішення про ліквідацію так званого «святого джерела». Його засипали, каплицю знесли, криницю забетонували. Проте віруючі все одно знаходили можливість збирати воду.

Під час антирелігійної кампанії були знищено безліч пам'яток культури: храмів, монастирів, різних культових місць,

зруйнували каплиці, засипали криниці і джерела, біля яких відбувалися церковні ходи і т.д. Прикладів можна навести безліч. Ось один із них: руйнація колодязів Антонія і Феодосія на території Києво-Печерської лаври, які повністю засипали. У результаті, були порушені дренажні системи комплексу й зруйновані унікальні пам'ятки історії. Загалом протягом 1959-1962 рр. було ліквідовано 31 монастир із 40 існуючих, в тому числі свою діяльність припинили Києво-Печерська лавра, Глинська Пустинь на Сумщині та інші. 1959 р. було вилучено 264 культові споруди, 1960 р. – 747, 1961 р. – 997, 1962 р. – 1144 [2, с. 676].

Однією з причин для закриття храмів й церков було, так зване, порушення духовенством радянського законодавства про культу. Хоча в деяких випадках церква бралася під охорону Міністерства культури як пам'ятка архітектури. Проте через високі податки за користування церковними приміщеннями їх закривали. Також були більш «практичні» причини такі, як нове будівництво на місці церкви (сільський клуб чи кінотеатр) чи через те, що церква занадто близько розташовувалася від школи. У селі Вири (Білопільський район) радянська влада зруйнувала кам'яний храм з головним престолом Всіх Святих й побудувала на його місці палац культури «Зоря». Деякі місцеві жителі використали цеглу храму для будування власних будинків; могили священників і дияконів були вириті, а їхні кістки просто вивезли й покинули на одній з вулиць. Загалом після закриття церкви або просто стояли пустою, або їх перетворювали на свиноферми чи зерносховища, а також на склади для будівельних матеріалів.

Що стосується католицької церкви, то вона мала досить великий вплив на національну свідомість польського населення, а отже, як вважала радянська верхівка, перешкоджала радянській цієї меншини. Тому проти неї теж застосовувалися різні методи боротьби: фізичне винищення духовенства та

конфіскація церковного майна. У 1960 р. в УСРС було знято з реєстрації 20 громад і, відповідно, закрито 20 костелів, а кількість ксьондзів скоротилася до 48 осіб на 133 легально існуючі громади. Допомогали проведенню атеїстичної пропаганди серед католиків редактори газет і радіо, публікація яких могла бути використана для відриву віруючих від релігії [1].

Отже, антирелігійну кампанію в Україні навряд чи можна назвати вдалою. В основному, окреслена кампанія звелася до досягнення кількісних показників та ліквідації матеріальних носіїв релігії, проте викоринити релігію зі свідомості й побуту населення повністю так і не вдалося.

1. Байдич В. Антирелігійна кампанія радянської влади у 1958-1964 рр. // Римо-католицька церква в Україні. Наукові записки. 2 (52). С. 295–300.

2. Історія релігії в Україні: навч. посіб. / ред.: А. М. Колодний, П. Л. Яроцький. Знання, 1999. 735 с.

ЗЬОМЕНКО Максим Володимирович,
студент ННІП СумДУ, гр. ІС-91
(*наук. керівник: к.і.н., доц. Нестеренко В. А.*)

Дослідження Ширяєвського городища

В останні роки почало активно розвиватися дослідження пам'яток доби раннього залізного віку в басейні річки Сейм. Визначальним став початок дослідження Ширяєвського городища у Путивльському районі.

Взагалі, систематичні дослідження почалися у червні 2017 року. Хоча, звичайно, деякі археологічні розвідки на цій території проводилися й раніше. Зокрема, починаючи з 2012 року на території Посейм'я спільними зусиллями Державного історико-культурного заповідника у місті Путивль та Інституту археології Національної академії наук України проводилися систематичні розвідки на укріплених поселеннях скіфського регіону.

Нинішнім керівником експедиції є Каравайко Дмитро Володимирович – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу археології раннього залізного віку Інституту археології НАН України. Свою освіту він здобув у Чернігівському Національному університеті ім. Т.Г. Шевченка і Національному університеті «Києво-Могилянська академія». У 2007 році захистив кандидатську дисертацію на тему Юхнівської культури.

За весь час своєї експедиційної діяльності Дмитро Володимирович брав участь у дослідженнях городищ Пісочний Рів (1994-2001 рр.), Більське (2005-2006 рр.), юхнівських городищ Подесення (2004-2009 рр.). І, звичайно, з 2012 року і досьогодні Каравайко є керівником експедиції по дослідженню

пам'яток скіфського часу Путивльського Посейм'я, у тому числі і Ширяєвського городища.

Саме городище розташоване на правому березі Сейму на високому місці, неподалік від сіл Ширяєве та Старі Гонари. Площа пам'ятки сягає 0,4 га. У північній частині побудовано вал висотою 2 м та шириною 20 м. Також, один із схилів поблизу ескарпований (зритий).

Унікальність пам'ятки полягає в тому, що на городищі відсутній в'їзд, і стародавній, і сучасний. Майданчик жодного разу не орався. Відсутність насаджень дозволяє проводити археологічні розкопки без перешкод.

На сьогоднішній день досліджено територію площею понад 400 кв. м. Потужність культурного шару складає від 1 до 1,7 м.

Під час досліджень чітко виділили три житлові горизонти (рівні), що відносяться до скіфського часу. Верхній горизонт було досліджено повністю і там знайшли наземну будівлю. Судячи із знайденого вінця античної амфори, об'єкт датується 2 пол. IV ст. до н.е. Середній і нижній шари поки, що досліджені частково. Згідно із знайденими бронзовими вістрями та стрілами, їх слід датувати приблизно VI – 1 пол. IV. На жаль, нових артефактів, які б могли уточнити період існування городища поки, що не виявлено.

Керамічний комплекс мало відрізняється від аналогічних знахідок в інших регіонах лісостепу. В городищі Ширяєве знайдені ліпні горщики з високо піднятими плечиками, короткою та виразною шийкою і коротким злегка відігнутих вінцем. Також, у верхніх шарах знаходять імпортний посуд, зокрема фрагменти античних амфор. Окрім того, велика кількість знайдених глиняних грузил свідчить про значну роль рибальства.

Отже, Ширяєвське городище існувало протягом майже всього скіфського періоду. Але поки що воно досліджено

недостатньо. У зв'язку з цим, роботи тривають, на дослідників чекають більш давні шари, пов'язані з виникненням городища в VI-V ст. до н.е.

1. Дослідження городища скіфського часу поблизу Путивля [Електронний ресурс] URL: <https://iananu.org.ua/novini/ekspeditsiji/461-doslidzhennya-gorodishcha-skifskogo-chasu-poblizu-putivlya> (останній перегляд 28.04.2021).

2. Каравайко Д. Городища раннього Залізного віку в Путивльському Посейм'ї // Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія: Історичні науки. – 2014. – №. 21. – С. 163-173.

3. Українська археологія: здобутки, сучасний стан та перспективи: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (7-8 лютого 2020 р., м. Суми). – Суми: ФОП Цьома С. П., 2019. – С. 60-63.

*ЗЯКУН Алла Іванівна,
кандидат історичних наук, доцент*

Формування традиції викладання історії у XVIII столітті

Традиції навчання на українських землях відомі з давна. З християнізацією Київської Русі в X ст. з'являються перші школи князів Володимира Великого й Ярослава Мудрого та починає формуватися традиція написання «протонавчальної» літератури, у вигляді літописання та повчань. Щож до підручників історії, то першим науковці вважають є «Синопис» Інокентія Гізеля, що був надрукований у 1674 р., і перевидавався близько 30 раз та мав значну кількість рукописних копій й перекладів грецькою, латинською і румунською мовами. Таке значне тиражування говорить, що «Синопис» був своєрідною навчальною книгою, друкованим джерелом відомостей з історії і використовувався як посібник не тільки в Україні, Білорусі та Московії, але й Сербії, Болгарії, Молдові. «Синопис Київський» – описував події від найдавніших часів до тогочасної сучасності: походження слов'ян, хрещення за часів Володимира, боротьбу проти турків і татар, подавав перелік імен руських князів та гетьманів [2]. Книга задумувалася як енциклопедія, а не хроніка чи літопис і за браком навчальної літератури використовувалася як підручник з історії України аж до середини XIX ст. Звичайно, підручником у сучасному сенсі «Синопис» назвати не можна. На думку І. Гирича «це була книжка для читання з історії, написана з християнсько-конфесійної позиції. Проте в ній було закладено концепцію історії східнослов'янських народів, написану з позицій руського (російського, білоруського та українського) православного універсалізму. А тому, оскільки вона відповідала державній

доктрині Московського царства, а згодом Російської імперії, ця книжка була визнана такою, по якій можна навчатися в початковій школі» [1].

На XVIII ст. освітня діяльність приватних та братських шкіл на Україні згасає, протягом усього століття вона стає донором мізків для всеросійських цілей. Саме тому викладання історії вперше почалося в московській гімназії пастора Глюка (1705 р.), а потім у школі Феофана Прокоповича в Петербурзі (1721 р.). Історією займалися за бажанням наприкінці навчального дня діти бояр, служилого і купецького люду. З 1726 р. історія починає вивчатися на державному рівні, а саме при Петербурзькому університеті була утворена перша урядова академічна гімназія з 5 річним терміном навчання де історію вивчали з 3 класу. У 3 – 2 класах три години на тиждень вивчали стародавню історію, починаючи від створення світу і закінчуючи правлінням імператора Костянтина Великого. У 1-му класі на історію відводили дві години на тиждень й вивчення хронологічно доводили до 40 – х рр. XVIII ст. Як такого обов'язкового систематичного курсу історії не було, а в 1747 р. були введені уроки хронології, нумізматики, генеалогії та геральдики як спеціальні дисципліни.

Як бачимо у першій половині XVIII ст. вивчалася тільки загальна історія, яка викладалася або монархічно, за середньовічною схемою чотирьох монархій (ассиро-вавилонської, перської, македонської (грецької) і римської), або синхронізовано, але дуже короткими періодами. Хронологічний виклад починався від створення світу, перераховувалися правителі і війни. Інформація з вітчизняної історії подавалася у вигляді короткого «додатка» до підручників загальної історії. Потрібно звернути увагу і на методику викладання історії. Вцілому матеріал в підручниках подавався в запитально-відповідальній формі і повинен був заучуватися учнями, а роль вчителя зводилася до керівництва «витвердженням напам'ять»

такі правила були встановлені у Проекті духовної комісії 1722 р. про заснування «нижніх» шкіл у містах: «І задавати читання історії універсальної... і, скільки можливо, вибираючи найголовніші епохи, запитаннями та відповідями витвержувать напам'ять» [3, с. 40].

Отже, протягом XVIII ст. історія серед навчальних дисциплін займала другорядне місце. В порядку навчання наук говорилося, що історія належить до числа тих предметів, які служили для «прохлаждения і приємного отдохновения» після серйозних занять мовами, математикою, філософією. Не зважаючи на такий стан речей з 60-х років XVIII ст. почали з'являтися історичні праці, які використовувалися як підручники. До них належать «Історія Російська з найдавніших часів» В. Татіщева, «Стародавня Російська історія» та «Короткий Російський літописець з родоводом» М. Ломоносова, «Зображення Російської історії» А. Л. Шлецера, «Про посаду людини і громадянина» Ф. І. Янковича де Мірієво.

У 1783 р. у Петербурзі було відкрито учительську семінарію для підготовки викладачів народних училищ, де в число вивчаємих предметів було включено методику історії, а Ф. І. Янкович де Мірієво підготував «Керівництво вчителям народних училищ». У ньому говорилося, що «Учні повинні відповідати не «так» і не «ні», але повнотою мови» ... «Краще, якщо вони відповідають справно своїми словами, ніж тими словами, які знаходяться в книзі, бо з того бачити можна, що вони справу розуміють». І далі: «Вчитель повинен всі слова вимовляти голосно, плавно і ясно, очі звертати скрізь і ходити біля всіх учнів, щоб бачити; чи всі старанно його слухають і справу свою виправляють» [3, с. 41].

На кінець століття викладання історії набуває професійних форм і значну заслугу в цьому відіграв Ф.І. Янкович-Марієво. У своєму підручнику «Всесвітня історія, видана для народних училищ Російської імперії» він виклав не

тільки історію країн і народів, а надав новаторські на той час вказівки вчителю щодо ведення уроку: учні поперемінно читають по частинах навчальний посібник, вчитель пояснює прочитане, змушує учнів, якщо потрібно, показувати на карті місця подій, походів, переселень народів або робити позначки в хронологічній таблиці; для ознайомлювального свідомого засвоєння та закріплення своїх пояснень викладач пропонує учням питання, коротко повторюючи щоразу пройдене на попередньому уроці. При цьому вчитель повинен залучити до роботи по можливості всіх учнів. Сам курс історії Ф. І. Янкович поділив на основні частини, а їх – на менш важливі. Описувалися основні події із зазначенням конкретних осіб та історичних дат. Матеріал структурувався у вигляді схем, які учні заучували і по них відповідали на уроці. Автор прагнув не дослівного переказу тексту підручника, а викладення його своїми словами, в певному зв'язку і з опорою на ландкарти – спеціально видані настінні географічні карти. При цьому слід було дотримуватися наступної методики: «При поясненні земель вчитель показує кордон, річки і місця оних, позначаючись учням, які нині країни укладають ті місця, про які в історії йдеться, і проводить на карті крейдою колишні переселення народів з однієї землі до іншої» [3, с. 42]. У 1793 р. з ініціативи Ф. І. Янковича була надрукована настінна «Історична карта Російської імперії». На ній було показано територіальне зростання Російської імперії від епохи Петра I до царювання Катерини II.

Отже, на кінець XVIII ст. в Російській імперії, до складу якої увійшло більшість українських земель, відбувалися значні зміни в освіті, що позначилося на пожвавленні написання навчальної літератури історичного спрямування та стало початком формування методики викладання історичних курсів. Змінився погляд на історію та ставлення до неї. Нажаль всі ці зміни торкалися України опосередковано, бо через втрату

політичної самостійності вона почала втрачати й історико-культурну своєрідність.

1. Гирич І. Українська історична пам'ять, шкільні підручники і освіта. URL: <https://www.i-hyrych.name/Vyklad/HistMemory.html> (дата звернення 17.01 2021)

2. Синопис Київський. URL: <http://izbornyk.org.ua/synopsis/syn04.htm> (дата звернення 17.01 2021)

3. Яковенко Г. Г. Методика навчання історії. Харків: ХНАДУ, 2017. 324 с.

Сторінки історії «SIEMENS AG» в Україні

Багато хто з нас, напевно, знає, чув або користувався мобільними телефонами, електроприладами або побутовою технікою компанії «Siemens AG», яка займає друге місце у світі та є найбільшим у Європі міжнародним концерном, що працює у галузі електротехніки, електроніки, енергетики, машинобудування, медицини, зв'язку та світлотехніки. Штаб-квартири компанії знаходяться в Берліні та Мюнхені.

Заснована у 1847 році в Берліні молодим інженером і винахідником Вернером Сіменсом та механіком Іоганном Георгом Гальске телеграфно-будівельна компанія «Сіменс та Гальске» з моменту свого створення належала до числа найбільш динамічних підприємств, що працюють у сфері електротехніки. У 1848–1849 роках фірма S&H побудувала першу в Німеччині телеграфну лінію Берлін–Франкфурт-на-Майні. Стрілочний телеграф став основою глобального розвитку Сіменс [1, с. 217].

Компанія веде свою діяльність у багатьох країнах світу і спеціалізується в таких областях, як електрифікація, автоматизація і цифровізація.

Діяльність концерну «Siemens AG» в самостійній Україні почалася вже через рік після проголошення незалежності. Так, восени 1992 року відбулося відкриття офіційного представництва Сіменс в нашій країні [1, с. 223].

Сьогодні в Україні діє ДП "Сіменс Україна", зареєстроване 18.07.1997 року [1, с. 223]. Ця компанія зі 100%-ю іноземною інвестицією є дочірнім підприємством концерну «Siemens AG». Центральний офіс компанії "Сіменс Україна"

знаходиться в Києві, регіональні філії діють у Львові, Одесі, Дніпрі, Харкові, Кривому Розі. За фінансовий 2020 рік оборот компанії "Сіменс Україна" склав 58,5 млн. євро, а чистий прибуток 5,6 млн. євро. В компанії працює 295 тис. працівників [2].

Але співпраця концерну «Siemens AG» з Україною почалася набагато раніше. Історія цих ділових відносин веде свій відлік ще з середини 19-го століття, коли перед початком російсько-турецької війни (1853-1856 рр.) виникла необхідність в організації оперативного зв'язку між театром військових дій в Криму і Санкт-Петербургом. Тоді Сіменс виграв контракт на прокладку телеграфної лінії Санкт-Петербург - Севастополь через Москву, Київ, Одесу, Херсон і Сімферополь [1, с. 222].

У 1855 році було відкрито технічні бюро в Києві та Одесі, які пов'язані з підписанням контракту на технічне обслуговування протягом 12 років телеграфних ліній акціонерного товариства «Сіменс та Гальске» [1, с. 222].

У 1867 році Британська імперія, користуючись досягненнями науково-технічного прогресу, задалася метою забезпечити зв'язок зі своєю найбагатшою з віддалених колоній – Індією.

В результаті було прокладено Індоевропейську телеграфну лінію Лондон–Калькутта, довжиною 11 000 км. Бюджет проєкту склав 450 тис. фунтів стерлінгів. Фірма «Сіменс та Гальске», яка виступила генеральним підрядником, внесла до проєкту п'яту частину коштів – 90 тис. фунтів [3].

Роботи одночасно проводилися на територіях усіх країн-учасників проєкту: Британії, Німеччини, Польщі, Російської Імперії, Ірану, Пакистану, Індії.

Британська імперія за договором дозволяла країнам, через які проходила лінія, використовувати телеграф в своїх цілях. Два дроти на стовпах були власне Індоевропейським телеграфом (один діючий, другий - резервний), третій тягнула місцева влада

для своїх цілей [3]. Крім того, Російський уряд за умовами договору мав право призначити на станцію свого керівника та стягувати плату за депеші.

Значна частина проекту пройшла і по території нинішньої України через міста Рівно, Бердичів, Житомир, Одесу, Миколаїв, Сімферополь та Керч, що сприяло їх економічному розвитку, особливо невеликих містечок. 19 січня 1870 року Індоевропейський телеграф почав свою роботу. Час передачі телеграм тепер складав від 35 до 50 хвилин [4, с. 32].

Робота на Індо-Європейському телеграфі вважалася престижною. За неї добре платили, бо крім уміння поводитись із технікою, співробітники мали володіти кількома іноземними мовами: повідомлення приймалися російською, французькою та німецькою.

У 1892 році компанія "Сіменс та Гальске" оснастила електроприладами першу в країні трамвайну лінію на Європейській площі в Києві, у 1893 р. – побудована перша електростанція у Львові, у 1897 р. - встановлення електричної сигналізації на станціях Юго-Західної залізниці [2, с. 223].

До речі, ще на берлінській виставці 1879 р. фірма "Сіменс та Гальске" продемонструвала невеличкий "потяг" з окремим локомотивом і двома причіпними платформами, який використовувався як атракціон для катання відвідувачів. Так от, енергія до двигуна локомотива подавалася за схемою видатного українського електротехніка і винахідника трамвая Федора Аполоновича Піроцького, родина якого походила від козацької старшини Лохвицької сотні Лубенського полку. Цю схему він опублікував в "Інженерному журналі" ще у 1877 році і розіслав усім зацікавленим особам і фірмам, в тому числі і представнику фірми "Сіменс та Гальске", який негайно доправив журнал у Берлін. Пізніше, у заявці на винахід від 5 квітня 1880 року Федір Піроцький описав проект електричної залізниці, а 12 квітня перед багатолюдною аудиторією, де був і представник компанії

"Сіменс та Гальске", виклав проект застосування електрики "для руху залізничних потягів з подачею струму тими ж рейками, по яких котяться колеса" [5]. І вже 16 травня 1881 року між станцією Ліхтер-фельде Анхальтської залізниці і кадетським коледжем Берліна за участю "Сіменс та Гальске" було відкрито трамвайне сполучення. Довжина шляху становила 2,5 км, максимальна швидкість вагону 30 км/годину [2, с.218].

У 1894—1902 рр. компанією «Сіменс та Гальске» виконано цілу мережу проектів по оснащенню електротехнічних обладнанням міського транспорту та електростанцій у Львові, Житомирі, Катеринославі (нині Дніпро), Чернівцях та Миколаєві, електрифікацію Львівського оперного театру.

У 1898 р. відкрито філії акціонерного товариства російських електротехнічних заводів «Сіменс та Гальске» в Харкові, Катеринославі та Одесі. На рубежі століть будується електростанція в Миколаєві, у 1900 р. – оснащення телефонної станції в Одесі, у 1909 р. – замовлення будівництва міжміської телефонної централі на 1700 абонентів у Катеринославі, у 1911р. – система вуличного освітлення в Одесі, 1912 р. – відкриття підрозділу освітлювальної техніки «Сіменс та Гальске» в Києві.

У 1925 році була встановлена система пожежної безпеки в Одеському оперному театрі, яка діяла до недавнього часу. Активну участь брав «Siemens AG» в найбільшому в свій час проекті з будівництва і оснащення Дніпровської ГЕС під Запоріжжям (1927 - 1932 рр.) [2, с.223].

Не оминула діяльність компанії і наше місто.

У 1896 році під час будівництва лікарні Святої Зінаїди по вул. Троїцькій освітлення було виконано Харківським відділенням фірми «Сіменс та Гальске». Проект освітлення передбачав 153 джерела світла (ламп розжарювання) для живлення яких була спроектована вертикальна парова машина системи «Компаунб» потужністю 15 кінських сил без охолодження при початковому тиску пару у 7 атмосфер і 250

обертів. За допомогою ремінної передачі вона приводила в дію динамо-машину, яка при 1100 обертах давала напругу у 110 вольт [6].

Парова машина приводилась в дію водотрубним безвзривним котлом системи «Бабкокс та Вількокс» з загальною поверхнею нагріву 235 футів та тиском пару у 8 атмосфер. Динамо машина з'єднувалася з комутаційною дошкою – металевою рамою, на якій встановлювалися всі необхідні вимірювальні, запобіжні та комутаційні прилади [6].

Для нічного освітлення було передбачена акумуляторна батарея, яка складалася з 60 елементів системи «Тюдор» на 119 ампер-годин та забезпечувала живлення 30 ламп, на 16 свічок кожна, протягом 7 годин. Загальний кошторис проекту склав 8414 рублів [6].

Для розуміння, скільки це складало у 1896 році, можна зазначити, що курс долару до рубля становив 1 рубль 29,4 копійки за долар США [7], а, наприклад, номери в готелі Києва на вул. Софійській – від 50 коп. до 3 руб. за добу [8, с. 68].

1. Презентація компанії Siemens. URL: <https://assets.new.siemens.com/siemens/assets/api/uuid:22ada5fb-da9d-4070-9b5f-26845173c176/siemens-company-presentation-2021-new-chapter-oct-ua.pdf>

2. Стратегія підприємства. Практикум [Електронний ресурс] : збірник кейсів / [Є.В. Прохорова, Н.М. Гаращенко, М.І. Дяченко, та ін.] ; кер. кол. авт. Є.В. Прохорова. – К. : КНЕУ, 2014 – 288, [8] с.

3. Мій Бердичів. Бердичів і восьме чудо світу. URL: <http://berdychiv.in.ua/%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B4%D0%B8%D1%87%D1%96%D0%B2-%D1%96-%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%8C%D0%BC%D0%B5-%D1%87%D1%83%D0%B4%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D1%83>

4. Єрмолов П. П. Передісторія розвитку радіотехнологій в Криму. Електронний журнал «Дослідження з історії техніки», №.14 - 2011р. С.23-43.

5. Електронне видання «Історична правда». Федір Піроцький. Полтавчанин, який винайшов трамвай. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2011/05/18/38871/>

6. ДАСО. Фонд 363. Опис 1. Справа 1. URL: <https://daso.archives.gov.ua/wp-content/earchives/storage/fonds/F0363/op1d001.pdf>

7. Грошова система Російської імперії (1885–1896). URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D1%80%D0%BE%D1%88%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B0_%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97_%D1%96%D0%BC%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%96%D1%97_\(1885%E2%80%941896\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D1%80%D0%BE%D1%88%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B0_%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97_%D1%96%D0%BC%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%96%D1%97_(1885%E2%80%941896))

8. Молчанов В. Б. Життєвий рівень населення м. Києва у другій половині XIX ст. Проблеми історії України XIX — поч. XX ст. 2015. Випуск 24. С. 56-80.

*КАРПЕНКО Маргарита Валеріївна,
студентка ННІП СумДУ, гр. ІС-01
(наук. керівник: д.і.н., проф. Дегтярьов С. І.)*

Історія повсякденності як важливий напрям історичної науки

На сьогоднішній день ведеться активне запровадження нових технологій, електронних ресурсів. У цей час історична наука не втрачає своєї актуальності та популярності. Нині дуже поширеною темою є історія повсякденності. Вперше цей напрям історичної науки виник у Німеччині а потім поширився на інші країни та континенти. Історія повсякденності може протистояти традиційному розумінню вивчення історії, стати альтернативним напрямом соціальної історії. Але чому ж цей напрям науки зараз набирає таку популярність?

Метою є дослідження актуальності теми історії повсякденності у сучасній історичній науці.

На мою думку, на це впливає декілька причин. По-перше, історія повсякденного життя може служити альтернативним джерелом інформації, за допомогою цього можна зацікавити людей, які не полюбляють вивчати історичну науку. Адже будь-якій людині було б дуже цікаво дізнатися про життя та побут їх бабусь та дідусів в минулому. Можна порівнювати тогочасне життя людей, їх традиції, родинні стосунки з актуальними на сьогоднішній день та дізнаватися більше цікавого для себе. Це дає змогу вивчати історичну науку з прив'язкою до сучасності, щоб визначити для себе певний пережитий досвід. Як стверджує відомий німецький науковець Альфред Шюц: "З самого початку повсякденність постає перед нами як сукупність значень, які ми маємо інтерпретувати для того, щоб отримати опору в цьому світі, укласти угоду з ним".

По-друге, вивчення історії повсякденного життя має свою історичну цінність. На сьогоднішній день у західних країнах такі дослідження ведуться у межах історичної антропології, також широко вивчається історія сім'ї, гендерна історія, історія культури та багато інших. Завдяки цьому науковці досліджують менталітет простих людей, їх життя, побут, поведінку у соціумі, способи мислення та погляди на важливі питання.

Відома сучасна дослідниця С.Оболенська стверджує, що джерельна база дослідження історії повсякденного життя має свої переваги. А перевагами є велика частина усних джерел, а саме: спогади очевидців, анекдоти, усна народна творчість, традиції, різноманітні інтерв'ю та багато іншого.

Отже, історія повсякденності на сьогоднішній день є дуже популярною та важливою частиною історіографії. У рамках цього дослідження багато уваги приділяється умовам життя простих людей, їх дозвіллю, відпочинку, побутовим справам. Також досліджують навіть раціон харчування, способи лікування різних хвороб. Також вона має величезну джерельну базу. А це: предмети побуту, метричні книги та багато іншого. Крім цього, є дуже багато усних джерел, таких як спогади, інтерв'ю, анекдоти, різні традиції.

1. Оболенская С.В. «История повседневности» в современной историографии ФРГ. У кн.: Одиссей. Человек в истории. М., 1990;

2. Горобець В.М. Історія повсякдення // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. К.: Наукова думка, 2005. Т.3: Е-Й. С.618.

3. Журавлев С. В., Соколов А. К. Повседневная жизнь советских людей в 1920-е годы // Социальная история. Ежегодник. 1998/99. М., 1999.

4. Шюц А. Структура повселенного мышления // Социологические исследования. 1988. № 2. С. 131.

*КАРПЕНКО Маргарита Валеріївна,
студентка ННІП СумДУ, гр. ІС-01
(наук. керівник: к.і.н. Король В. М.)*

Порівняльний аналіз розвитку писемності та літератури Вавилону і Китаю в Стародавню добу

Писемність вавілонян, успадкована ними від шумерів, була добре розвиненою клинописом, пристосованої до особливостей семітського аккадського мови. Ця мова в II тисячолітті до н. е. стала загальноєвразійською мовою дипломатичного листування. Вавилонський клинопис вивчали навіть у школах далекого Єгипту. Клинописом написані численні документи, релігійні тексти, оповіді.

На відміну від вавілонян, своє письмо китайці винайшли самі, а не запозичили в інших народів, як стверджує більшість лінгвістів.

Найдавнішим китайським письмом традиційно вважають гуа — комбінації ліній та штрихів, покладені в основу відомої ворожильної "Книги перемін" (цзін).

Панування релігії і жрецтва в галузі ідеології було визначальним для вавілонської літератури. Навіть популярні твори усної народної творчості піддавалися обробці в дусі панівної ідеології. Характерним для вавілонської літератури того часу є наполегливе підкреслення слабкості людини та обмеженості його можливостей, проповідь смирення і покірності людини порядків, встановленим самими богами, і обожнювання царів.

У вавілонській літературі з'являються зачатки драми у формі релігійних містерій, а також лірики, елементи якої ми знаходимо і різних гімнах, молитвах.

Література Стародавнього Китаю значно відрізняється від Вавилону. У ній подана найдавніша лірична поезія китайців — любовна, побутова, обрядова, громадянська, епічна, історична. У своїх піснях китайці розповідали про стародавні шлюбні обряди, про сумну долю залишених жінок, про жадливу традицію людського жертвоприношення, про воєнні походи, про сите, але неспокійне життя чиновників тощо.

У старокитайській літературі проглядалися виразні демократичні тенденції, висловлювалися туга за втраченою соціальною справедливістю, заклики чинити опір свавілля знаті. Китайська література була більш демократичною на відміну від вавилонської літератури. У першій висловлювалися заклики до змін, щоб чинити опір, повернути справедливість. Натомість для вавилонської літератури характерне зовсім протилежне. У творах підкреслювалася слабкість людини, обмеження власної думки та можливостей, закликали обожнювати царів. Китайська поезія оспівує стародавні обряди, повсякденне життя, сумну долю та несправедливість. А вавилонська — майже повністю просякнута духом тогочасної ідеології.

Освіту китайці здобували у приватних та державних школах, які готували чиновників. Численні мудреці набирали собі учнів, передаючи їм не лише знання, а й власні погляди на життя та суспільну мораль. Ажіотаж навколо конфуціанської освіти мало сприяв піднесенню духовної культури. Освіченим у Китаї вважався той, хто опанував "шістьма мистецтвами": ритуалом, музикою, вмів стріляти з лука, правити колісницею, читати, писати й рахувати.

Отже, становище писемності й літератури у Давніх Вавилоні та Китаї значно відрізнялося. Причинами цього стали різне географічне розташування, відмінні природні умови, різний менталітет народу та ставлення еліти до народу.

КОРОЛЬ Віталій Миколайович,
кандидат історичних наук
УЛЬКО Єлизавета Сергіївна
студентка ННІП СумДУ, гр. ІС-91

Вихід США з ЮНЕСКО і криза організації 1980-х років

У наші дні вся система ООН піддається гострій критиці, а її керівництво намагається вжити певних заходів для того, щоб оздоровити ситуацію і змусити Організацію Об'єднаних Націй краще відповідати її призначенню. ЮНЕСКО як частина системи ООН також приймає в цьому активну участь. Отже, цікаво простежити діяльність цієї структури з точки зору досвіду, отриманого під час її кризи у 1980-х рр., та можливості його застосування в ситуації, що склалася після нового демаршу США 3 роки тому.

Основні цілі та мету діяльності ЮНЕСКО зазначено у ст. 1 її статуту, де вказано, що Організація ставить своїм завданням «сприяти зміцненню миру і безпеки, допомагаючи співробітництву народів у питаннях освіти, науки і культури в інтересах забезпечення загальної поваги до справедливості, законності прав і основних свобод» [1].

У перші роки існування ЮНЕСКО ні СРСР, ні його союзні республіки-засновниці ООН (Українська і Білоруська РСР) не входили до згаданої міжнародної організації у справах освіти, науки і культури. В 1945 р. Радянський Союз тричі запрошували взяти участь у конференції зі створення цієї організації. Однак СРСР відмовився від участі. Формально радянський уряд пояснював свою неучасть порушенням західними урядами процедури створення ЮНЕСКО [2, с. 35-36].

Водночас справа була, ясна річ, не в міжнародно-правовій казуїстиці. Й. В. Сталін був від самого початку проти вступу в організацію, яка мала намір культивувати зв'язки з інтелектуальною елітою його країни. Захист позакласових загальнолюдських цінностей, вільний обмін ідеями й обмін знаннями розглядалися як загроза існуючому тоталітарному режиму. В. М. Молотову приписують такі слова по відношенню до ЮНЕСКО: «Ми не можемо допустити, щоб англо-американські шпигуни вільно розгулювали по нашій країні» [7, с. 149].

Протягом цілого десятиліття більшість членів ЮНЕСКО, як і самого ООН, повністю підтримували позицію західних країн. Ситуація змінилася після смерті Й. Сталіна. Прихід до влади М. Хрущова змінив підходи СРСР до зовнішньої політики. Радянський уряд хотів зіграти на антивоєнних настроях в Європі, використати ЮНЕСКО з метою пропаганди культурних і освітніх досягнень соціалізму. Населення капіталістичних країн мало перестати боятися СРСР. Це повинно було позбавити підтримки антикомуністичну політику урядів західних країн. Членство в ЮНЕСКО відкривало шлях до «народної дипломатії», дозволяло зменшити напругу і конфронтацію у відносинах з капіталістичним світом. У результаті в 1954 р. Радянський Союз, а також УРСР і БРСР стали повноправними членами ЮНЕСКО. Того ж року своє членство в організації поновили соціалістичні союзники СРСР: Польща, Угорщина, Чехословаччина.

Входження відразу цілої групи соціалістичних країн в організацію підвищило її авторитет, однак водночас викликало гостру політизацію ЮНЕСКО. До того ж унаслідок руйнування колоніальної системи протягом 1960–1970-х рр. членами Організації ставали все нові й нові країни «третього світу», які тією або іншою мірою ставали на соціалістичний шлях розвитку. Радянський Союз мав вплив на цих нових членів, а відтак роль СРСР в ЮНЕСКО все зростала, що дедалі більше непокоїло Сполучені Штати.

На 22-й сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО (Париж, 1983), основними завданнями якої були розгляд та затвердження Програми і бюджету Організації на 1984–1985 рр., США і деякі їхні союзники під прапором економії, раціоналізації і вдосконалення діяльності Організації стали наполягати на істотному скороченні, якщо не взагалі ліквідації, найбільших розділів Програми. Йшлося, перш за все, про великі програми, які несли в собі політичний заряд, а саме: I - Аналіз світових проблем і перспективні дослідження, III - Комунікація на службі у людини, VIII - Принципи, методи і стратегія діяльності з метою розвитку, XII - Викорінення забобонів, нетерпимості, расизму та апартеїду, XIII - Світ, міжнародне взаєморозуміння, права людини і права народів. Ці спроби, проте, провалилися. Сесія схвалила Програму і бюджет Організації на 1984–1985 рік в розмірі 374,4 млн. доларів [6, с. 9].

Підсумки сесії викликали роздратування Вашингтона. 28 грудня 1983 р. державний секретар США Дж. Шульц направив Генеральному директору ЮНЕСКО лист з повідомленням про намір США вийти з ЮНЕСКО з 31 грудня 1984 г. Як обґрунтування цього наміру в листі зазначалося, що «тенденції, відмічені в політиці, ідеологічної спрямованості, розподілі бюджету та управління ЮНЕСКО завдають шкоди ефективності Організації». Водночас у листі містилися запевнення, що США «намагатимуться повністю виконати всі свої законні фінансові зобов'язання по відношенню до Організації до моменту вступу в силу рішення про вихід з неї» [6, с. 12]. Однак, подальший перебіг подій показав, що США не збиралися їх виконувати.

Це дозволило члену Виконавчої ради Д. В. Єрмоленко на позачерговій сесії Виконавчої Ради в 1985 р. заявити: «У пункті 54 документа повідомляється, що починаючи з 31 грудня 1982 р. США не здійснили ніякого відшкодування сум, які ЮНЕСКО виплатила американським співробітникам для оплати ними своїх прибуткових податків в США <...>, виходить, що держави-

члени виплатили США в 1983 р. в якості внутрішнього американського податку 166 738 доларів. Адже мова йде в цілому про суму в півмільйона доларів за минулий період» [4, с. 43].

Однак, продовжуючи протягом усього 1984 р. чинити тиск на Організацію, рейганівська адміністрація, за словами радянського дипломата Г. В. Уранова, «...вдавала, що рішення про вихід з ЮНЕСКО може і не вступити в силу, якщо остання стане на шлях, визначений Білим домом» [6, с. 13]. А саме, Сполучені Штати протягом року зажадали виконання «радикальних» реформ.

Паралельно з цим шантажем США посилювали натиск на союзників – в листопаді 1984 р. Великобританія і Сінгапур заявили про свій намір вийти з ЮНЕСКО. Однак, хоча вихід Британії і Сінгапуру з 31 грудня 1985 р., зрозуміло, був негативним явищем для Організації, він не виправдав розрахунки США на підпорядкування ЮНЕСКО своєму диктату або на розвал Організації. Більш того, він викликав негативну реакцію в усьому світі. Водночас при цьому зростала критика здійснюваного політичного курсу і всередині самих Сполучених Штатів.

У зв'язку з виходом США з ЮНЕСКО перші проблеми, які були висунуті на порядок денний, у тому числі і делегацією Радянського Союзу, були фінансовими. Бюджету стосувалися і багато інших гострих суперечок, що передували цій події.

У підсумку варто додати, що при всіх суперечках з фінансового питання, воно однак зовсім не було основною причиною розбіжностей, а скоріше методом тиску з боку США. При цьому його форми, описані вище, були аж ніяк не єдиними можливими, і вже в заяві постійного представництва СРСР при ЮНЕСКО від 6 грудня 1984 р. вказувався інший спосіб фінансового тиску, а саме говорилося: «Розрахунок будується на тому, щоб залякати країни, що розвиваються, можливістю припинення сплати внесків США і Великобританії, змусити їх

капітулювати. За це їм обіцяють виділити більше грошей на програми з надання допомоги...» [3, с. 334].

Всі члени ЮНЕСКО прекрасно розуміли дівість подібного «залякування» з американського боку. Звичайно ж, у всіх описаних вище подіях не останню роль відіграв Радянський Союз, проти зростаючого впливу якого і була, в кінцевому рахунку, спрямована кампанія США.

Задуми США щодо здійснення фінансового тиску на Організацію ні для кого не були секретом, а радянська комісія у справах ЮНЕСКО неодноразово на них вказувала як під час сесій Генеральної конференції та засідань Виконавчої Ради, так і в особистих листах Генеральному директору Організації – Ахмаду-Махтар М'Боу.

Основні дії СРСР були спрямовані на захист великих програм, проти яких були спрямовані підірвні дії США, що підтверджується багатьма подальшими виступами представників СРСР.

Після виходу США з ЮНЕСКО, організація зазнала фінансових труднощів, і мусила стати на шлях економії. Так під час 24-ї сесії (12 травня 1986 р.) член Виконавчої Ради ЮНЕСКО Г. В. Уранов з жалем відзначав, що фінансові складності за минулі два роки в основному відбилися на програмній діяльності, наводячи такі факти: «...при порівнянні документів... з'ясовується, що вироблені в результаті виходу США, Англії та Сінгапуру скорочення вдарили насамперед по програмній діяльності – тут вони перевищили 30%, а по відношенню до пп. I і XI досягли 35-40% » [4, с. 64].

Якщо з дефіцитом коштів в Організації СРСР, при всьому своєму бажанні, нічого вдіяти не міг (навіть не зважаючи перерахування до бюджету ЮНЕСКО 2,5 млн дол. із сум, що підлягали поверненню радянській стороні [4, с. 362]), то запропонувати альтернативний план урізання бюджету було цілком в його силах.

СРСР при ЮНЕСКО протягом 1984-1986 рр. пропонувала наступне:

- « - Скорочення адміністративних витрат,
- раціоналізацію структури,
- скорочення персоналу ... » [4, с. 44];
- пріоритетне витрачання коштів на виконання оперативних програм, а не на «загальні служби», що мають до них лише непряме відношення» [4, с. 362].

При цьому головний акцент робився саме на скорочення персоналу, оскільки це дозволяло Радянському Союзу одночасно вигідно вирішити і деякі інші питання.

На позачерговій сесії Виконавчої ради ЮНЕСКО 13 лютого 1985 р. представники Радянського Союзу наголосили на тому, що загальна чисельність співробітників Секретаріату з числа громадян США становить 143 людини, причому деякі з них займають провідні посади. Отже, говорячи про скорочення персоналу, представники СРСР мали на увазі саме громадян США, неодноразово однак вказуючи, що «викладені ... міркування ні в якому разі не означають якої б то не було оцінки самих американських співробітників окремо і їх ділових якостей». У підсумку, представники СРСР вимагали «скорочення американського персоналу, що працює в ЮНЕСКО, і заміщення його відповідно до Статуту громадянами держав-членів Організації» [4, с. 42].

Потрібно відзначити, що в цьому питанні інші держави-члени організації пішли на зустріч Радянському Союзу. В результаті, до 1985 р. на своєму пленарному засіданні Комісія з адміністративних питань прийшла до консенсусу і підтвердила «Всенародний пріоритет у прийнятті до Секретаріату громадян держав-членів організації...». При цьому Радянський Союз продовжував і надалі наполягати на «наданні йому більшої чіткості», заявляючи, що «... цей пріоритет повинен діяти і при

розгляді питань щодо продовження контрактів громадян країн-членів і не членів організації» [4, с. 367].

До того ж радянські дипломати просили «... припинити набір в Секретаріат не тільки громадян країни, що вийшла з Організації, а й будь-якої держави, яка офіційно повідомило про свій намір вийти з ЮНЕСКО» [4, с. 367], маючи на увазі Великобританію і Сінгапур.

Не можна не помітити при певній справедливості подібного підходу його чітко висловленої антиамериканської спрямованості. Так радянські дипломати, які, безумовно, знали правила прийняття співробітників в ЮНЕСКО, обумовлені зокрема статтею VI пунктом 5 Статуту (в якій говориться: *Обов'язки Генерального директора та персоналу носять виключно міжнародний характер. При виконанні своїх обов'язків вони не повинні запитувати або отримувати вказівки від якого б то не було уряду або від установи, що не має відношення до Організації*) [1].

Таких же позицій дотримувався Радянський Союз і щодо інших фінансових питань, пов'язаних з виходом США з Організації, що відбилося, зокрема, в його позиціях з проблеми статусу спостерігача, який отримали Сполучені Штати в результаті тривалих дискусій у Виконавчій Раді. Представники СРСР наполягали на тому, щоб вищезгаданій державі були надані всі права без визначення при цьому її обов'язків.

Крім цього СРСР виступав і проти існування бюро ЮНЕСКО по зв'язкам у Вашингтоні, пояснюючи це «умовами фінансового дефіциту» [3, с. 364], а також за перенесення всіх заходів, запланованих в США, до держав-членів Організації.

Іншими словами, Радянський Союз чітко дотримувався принципу, що «офіційна заява про вихід з Організації має автоматично тягти за собою негативні наслідки для цієї держави в плані обмеження її прав» [3, с. 336]

Не можна, проте, обійти увагою загальної позитивної спрямованості курсу СРСР у вирішенні фінансової проблеми, який виражався у вимозі «концентрації коштів», тобто «зосередженні ресурсів і зусиль Організації на найголовнішому, на найважливішому для держав-членів» [3, с. 362]

Сформовані після виходу з ЮНЕСКО США умови не в усьому були ідеальними для Радянського Союзу.

По-перше, це було пов'язано з труднощами роботи Організації, по-друге, вихід таких впливових держав як Великобританія і особливо США значно знизив її престиж як органу широкого міжнародного форуму, і, по-третє, що є найголовнішим, вихід США вибив основу з-під усіх обговорених вище пропозицій СРСР, і мало не позбавив їх сенсу. Справа в тому, що за Статутом ЮНЕСКО, всі прийняті рішення поширюються на держави-члени Організації, отже, США переставши бути такою, вже не підпадала під дію нового мислення або нового інформаційного порядку.

Отже, можливі припущення про те, що СРСР спочатку хотів своїми діями змусити США покинути Організацію, не виправдані. Насправді, всі представники СРСР завжди підкреслювали: «Ми завжди виступали і продовжуємо виступати за універсальність ЮНЕСКО та інших організацій системи ООН» [3, с. 317-318]

Навіть після виходу США Радянський Союз не поспішав робити гучних звинувачень чи докорів. Він і далі провадив відносно спокійну діяльність, і навіть був не проти повернення Сполучених Штатів до організації, щоб через ЮНЕСКО впливати на вищезгадану державу.

Але в певний момент СРСР довелося відійти від цього принципу, і в заяві постійного представництва СРСР при ЮНЕСКО від 6 грудня 1984 року, прямо говорилося: «Однак на даній стадії перед обличчям колективного шантажу, коли не залишилося жодних сумнівів щодо справжніх намірів США і

Великобританії, пора з усією визначеністю заявити: хто хоче йти з ЮНЕСКО – нехай йде» [3, с. 335].

Однак під впливом зазначених вище факторів, а також, розуміння того, що з остаточним виходом США і Великобританії проблем зовсім не зменшилось, поступово СРСР довелося знову повернутися до традиційного курсу. Вже 13 лютого 1985 р. на позачерговій сесії Виконавчої ради Д. В. Єрмоленко говорив: «Наша країна, як і багато інших країн, активно брала участь в розробці пропозицій, спрямованих на підвищення ефективності роботи ЮНЕСКО. Прикро, що США припинили свою участь в цій праці й покинули Організацію. Ми сподіваємося, що продовження конструктивної діяльності ЮНЕСКО переконає США переглянути свій крок і повернутися в Організацію» [4, с. 40-41]. І далі ці положення продовжували все наполегливіше звучати в виступах радянських політиків, про це говорили і в інтерв'ю – так новий голова Комісії СРСР у справах ЮНЕСКО Ю. Є. Карлов позитивно оцінював перспективу повернення в ЮНЕСКО США і Британії, посилаючись на те, «що громадська думка в цих країнах все активніше впливає на свої уряди, виступаючи за повернення в ЮНЕСКО» [4, с. 397].

Потрібно зауважити, що на поступове повернення СРСР до позицій захисту універсальної значно вплинула перебудова, що саме почалася в країні, про що говорив і сам член політбюро ЦК КПРС, міністр закордонних справ СРСР, Е. А. Шеварднадзе під час свого виступу в ЮНЕСКО 13 жовтня 1988 р. Завдяки їй в СРСР з'явилося нове уявлення про поняття універсальності, що має на увазі вже не тільки комплексне представництво в ЮНЕСКО, а й «принцип єдиного людства, єдиного взаємопов'язаного і взаємозалежного світу» [5, с. 21]

Це було, звичайно, зміною на краще, оскільки мало на увазі пріоритет моральності та загальнолюдських цінностей над ідеологією. І в рамках цих змін СРСР вперше визнав свої помилки.

До зазначеного моменту, навіть розуміючи, що протистояння СРСР і США в рамках ЮНЕСКО неминуче призведе до загострення міжнародної обстановки і кризи Організації, СРСР незмінно покладав всю провину на Сполучені Штати. Так, підбиваючи підсумки 23-й сесії Генеральної конференції Ю. М. Хільчевський вказував, що всі держави прагнули прийти до консенсусу, «... незважаючи на досить ізольовану і неконструктивну позицію окремих делегацій, найчастіше однієї делегації» [3, с. 370], маючи на увазі, звичайно, США.

Представники СРСР відмовлялися визнавати будь-яку провину за собою і звинувачували лише США. Так, у заяві постійного представництва СРСР при ЮНЕСКО вказувалося, що «ні для кого не секрет, що на 121-й сесії Виконавчої ради делегація США без жодних проблем займалася обструкцією, вносячи незліченну кількість пропозицій, які були абсолютно неприйнятні навіть для її західних колег» [3, с. 335].

Ю. Є. Карлов, кажучи про те, що «в ЮНЕСКО практичні справи почали нерідко підмінятися пропагандистськими вправами», додавав, що «не Радянський Союз був причиною цієї хвороби Організації» [3, с. 20].

Однак, відзначаючи всі позитивні риси «розпочатого ренесансу ЮНЕСКО», не варто його перебільшувати. Делегація СРСР продовжувала ставити перед Організацією ті ж самі цілі, що й до цього. Представники Радянського Союзу в 1988-1989 рр. намагалися нав'язати міжнародній спільноті ідеї «Формування нового політичного мислення в ядерний вік», «Новий міжнародний інформаційний порядок – глобальна проблема всього людства», «Тяжке становище країн, що розвиваються - найбільша загальносвітова проблема» і т. д. [3, с. 337-338]. Звичайно, вирішення проблем, яких торкалося СРСР, так чи інакше давало змогу Радянському Союзові впливати на перебіг міжнародних подій з користю для себе.

Визнаючи за собою помилки, СРСР не відходив від своїх основних напрямів діяльності в ЮНЕСКО, які ставали насправді позитивними, позбувшись тепер ідеологічного нальоту. Однак визнання своїх помилок було трохи запізнілим, оскільки США і Англія вже покинули Організацію, і компроміс став справою досить довгого часу. До того ж визнання помилок аж ніяк не скасовувало факту їх існування, і слід визнати, що дана ситуація, була однаково невігідна як для СРСР, так і для всієї Організації в цілому. Проте кульмінаційний момент кризи вдалося подолати, і поступово ситуація стала налагоджуватися.

Отже, в 1980-х роках ЮНЕСКО стала інструментом політичного та ідеологічного впливу СРСР. Конфронтація в ЮНЕСКО, а також вихід США з її союзниками викликали тяжку кризу 1980-х років. У підсумку, до початку 1990-х років Організації вдалося вийти з кризи, а з розвалом СРСР і падінням більшості соціалістичних режимів, питання ідеологічних розбіжностей в ЮНЕСКО само собою відійшло на задній план. За цим слідувало і відновлення її універсальності.

1. Международные нормативные акты ЮНЕСКО. Москва: Логос, 1993.

2. Свилас С. Ф. Деятельность Белорусской ССР в ЮНЕСКО (1954-1964 гг.). Минск: БГУ, 2013.

3. СССР и ЮНЕСКО: документы и материалы, 1954–1987. Москва, 1989. Т. I.

4. СССР и ЮНЕСКО: документы и материалы, 1954–1987. Москва, 1989. Т. II.

5. Терес Н. Міжнародна охорона нематеріальної культурної спадщини: світовий та український досвід // Етнічна історія народів Європи: зб. наукових праць. 2011. Вип. 36. С. 58–63.

6. Уранов Г. В. ЮНЕСКО: до 40-річчя діяльності. М., 1986

7. Федотов М. А. Советский Союз в ЮНЕСКО // ЮНЕСКО. Цели, структуры, деятельность. Хроника, цифры, факты. Москва: Рудомино, 2002. С. 148–149.

КУРІННОЙ Олександр Станіславович,
студент ННІП СумДУ, гр. ІС-01
(наук. керівник: к.і.н., доц. Власенко В. М.)

До історії українського «Пласту» на еміграції

Сьогодні український скаутинг в особі «Пласту» є популярним рухом серед молоді, але так було не завжди. Перші пластові організації з'явилися у 1912 р. на Західній Україні. Ініціатором їх створення та керівником був Олександр Тисовський. У період між Першою та Другою світовими війнами, коли західноукраїнські землі входили до складу Речі Посполитої Польської, «Пласт» постійно зазнавав утисків з боку держави. Поступово цей тиск на пластунів посилювався. Спочатку заборонили організовувати літні табори, у 1928 р. польська влада припинила діяльність «Пласту» на Волині, а на початку 1930-х рр. – у Галичині.

Але український «Пласт» відродився в еміграції. Його новою домівкою стала Чехословаччина, яка у міжвоєнний період була політичним центром еміграції. У цій країні функціонували Український вільний університет, Український високий педагогічний інститут ім. М. Драгоманова, Українська студія пластичного мистецтва, Український робітничий університет у Празі, Українська господарська академія в Подєбрадах, Українська реальна гімназія в Ржевничах, діяла щільна мережа громадських, наукових, культурних, мистецьких організацій, було багато студентської й учнівської молоді. Тому не дивно, що 2 листопада 1930 р. в Празі відбувся установчий з'їзд тамтешніх пластунів, на якому було створено Союз українських пластунів-емігрантів (СУПЕ), прийнято статут, обрано керівний склад. Першим командантом став Данило Козицький. Згодом СУПЕ очолювали відомі громадські діячі:

філателіст Євген Вировий (1932), колишній член корпусу Українських січових стрільців Іван Чмола (1933), Євген Гут-Кульчицький (1934), художник-графік Роберт Лісовський (1935–1939).

До складу керівних органів СУПЕ також належав Секретаріат. Тривалий час його керівником була Наталка Кучерявенко. Колективним керівним органом організації була Команда СУПЕ. У структурі керівництва Союзу функціонувала й Референтура – відділи, які відповідали за певний напрям діяльності Союзу, наприклад, референтури преси, економіки, діяльності, організацій тощо. Невід'ємною складовою СУПЕ були її місцеві осередки у Чехословаччині (Прага, Подєбради, Брно, Хуст та інші) та в інших країнах – Австрії (Відень, Грац), Бельгії (Лювен), Данцигу (місто з особливим статусом), Німеччині (Берлін), Франції (Париж), Югославії (Загреб). Союз українських пластунів-емігрантів підтримував зв'язки із пластовими організаціями у США та Канаді.

Після появи СУПЕ пластовий рух серед українських емігрантів в Європі та Америці поживався. Почали виникати нові осередки. Ще на початку 1920-х рр. пластовий рух серед українців висвітлювався на сторінках часопису *«Молоде життя»*. У 1931 р. СУПЕ започаткував свій власний друкований орган під назвою *«Вісти Союзу українських пластунів-емігрантів»* («Вісти СУПЕ»), який у 1934 р. було перейменовано на *«Пластові вісти»*. На шпальтах журналу *«Вісти СУПЕ»* публікувалася різноманітна інформація: передовиці (про важливі події з історії України та *«Пласту»*), звіти, розпорядження, вказівки керівних органів СУПЕ, поради місцевим осередкам, плану роботи, репортажі про участь пластунів у світових, всеслов'янських та національних джемборі, поточні справи пластових організацій тощо [1-2].

Потребують подальшого дослідження питання функціонування пластової преси, яка виходила не тільки в тогочасній Чехословаччині, але і Німеччині та Франції.

1. Власенко В., Курінной О. До історії українського пласту в еміграції (за матеріалами журналу «Вісти СУПЕ») // Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка: зб. наук. ст. у 2 т. / За заг. ред. О. В. Гузенко. Суми: ФОП Цьома С.П., 2020. Т. 1. С. 220-223.

2. Курінной О. С. Участь українських пластунів у джемборі 1933 р. в Геделле (за матеріалами журналу «Вісти СУПЕ») // The 4th International scientific and practical conference “Priority directions of science and technology development” (December 20-22, 2020) SPC “Sci-conf.com.ua”, Kyiv, 2020. P. 984-990.

*ЛИСЕНКО Альона Андріївна,
студентка ф-ту ІФСК СумДУ, гр. СР-81
(наук. керівник: к.і.н. Король В. М.)*

Діяльність соціалістичних країн в ЮНЕСКО протягом 1960–1980-х рр.

Руйнування колоніальної системи до 1960-х рр., як відомо, привело до утворення великої кількості незалежних держав, багато з яких увійшли до складу ЮНЕСКО (так в Наприкінці 1962 р. Організація налічувала вже 113 держав-членів). Природно, що це багато в чому змінило розстановку сил в ЮНЕСКО і розширило можливості держав, що звільнилися, впливати на формування як загального курсу ЮНЕСКО, так і її конкретних планів і програм. Очевидно, що країни Заходу не хотіли втрачати свою монополію на вироблення головних напрямків діяльності, тому їм не подобалися такі зміни.

Значне розширення членського складу Організації посилило вплив в ній СРСР, який міг тепер порівняно легко знайти вірних союзників щодо проведення єдиної політичної лінії.

У 1985 р., підбиваючи підсумки 23-ї сесії, Ю. М. Хільчевський підкреслював, що «мова йде про принципово новій ситуації, коли курс Організації визначає не група держав, а широкий загал, волю якого вже неможливо підпорядкувати диктату».

Такі виступи СРСР, очевидно, мали під собою не тільки альтруїстське бажання встановити в світі загальну справедливість. Вони також ґрунтувалися на розумінні того факту, що Радянський Союз при існуючому світовому порядку ніяк не міг впливати на колишні колонії, так як провідну роль у

них грали ті країни, від чийого колоніального панування вони колись звільнилися, або ж ті, які володіли достатнім економічним і політичним впливом, щоб домінувати в усьому світі.

При цьому Західні країни, безумовно, не бажали просто так здавати свої позиції, опиралися курсу СРСР, що, в свою, чергу дозволило йому постати в Організації в ролі захисника пригноблених.

У країн Заходу, і, в першу чергу, США були і інші способи вплинути на політику країн, що розвиваються. А саме, завдяки своєму економічному домінуванню, вони могли проводити політику фінансового тиску, залякуючи припиненням або навпаки збільшувати матеріальну допомогу останнім. У цьому СРСР не міг змагатися з ними, тому єдине, що він робив-це висловлював протести проти пріоритету фінансової допомоги по відношенню до «інтелектуальної співпраці».

Найголовніше, що такий курс СРСР виявився дуже успішним, незважаючи на те, що країнам, що розвиваються замість конкретних грошових надходжень пропонувалася лише перспектива нового світового порядку.

Отже, потрібно визнати, що своїми твердими позиціями в деяких питаннях СРСР забезпечив собі підтримку країн, що розвиваються.

Однак потрібно зазначити, що не можна вважати цей курс виключно прагненням СРСР до загальної справедливості, і не дивлячись на те, що представники Радянського Союзу не втомлювалися підкреслювати, що у своєму ставленні до ЮНЕСКО СРСР керується не миттєвими, кон'юнктурними міркуваннями, а виходить з ленінських принципів мирного співіснування, СРСР не залишав й ідеї пролетарського інтернаціоналізму. На цей факт, наприклад, вказувала Л. Є. Гришаєва: «Виступаючи з підтримкою країн, що розвиваються, СРСР часто пов'язував її з умовою обрання ними

соціалістичної орієнтації. Це цілком вписувалося в радянську концепцію про переміщення центру світових суперечностей в «третій світ». Надмірна ідеологізація діяльності СРСР в ЮНЕСКО не сприяла подоланню напруженості у відносинах з країнами Заходу, створювала складності в розвитку співпраці з країнами, що розвиваються».

Із входженням соціалістичних країн (багато з яких були колишніми колоніями) до складу ЮНЕСКО роль Радянського Союзу, звичайно ж, значно зросла. Блок соціалістичних країн став не тільки його вірним союзником з усіх питань, але і своєрідним рупором. І в даному випадку найбільш доцільно буде розглянути діяльність щорічних Координаційних нарад національних комісій у справах ЮНЕСКО соціалістичних країн, що стосувалися питань американської політики.

Ці наради були досить важливими та налічували багато учасників, наприклад, в червні 1984 р. в ньому взяли участь делегації БРСР, Народної Республіки Болгарії, Угорської Народної Республіки, Соціалістичної Республіки В'єтнам, НДР, КНДР, Республіки Куба, Лаоської Народної-Демократичної Республіки, Монгольської Народної Республіки, Польської Народної Республіки, СРСР, УРСР, Чехословацької Соціалістичної Республіки, а також Народної Республіки Анголи, Демократичної Республіки Афганістан, Народної Демократичної Республіки Ємен, Народної Республіки Кампучії і Народної Республіки Мозамбик.

Необхідно відмітити, що під час цих зустрічей на високому рівні відбувався «... ґрунтовний обмін думками щодо позиції соціалістичних країн за основними напрямками Програми та бюджету Організації ...», а також обговорювалися заяви, які робилися за підсумками нарад.

Не випадково в ці роки майже всі заяви, зроблені за підсумками цих конференцій, стосувалися засудження політики США. Пропагандистський підхід до справи, який можна

спостерігати в роботі цих нарад, безумовно, посилював міжнародну напруженість, всю провину за ескалацію якої СРСР і соціалістичні країни покладали на плечі США, висловлюючи в своїх заявах «глибоку стурбованість серйозним погіршенням міжнародної обстановки з вини тих, хто, засліплений антикомунізмом, виступає за застосування сили в міжнародних відносинах».

Що ж стосується виходу США з складу Організації, то тут наради, як і з багатьох інших питань, майже слово в слово повторювали вирази, які використовували представники радянської делегації в своїх виступах в ЮНЕСКО. Зокрема, вони заявляли, що рішення про вихід США є «черговим проявом політики шантажу і тиску в міжнародних відносинах» і «акцією, спрямованою на підрив ООН і її спеціалізованих установ», і навіть повторювали тезу про те, що це завдає удар перш за все «по інтересами країн, що розвиваються, тобто по інтересам більшості населення земної кулі». В інших питаннях, таких як планування бюджету в зв'язку з фінансовою кризою, пропозицій для майбутньої Програми, політики щодо країн, що розвиваються, питань роззброєння і загальної підтримки Організації спостерігалася така ж солідарність.

Отже, в особі соціалістичних країн СРСР знайшов не тільки вірних союзників, але й міг діяти їхніми руками. У свою чергу, Радянський Союз усіма силами намагався підвищити значення соціалістичних країн в Організації, домігшись для них більшої кількості місць на постах ЮНЕСКО за рахунок скорочення, а в перспективі й ліквідації американського представництва. В цілому ж СРСР разом з соціалістичними країнами, з одного боку, проводили позитивний курс на надання підтримки Організації в складний для неї період, проте методи, якими вони діяли, містили тиск і були скоріше пропагандистськими, ніж дипломатичними, що багато в чому підштовхнуло Організацію до тривалої кризи.

*ЛОБКО Наталія Вікторівна,
кандидат історичних наук, доцент*

Публікація матеріалів родових архівів в другій половині ХІХ ст.

Період з другої половини ХІХ ст. – початок ХХ ст. характеризується появою великої кількості статей, розвідок, присвячених безпосередньо генеалогії різних родів, а також праць, в яких використовують генеалогічні джерела для вирішення інших проблем.

Одним з найбільших і найпопулярніших джерел, до яких зверталися дослідники, були матеріали родових архівів. Історія їх появи тісно пов'язана з діяльністю «комісій для розгляду дворянства», котрі, як зазначав М. Максимович, «привели малоросіян до історичного самопізнання, звернувши їхню увагу на предків. Тоді в межах нашої, вже зліквідованої сотні все, що належало собою і своїми предками до сотенної старшини, заметушилося і заворушило паперовими листками замість знамен» [1, с. 810].

Саме ці «паперові листки», що слугували доказами права бути зарахованими до російського дворянства й склали основу родових архівів. З часом вони поповнилися за рахунок приватного листування, щоденників, сімейних хронік. З покоління у покоління фамільні архіви передавалися у вигляді окремих паперів або рукописних збірників документів і матеріалів з метою утвердження давності роду, фіксації його привілеїв та прав на володіння землею та підданими. Через деякий час на їх підставі було написано багато праць, присвячених питанням генеалогії козацько – старшинських, а потім і дворянських родів [2;3;4]. Пізніше і ці праці стануть генеалогічними джерелами.

Родові архіви включають в себе різні види документальних та наративних джерел. Проте при написанні історії родини дослідники, як правило, найбільше використовували королівські привілеї, царські грамоти, гетьманські та полковницькі універсали, купчі, духовні заповіти (тестаменти) та інші подібні документи, які підтверджували давність роду, фіксували його привілеї та права на володіння землею та підданими. Певну генеалогічну інформацію брали з приватного листування, щоденників, сімейних хронік.

Початок публікації документів з фамільних архівів багатих старшинських родів Гетьманщини був покладений О.М. Марковичем, який 1824 р. оприлюднив збірку документів зі Сварківського родинного архіву Марковичів в «Украинском журнале» [5, с. 43-45; 14, с. 128-136]. Значно пізніше (1859 р.) він опублікував «Дневные записки малороссийского подскарбия генерального Якова Марковича», які також зберігалися серед рукописів його сімейного архіву [6]. На думку О. Лазаревського, О. Марковичу належала «заслуга зачинателя в оприлюдненні документів з приватних архівів, заслуга тим більш значна, що після цього почину ще довго довелося чекати, поки до родинних архівів доторкнулися» [7, с. 297].

В 1852 році редакція «Черниговских губернских ведомостей» звернулася до передплатників та читачів з проханням «присылать старину, именно – фамильные бумаги, завещания, письма, записки и тому подобное» [8]. І вже в № 33-34 були надруковані коротка історія походження роду Ханенків та матеріали з родинного архіву генерального хорунжого Миколая Даниловича Ханенка. Протягом 1852 – 1860 рр. та у 80-х роках ХІХ ст. в неофіційному відділі цього видання була опублікована велика кількість фамільних документів родин Милорадовичів, Ханенків та інших [9, с. 87-90].

Відомий український історик Олександр Лазаревський, розуміючи значення матеріалів родинних архівів для генеалогічних досліджень, майже все своє життя займався їх опублікуванням. Так, під його редакцією було видано збірки документів з родинних архівів: «Сулимівський архів» (1882 р.), Галаганівський фамільний архів (1883 р.), Фамільні бумаги Сулим, Скоруп, Войцеховичів (1884 р.), «Мотиженський архів» (1890 р.), «Любецький архів графа Милорадовича» (1898 р.).

Розвідки Г.О. Милорадовича – «Биографические очерки замечательных Милорадовичей» (1856 р.), «Несколько слов о роде дворян Милорадовичей» (1857 р.) – також написані на матеріалах родового архіву.

Наприкінці XIX – на поч. XX ст. з'являється велика кількість аматорських праць, в яких подавалися родовідні розписи окремих дворян [10;11]. Видавалися вони, як правило, невеликими тиражами і мали переважно родинний характер.

Унікальним та своєрідним за обсягом є видання фамільного архіву Стороженків, який включає в себе документи кількох українських старшинських родин [12]. Так, частина документів 1, 4, 6 томів стосуються генеалогії різних гілок роду Стороженків та родоводів Свічок, Александровичів, Ограновичів. 7-й том складається з двох відділів: «Малороссийского родословника» В.Л. Модзалевського (т. 1, А-Д) і документів домашнього архіву Вакуловичів, які були родичами Стороженків. 8-й том включає в себе другий том «Малороссийского родословника» В.Л. Модзалевського (Е -К), уривки з фамільних переказів та «архивные мелочи».

Таким чином, в кінці XIX ст. родові архіви збиралися з метою збереження історичної пам'яті народу через конкретну родину – рід. Валерій Шевчук, пояснюючи причини появи в цей період різноманітних родинних хронік, зазначав, що вони робилися представниками тих чи інших родин «не тільки з

родинного сентименту, а й для морального родового самоутвердження» [13, с. 156].

-
1. Максимович М.А. Бубновская сотня // Максимович М.А. Собр. соч.: В 3-х т. – Т. I: Отдел исторический. К., 1876.
 2. Маркевич А.И. Марковичи. К., 1890.
 3. Лазаревский А.М. О роде дворян и графов Милорадовичей. К., 1871.
 4. Малама В.В. Род Малама. Родословная роспись. Семейный архив. Родословное дерево. Екатеринослав, 1912.
 5. Маркович А.М. Малороссийская старина // Украинский журнал. 1824. № 19-20.
 6. Маркович Я. А. Дневные записки малороссийского подскарбия генерального Якова Марковича : [в 2 ч.] / изд. Александра Марковича. Москва, 1859.
 7. Лазаревский А.М. Прежние изыскатели малорусской старины. III. Александр Михайлович Маркович // Киевская старовина. 1897. Т. 56.
 8. Черниговские губернские ведомости. 1852. № 25.
 9. Лобко Н. «Черниговские губернские ведомости» як джерело генеалогічної інформації // Генеалогічні записки Українського геральдичного товариства. Вип. IV. Львів, 2004.
 10. Кирияков М.М. О роде Кирияковых. Записки Михаила Михайловича Кириякова (1810-1839). Чернигов, 1915.
 11. Гоголь-Головня О.В. Из семейной хроники Гоголей. К., 1909.
 12. Стороженки: Фамильный архив: В 8-и тт. К., 1902 – 1910.
 13. Шевчук В. Українські родинні хроніки // Неопалима купина. 1995. № 1-2.
 14. Маркович А.М. Малороссийская старина // Украинский журнал. 1824. № 21.

МЕЛЬНИК Дмитро Олександрович
слухач КЗ «Роменська міська
Мала академія наук учнівської молоді»
(наук. керівники: 1] д.і.н., проф. Кудінов Д. В.;
2] Шульга Ю. Г.)

Місто Ромни під час Першої російської революції

Попри широке висвітлення революційних процесів 1905–1907 років у вітчизняній історіографії, залишаються недостатньо розкритими питання регіонального перебігу революційних подій. Їхнє з'ясування на новітній історіографічній основі, ревізія застарілих установок на процеси революційних перетворень в Ромнах не лише сприятимуть відтворенню об'єктивної картини історичного минулого міста, але й установить витоки формування громадянського суспільства в конкретному населеному пункті.

Мета дослідження – з'ясувати сутність та перебіг революційних процесів у Ромнах під час Першої російської революції.

Джерельна база дослідження представлена документами з фондів Роменського краєзнавчого музею [4], Державного архіву Сумської області [3], Російського державного історичного архіву. Вони охоплюють період від березня 1905 року по червень 1907 року. У них подібаємо статuti партій, хроніки революційних подій, лекції для пропагування своїх ідей серед молоді.

Вивчення даної проблематики у науковій літературі можна поділити на два етапи: радянський та сучасний. У радянських виданнях відзначається акцент на вивченні діяльності РСДРП та пропаганда їх діяльності, як визволителів

від панування царизму. На сучасному етапі відбувається переосмислення ролі РСДРП у революції, підкреслюється роль українських партій під час Першої російської революції.

Революційному підйомові Ромни завдячують активності різних верств міського населення: робітників, учнівської молоді та ін. У березні 1905 року першими виступили вихованки Роменської жіночої гімназії, а згодом долучилися й учні реального училища, де 28 березня пролунав вибух, новина про який поширилася по всій Російській імперії [1, с.1033; 4, арк. 12]. У серпні була створена Роменська соціал-демократична організація учнів, яка мала агітувати молодь до революційних дій. 18 жовтня 1905 року учні закладів освіти стали учасниками маніфестації, що відбувалася через оголошення Маніфесту 17 жовтня [6, с. 103; 7, с. 42–44]. У січні 1906 року відбувся страйк учнів-робітників чавуно-ливарного заводу з вимогами, які частково були виконані.

Активними діями відзначився пролетаріат: у квітні активізувалися робітники, які почали мітингувати, особливо, напередодні 1 травня. 2 вересня відбувся організований страйк майстрів-кравців [12, с. 263]. На початку жовтня почалася акція страйкування залізничників, що тривала понад 3 тижня. У другій половині січня 1906 року відбувся виступ на заводі Кролика з вимогами покращення соціального становища [4, арк. 21]. 8 серпня 1906 року постав новий виступ працівників заводу Кролика задля покращення професійних та соціальних умов [5, с. 488].

На початку революції в місті існували осередки таких політичних партій УСДРП, РСДРП, БУНД, ПСС. Наприкінці 1905 року виник осередок ПНС, що видавав газету «Живое слово» (редактор – Данилов). Найактивніше діяла РСДРП, яка вже в квітні 1905 року поширювала серед населення листівки із закликком «Да здравствует революция!».

Літній період 1905 р. був відомий виступами та зібраннями. 9 червня відбувся показ фільму «Російсько-японська війна», що супроводжувався вигуками за повалення самодержавства. 12 червня під час відправки солдатів на фронт з антивоєнною промовою виступила представниця УСДПР Т. Ворона, за який її відразу заарештували [4, арк. 11]. У ніч з 13 на 14 липня відбувся вибух двох саморобних вибухівок перед відділком поліції, одна з яких пошкодила 6 вікон [10, арк. 90]. 19 липня в гаю Вікашевича відбулося зібрання революціонерів. Його розігнали козаки та поліція, 12 чоловік заарештували. Період літа також супроводжувався боротьбою влади проти партій.

Ромни не обійшов стороною погромний рух. Роменський погром відбувся 18–20 жовтня, учасники якого, не зустрічаючи перешкод зі сторони влади та поліції, били юдеїв та нищили їхнє майно [6 с. 103; 7, с. 42–44].. Більше того, євреїв притягли до відповідальності. Зокрема, 29 листопада 1906 року у Ромнах відбулося засідання Полтавського окружного суду, що розглядав справу єврейського юнака Кравця. Вагомих доказів не було, тому його було оправдано [9, с. 16-17].

Попри наступ самодержав'я діяльність політичних партій у 1906–1907 рр. продовжилася: уже на початку 1906 року було поширено 800 екземплярів листівок РСДРП та заклик до відзначення роковин «кривавої неділі». Проводилася просвітницька робота, читалися лекції з тактики та програми партії. Відновила свою діяльність УСДРП, яка до літа 1906 року вже нараховувала 50–70 чоловік, в тому числі переманюючи до своїх лав представників інших організацій [2, с. 88].

Улітку 1906 року інституювався осередок УСДС. Її роменська організація стала однією з найпотужніших в Полтавській губернії. Також свої позиції посилили СРН та Союз 17 октября. Останній діяв під керівництвом почесного громадянина міста Григорія Миколайовича Навроцького. Він же

був обраним депутатом від Полтавської губернії до III Державної думи восени 1907 року [8, с. 485].

Навесні 1906 року Ромни стали центром анархістського руху в Полтавській губернії. Тут діяв загін «Вільна особистість», що налічував понад 30 бойовиків, які тероризували заможні верстви населення та представників влади [11, с. 94]. Влітку представники поліції постійно знаходила літературу, відозви, в результаті чого під арешт потрапили без державники Омельченко, Доленко та ін.

Отже, революційний процес у місті роздмухувався активно через наростання соціального невдоволення та залучення до суспільно-політичної боротьби різних верств міського населення. У Ромнах високою активністю відзначалися політичні сили, які за ідеологічною ознакою розподілялися на ліві (РСДРП, ПСР, РУП-УСДРП, Бунд), центристські (ПНС) та праві (Союз 17 октября, Союз російського народу), а за національною – на російські, українські та єврейські. Велику роль в організації та діяльності партійних осередків відігравали їхні лідери О. Мерклінг, А. Литвинов, О. Найдаш, Г. Навроцький. Більшість з них володіли широким впливом на населення.

1. В Ромнинском реальном училище // Право. 1905. № 13. 1033.

2. Головченко В. Від «Самостійної України» до Союзу Визволення України: Нариси з історії української соціал-демократії початку XX ст. Харків: Майдан, 1996. 189 с.

3. Державний архів Сумської області. Ф. 1175. Оп. 1. Спр. 2: Роменська підпільна група соціалістів-революціонерів м. Ромни Роменського повіту Полтавської губернії. 6 арк.

4. Державний історико-культурний заповідник «Посулля»: Революційні події на Роменщині в 1905–1907 рр. 24 арк.

5. Історія міст і сіл Української РСР: В 26 т. Сумська область / Ред. кол. тома: І. Я. Макухін (гол. редкол.), І. Т. Гриченко (заст. гол. редкол.), Г. С. Долгін, К. Г. Калітаєв, С. М. Кафтарян, П. В. Козирєв,

О. О. Косяк, С. В. Малкієль, А. Я. Підпригора, В. М. Полохов, Н. Ф. Сахарова (відп. секр. редкол.), В. Д. Скрипник, Ю. П. Ступак // АН УРСР. Інститут історії. К.: Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1973. 696 с.

6. Котлов, П. Е. Крестьянское движение на Полтавщине в 1905-1907 годах // Вопросы истории. 1955. 103 с.

7. Мороз, І. 1905 год на Полтавщине: збірник / Всесоюзне товариство політкаторжан і засланців. Полтава: Б. в., 1925. 148 с.

8. Партия «Союз 17 октября». Протоколы съездов, конференций и заседаний ЦК. В 2-х тт. / Т. 2. Протоколы III съезда, конференций и заседаний ЦК. 1907-1915 гг. М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2000. 512 с.

9. Полтавській окружній судъ // Право. 1906. № 52. С. 16–17.

10. Російський державний історичний архів. Ф. 1405. Оп. 530. Спр. 234: Наряд донесень про діяльність революційних організацій і революційних виступів по Харківській судовій палаті. 90 арк.

11. Савченко В. А. Діяльність анархістських організацій в Україні у 1903-1929 рр.: історичний аспект та політична практика: монографія. К.: Б. в., 2017. 444 с.

12. Яременко М. Ф. Сумщина пореформена (1861–1916 рр.): Монографія. Суми: ВТД «Університетська книга», 2002. 366 с.

*МІРОШНІЧЕНКО Анастасія Володимирівна,
студентка ННІП СумДУ, гр. ІС-01
(наук. керівник: к.і.н., доц. Зякун А. І.)*

Культові споруди Охтирки як історико-культурні пам'ятки

Охтирка це місто, що має багату історію, яка розпочинається у 1641 р., створенням на горі Ахтир першого поселення, у вигляді сторожової застави. Спочатку це було поселення на 50 дворів, яке швидко збільшилося за рахунок переселенців з Правобережжя і у 1655–1658 рр. перетворилося на полкове місто. Зараз це адміністративний центр Охтирського району, його цілком можна назвати типовим українським містечком, але є дещо, що вирізняє його серед інших міст. Це наявність 67 пам'яток-об'єктів культурної спадщини, з яких 27 пам'яток історії; 20 пам'яток монументального мистецтва; 20 пам'яток містобудування та архітектури [3]. Такий факт свідчить, що місто має багату історію, а також було досить розвинутим і не бідувало, адже могло собі дозволити виділяти кошти на культурний розвиток, в тому числі на побудову культових споруд.

Першою культовою спорудою на території Охтирської фортеці стала Миколаївська церква, яку збудували козаки у 1654 році. Згодом у 1675 р. при ній була відкрита перша церковно-приходська школа на Слобожанщині. На початку ХІХ ст. її оновили, збудувавши замість дерев'яної церкви кам'яну із огорожі розібраного Свято-Троїцького монастиря. У 1827 р. церква була добудована триярусною дзвіницею. На початку ХХ ст. будівлею опікувався міський голова, купець, меценат, потомствений почесний громадянин міста Матвій Васильович Курило, який робив значні пожертвування на утримання церкви.

З моменту створення церква Святого Миколая користувалася особливою повагою, заможні жителі міста бажали бути похованими на її території. Відомо, що біля храму був похований наказний охтирський полковник Стефан Негребецький. У 30-х роках ХХ ст. Миколаївська церква була зруйнована [1].

У 1738 р. була збудована перша кам'яна споруда міста – Церква Успіння Пресвятої Богородиці. Її будівництвом опікувався Охтирський полковник і бригадир Олексій Лесевицький. Це була велична двоповерхова козацька церква із дзвіницею. Храм в плані був двоярусним, одно купольним, хрестоподібним. Зовнішньо церква була прикрашена високими вікнами, напівкруглими фронтонами з багатою ліпниною та іконами. В нижньому ярусі будівлі знаходилася тепла церква. До побудови Покровського собору Церква Успіння Пресвятої Богородиці була кафедральною церквою міста [3]. Зруйнована в 30-х роках ХХ ст.

Найвизначнішою пам'яткою міста та його візитівкою є Свято-Покровський кафедральний собор. Це храм який має власну легенду створення. До зведення собору, неподалік від місця на якому він зараз знаходиться, розташовувалася дерев'яна церква. За переказами, місцевий священник Данііл Полянський у 1739 р. знайшов там ікону яка «випромінювала світло», її перенесли до церкви і люди почали помічати чудотворний вплив ікони, що отримала назву Охтирської Божої Матері. Для того щоб підтвердити її лікувальні властивості до міста була направлена спеціальна комісія і після підтвердження цих даних, наказом імператриці Єлизавети Петрівни розпочалося будівництво Покровського собору [2], на зведення якого вона пожертвувала 2 000 рублів сріблом. Будівництвом керував спершу бригадир Слобідських полків Ф. Каченовський, з 1754 р. охтирський полковник К. Лесевицький, а з 1756 р. Охтирська полкова канцелярія. Собор будувався з 1753 по 1782

рік під наглядом архітектора С. Дудинського. В будівлі храму поєднується почерк архітектурних шкіл Растреллі, Ухтомського та місцевої [1]. Зводили його у стилі українського бароко. Собор має цікаве просторове рішення по відношенню до міської площі та не зважаючи на те, що він розгорнутий боком, все ж займає домінуюче положення.

До ансамблю кафедрального собору входять Введенська церква-дзвіниця та церква Різдва Христового. В народі церкву Різдва Христова називають «Графською», так як зведена вона була на кошти графині Анни Родіонівни Чернишової у 1774 р. у стилі класицизму і вважається одним з архітектурних взірців цього стилю на Сумщині [3]. Храм є унікальним по своєму просторовому та декоративному архітектурному рішенню. Зовні він більше схожий на палац, ніж на культову будівлю. Сьогодні споруда потребує реставрації.

Введенська церква-дзвіниця будувалася 10 років до 1784 р. навпроти західного фасаду собору. Зовні будівля водночас легка і монументальна. Цей візуальний ефект головний архітектор П. Ярославський створив завдяки округлій формі та зменшення знизу вгору всіх трьох ярусів церкви. Нижній ярус церкви обладнаний невеликими портиками з колонами. Також колони обрамляють і верхні яруси, візуально направляючи церкву в небо. Приміщення церкви невелике, однак має незвичайні декоративні елементи. На дзвіниці знаходиться годинник з боем і величезний дзвін. Верх церкви прикрашений скульптурою. Стиль будівлі показує перехід від бароко до класицизму [2].

Сьогодні краса і велич 46-метрового Свято-Покровського кафедрального собору, який є пам'яткою національного значення, як і колись приваблює до своїх стін багато поціновувачів історії та культури. Саме в цьому храмі можна побачити копію ікони Охтирської Божої Матері. Чому копію, бо в 1903 р. ікону вивезли на реставрацію до Петербургу, але до

місця призначення вона не доїхала. Доля святині довгий час лишалась невідомою, аж поки в 1975 р. вона не була знайдена у приватній колекції у Сан-Франциско.

Окрім цих визначних пам'яток історії, культури та релігії місто славалося ще багатьма шедеврами, як то Церква Архистратига Михаїла, наразі це пам'ятка архітектури національного значення; Жон-Мироносицька церква, в якій після закриття охтирських храмів, зберігалися їх ікони та іншими пам'ятками.

Отже, Охтирка — це справді місто церков. Хоча не лише церков, а й людей які жили в ньому та робили все для його культурно-релігійного та історичного розвитку. Ці храми, які збереглися протягом століть, є важливою історико-культурною спадщиною не лише Охтирки, а й всієї України.

1. Вечерський В. Покровського собору комплекс в Охтирці. Велика українська енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/Покровського_собору_комплекс_в_Охтирці (дата звернення: 18.04.2021).

2. Вечерський В. Регіональні особливості архітектури бароко на Слобожанщині. *Сучасні проблеми дослідження, реставрації та збереження культурної спадщини*. 2008. Вип. 5. С. 43–45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Spdr_2008_5_5. (дата звернення: 18.04.2021)

3. Охтирка – Архітектурні та природні пам'ятки України. URL: <https://landmarks.in.ua/oblast/sumy/okhtyrka.html> (дата звернення: 18.04.2021)

*ОЛІЦЬКИЙ В'ячеслав Олександрович,
кандидат історичних наук*

**Листування священника І. Шугайла як
джерело до вивчення міжособистісних відносин
православного духовенства України
в середині 1940-х – середині 1950-х років**

В ході німецько-радянської війни відбулися докорінні зміни у ставленні більшовицького режиму до Православної церкви в СРСР. За надзвичайно короткий період часу, з 1941 р. до осені 1943 р., Церква у радянській державі перетворилася з одного із найбільших ворогів на лояльну, підтримувану владою структуру. Відношення держави із переслідування та спроби знищення змінилося на відродження церковних структур та сприяння їхній діяльності.

Разом із тим, в житті рядового духовенства та його міжособистісних відносин в повоєнний період значну роль відігравав попередній, передвоєнний та воєнний досвід. До цього досвіду можна віднести наступні фактори: приналежність до різних православних конфесій, репресованість / не репресованість. Варто окремо наголосити на факторі приналежності до різних православних конфесій в період нацистської окупації, в першу чергу до Української Автокефальної Православної Церкви та Автономної Православної Церкви в Україні. Як видно із листування священника І. Шугайла та Г. Сидоренко дані факти із минулого, попри приналежність обох в повоєнний час до РПЦ, відігравали в їхньому спілкуванні важливу роль, слугували аргументами та впливали на образ священника у їхньому сприйнятті [5; 6]. Безумовно, через їхнє служіння на парафіях, дані аспекти

виносилися поза межі особистого сприйняття, впливаючи на образ священника в сприйнятті парафіян.

Шугайло Іван Прохорович народився у 1896 р. священний сан прийняв 5 травня 1942 р. належачи до Автономної Православної Церкви в Україні. З 5 травня 1942 р. до грудня 1942 р. був священником Соборної церкви у м. Ромни Сумської області. У грудня 1942 р. був позбавлений парафії, тому до жовтня 1943 р. відправляв богослужіння за проханням парафіян оточуючих сіл. З 1 жовтня 1943 р. до 1 жовтня 1947 р. знову служив у Соборній церкві м. Ромни. 2 жовтня 1947 р. був переведений до Свято-Георгіївської церкви с. Лозова Роменського району (на даний час мікрорайон міста) [1, арк. 1–1 зв.; 2, арк. 1, 2 зв.]. Особистий архів священника І. Шугайла, у тому числі п'ять чернеток листів передано автору у квітні 2020 р. жителькою м. Ромни Валентиною Андріївною Сідоренко.

Листування священника І. Шугайла складається із п'яти рукописних чернеток листів адресованих різним особам. Вдалося встановити двох адресатів: єпископа Сумського і Охтирського Євстратія та священника Григорія Сидоренка. Адресата ще одного листа встановити не вдалося. Три листи датовані самим автором [2; 4; 6], один лист вдалося датувати за його змістом, зокрема посиланням на Журнал Московської патріархії за 1955 р. [5]. Варто зазначити, що на цьому листі вказана дата «31ХІ», але не зазначений рік. Ще один лист датовано за описаними в ньому подіями [2]. Чотири листи в кінці підписані автором, один підписаний на початку.

Один із листів адресованих священнику Г. Сидоренку містить позначку про дату відправлення [6]. Даний документ цікавий ще й тим, що за замітками на ньому можна простежити етапи його написання. На початку вказана дата «19/7», що вірогідно свідчить про початок роботи над ним. Сам лист починається із згадки про розмову з адресатом «16/7», себто він

був написаний через три дні після розмови. В кінці листа стоїть дата «21/7», вірогідно дата завершення написання, а після неї підпис «Шугайло И». В низу аркуша позначка «послано 23/7 56 года» [6]. Даний лист містить ряд закреслень, виправлень, перенесень тексту, що свідчить про неодноразове його перечитування та редагування автором.

Представлений комплекс документів несе науковий інтерес, адже стосується переважно не вузьких особистих питань, а показує проблему міжособистісних відносин духовенства, реакцію на суспільні процеси, сприйняття та тлумачення різних подій, у тому числі пастирського служіння, відношення до переведення на інші парафії, сприйняття матеріальної сторони та ставлення до правлячого архієрея і реакції на його рішення.

Із листування можна зробити висновок, що І. Шугайло категорично негативно відносився духовенства УАПЦ як під час окупації так і пізніше. На цьому фоні існував конфлікт між ним та священником Г. Сидоренком. Зокрема, Г. Сидоренко обвинувачував першого у тому, що він свідчив проти нього, у результаті чого Г. Сидоренко був ув'язнений. Даний конфлікт продовжився у зв'язку із поділом між ними парафії с. Лозова, до якої було призначено Г. Сидоренка. Із переписки випливає, що даний конфлікт поширювався поза міжособистісні відносини, у тому числі до нього намагалися залучити інше духовенство та парафіян. Впливає з даних листів і ставлення до радянської влади, яку обидва священники сприймали негативно [1; 5; 6]. Із переписки із єпископом Євстратієм можемо побачити відношення до матеріальної сторони. Зокрема, І. Шугайло скаржиться на своє матеріальне становище, високе оподаткування, відсутність підтримки та допомоги зі сторони правлячого архієрея, низькі прибутки тощо [3; 4]. За змістом одного із листів дізнаємося про відношення І. Шугайла до своєї

хвороби, він зазначає, що вдячний за неї Богові, адже якщо хворіє, Бог його любить [6, арк. 2 зв.].

Таким чином, листування священника І. Шугайла становить значний науковий інтерес та є важливим джерелом до вивчення міжособистісних відносин православного духовенства України в середині 1940-х – середині 1950-х років. Даний комплекс розкриває не лише суть міжособистісних відносин, але і дає можливість говорити про фактори які на них впливали, самосприйняття різних сторін життя духовенства. Цікавим є і сприйняття ставлення до реакції духовної влади на порушені перед нею питаннями. Подібні дані переважно не відображені у офіційних документах, містяться здебільшого у листуванні та щоденниках, які не призначалися для сторонніх осіб.

1. Анкета служителя культу. Шугайло Иван Прохорович. Архів автора. 1 арк.

2. Чернетка листа священника І. Шугайла до невстановленої особи. 17.05.1944 р. Архів автора. 4 арк.

3. Чернетка листа священника І. Шугайла єпископу Сумському і Охтирському Євстратію. 1952 р. Архів автора. 2 арк.

4. Чернетка листа священника І. Шугайла єпископу Сумському і Охтирському Євстратію. Травень 1954 р. Архів автора. 4 арк.

5. Чернетка листа священника І. Шугайла священнику Г. Сидоренку. Після 1955 р. Архів автора. 2 арк.

6. Чернетка листа священника І. Шугайла священнику Г. Сидоренку. 23.07.1956 р. Архів автора. 5 арк.

*ОРЛОВ Олександр Леонідович,
студент ННІП СумДУ, гр. Ю.м-01
(наук. керівник: к.ю.н. Рябченко Т. О.)*

Олександр Македонський: загадка особистості

На наше переконання, в історії людства не існує особистостей, які зробили б внесок у становлення і розвиток своєї держави та сучасної цивілізації в цілому більший, ніж Олександр Великий, залишаючись водночас настільки ж загадковими та недооціненими. Дійсно, навіть поверхневого ознайомлення з його біографією достатньо, щоб зрозуміти, що майже за два з половиною тисячоліття ім'я фактичного засновника нашої цивілізації встигло вкритися непроникним шаром міфів і відвертих вигадок. Не останню роль у цьому в усі часи відіграла й наукова спільнота, яка часто вдається до створення чергової легенди, виходячи виключно з власних оціночних суджень.

Такий висновок впливає, головним чином, з аналізу сутності теорій, які у намаганнях пояснити той чи інший епізод із життя Олександра часто не тільки ігнорують свідчення античних авторів, а прямо їх заперечують. Одним із найбільш популярних є сучасний напрям формування гіпотез, які, описуючи життєвий шлях Олександра Македонського, за його головну мету визнають безмежні царські амбіції та невгамовну жагу всесвітньої влади, заради якої він нібито організував східний похід і заснував власну державу. При цьому стверджується, що держава трималася лише на остраху до неймовірної жорстокості Македонського та відразу розпалася після його нетривалого життя та ще коротшого правління. На довершення самого Олександра зображають кровожерливим, схильним до всіх відомих вад, зокрема алкоголізму,

самолюбубання та садизму, тираном або деспотом. До того ж прихильники такого підходу підтримують позицію, що Олександр нічого, крім власного імені, по собі не залишив, а Великим він названий помилково або випадково. Водночас вражає не стільки сутність самої теорії, скільки високий статус її авторів. До їх числа належать, наприклад, такі відомі вчені, як доктор історичних наук К. Зельїн (1892–1983) (старший науковий співробітник Інституту історії та Інституту всесвітньої історії АН СРСР, член редколегії «Віснику древньої історії», співавтор другого тому «Всесвітньої історії» Інституту історії, Інституту сходознавства та Інституту матеріальної культури АН СРСР) та доктор історичних наук В. Кузіцин (1930–2013) (професор, завідувач кафедри Давнього світу МГУ ім. М. В. Ломоносова, член редколегії «Віснику древньої історії»). [1, с. 213–230; 2, с. 274–290].

Звичайно, не можна стверджувати, що науковці зовсім заперечують досягнення та роль О. Македонського в історії або його видатні особисті якості, так само як не можна стверджувати, що спектр дослідників охоплюється лише його критиками (серед сучасних прихильників варто згадати, зокрема, ім'я доктора, професора, письменника І. Єфремова (1908–1972)). Проте загальна спрямованість висновків критиків може викликати повне викривлення змісту та значення залишеного Олександром спадку [3].

Для кращого розуміння даної ситуації варто звернутися до античних класиків, перш за все М. Плутарха (46–127), у творах якого, незважаючи на порівняну віддаленість автора від описаних ним подій, вимальовується доволі чіткий образ Олександра Македонського. Характерно, що такий образ повністю не узгоджується з негативною картиною, яка вже стала звичною для сучасних теорій, зазначених вище. Так, не може не привернути уваги згадування давньогрецького історика та біографа про Олександра не як про безстрашного воїна,

геніального полководця та державного діяча, а як про найвеличнішого з усіх філософа та гуманіста. За Плутархом, головною заслугою, що вигідно вирізняє Олександра як філософа від інших мислителів, є той факт, що його заняття філософією не обмежувалися роздумами та розмовами на абстрактні теми. Навпаки, будучи прагматиком, він реалізував свої ідеї в реальному житті. Зокрема, як стверджує Плутарх, Олександр заснував колосальну кількість міст (більше сімдесят), привчив до мирного життя дикі племена та зробив їх осілими, позбавивши варварських традицій і схиливши до еллінських звичаїв, законів. Відмовившись від поради свого вчителя Аристотеля ставитися до всіх інших, окрім греків, народів як до скоту або рослин, він натомість реалізував мрію Зенона про загальнолюдський вселенський братній союз, заснований на спільних порядках. Прагнучи стати для всіх улаштувачем і примирителем, він вдавався до силових методів у крайньому випадку, коли вмовляння вже не діяли [4, с. 584–592; 5, с. 593–610].

Тому не дивно, що Олександра Македонського ще за життя почали сприймати як живого Бога, а у наш час стали розглядати як історичний прообраз Ісуса Христа (центральної фігури одразу двох найпоширеніших релігій світу – християнства та ісламу). [6, р. 104–109; 7, с. 404, 415, 416; 8, с. 32, 60, 61, 93, 97, 99, 101, 104, 105, 108, 111–114, 146].

Таким чином, доходимо висновку, що означені концепції, прихильники яких характеризують Олександра Македонського як кровожерливого завойовника, тирана, «творіння» якого виявилось невдалим і недовговічним, зникнувши відразу після його смерті, не витримують жодної критики. На нашу думку, Македонський ніколи не прагнув до завоювання світу, він виступав за створення не просто єдиної держави, а спільного для всіх простору без кордонів. Очевидно, що справа Олександра, який об'єднав Давній Світ у єдиний культурний

простір через розповсюдження порядків еллінської Ойкумени та фактично став засновником сучасної цивілізації, продовжує жити й нині.

1. Всемирная история в десяти томах / под ред. С. Л. Утченко (отв. ред.), Д. П. Каллистова, А. И. Павловской, В. В. Струве. Москва : Государственное изд-во политической литературы, 1956. 930 с.

2. История Древней Греции : учебник / под ред. В. И. Кузищина. 3-е изд., перераб. и доп. Москва : Высшая школа, 2005. 404 с.

3. Ефремов И. А. Собрание сочинений. Т. 5: кн. 3. Таис Афинская. Москва : Молодая гвардия, 1989. 496 с.

4. Плутарх. О судьбе и доблести Александра. Речь первая: пер. Я. Боровского. В кн.: Плутарх. Моралии: сочинения. Москва : ЗАО Изд-во ЭКСМО-Пресс, Харьков : Издательство Фолио, 1999. 1120 с.

5. Плутарх. О судьбе и доблести Александра. Речь вторая: пер. Я. Боровского. В кн.: Плутарх. Моралии: сочинения. Москва : ЗАО Издательство ЭКСМО-Пресс, Харьков : Изд-во Фолио, 1999. 1120 с.

6. Broad W.E.L. What Led Jesus to be Called the Son of God? An Historical Investigation of how an Appellation of Alexander the Great and of the Roman Emperors came to be used of Jesus. Durham: Durham University, 2012. 154 p.

7. Плутарх. Сравнительные жизнеописания. Т. 2. Изд. подг. М. Е. Грабарь-Пассек и С. П. Маркиш. Москва : Изд-во Академии наук СССР, 1963. 554 с.

8. Эйвазов Н. (В.). Учение об Иисусе Христе в Коране: богословский анализ в перспективе диалога между православными и мусульманами. Диссертация на соискание ученой степени кандидата богословия. Сергиев Посад : РО-ДООВО «Московская духовная академия Русской Православной Церкви», 2020. 212 с.

*ОСАДЧИЙ Євген Миколайович,
кандидат історичних наук*

Романів перевіз на Пслі в контексті вивчення шляхів сполучення Південної Сіверщини

Система шляхів сполучення Південної Сіверщини почав формуватися у давньоруський час. Основними суходільними магістралями, що з'єднували регіон з іншими країнами були шлях з Булгару в Київ та з Чернігова до Тмутаракані. Останній прямував з півночі на південь. Цей маршрут вивчений не так детально, як Булгар-Київ. Окремі аспекти його функціонування розглядалися В.В. Приймаком в контексті вивчення літописних міст межиріччя Псла та Сейму [Приймак, 2006: 65–72]. Археологічні дослідження городищ, розташованих на шляху з Чернігова у Тмутаракань здійснювалися О.В. Сухобоковим, О.П. Моцею та В.В. Приймаком. Проте, на сьогодні не вирішеними є ряд питань щодо розташування окремих пунктів перепочинку на шляху, місць переправ через річки та ін. Для їх вирішення автором було залучено дані писемних та графічних джерел XVII – XVIII ст., які дозволяють у певній мірі відновити ділянку маршруту від літописного міста Жолваж на Пслі до археологічного комплексу у с. Зарічне на Ворсклі. У 2020 р. автором спільно з Сергієм Дегтярьовим було опрацьовано архівний документ «Копию строельной книги города Каменный» 1651 р. в якому містилися назви урочищ та переправ, які були у віданні сторож каменівських дітей боярських. Серед решти у документі кілька разів згадується Романів перевіз на Пслі та відстань від нього до острогу Кам'яний [Дегтярьов, Осадчий 2020: 53]. Завдяки цьому документу з'явилася можливість реконструювати місце переправи через Псел та з'єднати два значних пункти на шлях

Чернігів-Тмутаракань – археологічні комплекси поблизу сіл Зелений Гай та Зарічне.

Північна ділянка шляху Чернігів-Тмутаракань умовно поділяється на кілька відрізків, а саме: Чернігів-Новгород-Сіверський, переправа через Десну, і далі міста Глухів, Путивль та Вир. Південніше маршрут проходив межиріччям Псла та Ворскли і далі до Сіверського Дінця і Степу. Ділянка шляху від міста Вир до переправи через р. Псел детально розглянута в роботі автора, присвяченій маршруту Матвія Ржевського з Путивля до Криму [Осадчий, 2018: 209–215]. Далі реконструкція маршруту була зроблена умовно через брак джерел. Відомо, що наступним місцем на шляху був археологічний комплекс поблизу с. Зарічне на Ворсклі.

Зеленогайський археологічний комплекс був місцем, де перехрещувалися два напрямки з півночі на південь та зі сходу на захід. Звідси каравани вирушали після тривалого відпочинку. У разі, якщо караван прямував на південь, його шлях проходив правим берегом р. Псел до Тополянського городища (дитинець літописного міста Жолваж) [Осадчий, 2020: 12–19]. Тут існувала переправа через р. Олешня. Відстань між двома пунктами становить 5 км. Це пояснюється тим, що необхідно було переправитися через невелику річку Олешня та піднятися на високий правий берег Псла. Звідси починалася дорога, яка йшла на південь, межиріччям Псла та Стрілки. Тут мандрівники прямували відносно рівною місцевістю до витоків Стрілки в районі сучасного села Визирівка, і повертали до р. Псел, де знаходився наступний пункт перепочинку – Шпилівське городище. Відстань між Тополянським городищем та Шпилівським становить 18 км, що відповідає денному переходу для каравану або пішого мандрівника. Рельєф місцевості поблизу Шпилівського городища крутий, посічений ярами та сухими балками. Одне з небагатьох місць, де можна спуститися з корінного берега до заплави, проходить саме повз городище.

Цей узвіз був зручним для проходження возів та в'ючних тварин. Далі шлях прямував заплавою до місця переправи через Псел.

За даними опису міста Кам'яне 1651 р. є згадки про сторожі, якими опікувалися каменівські діти боярські. Переважна більшість з них знаходилася поблизу новозбудованого острога. Одна з них – Романів перевіз, що знаходився за 10 верст суходолом або 15 верстах вверх за течією річки Псел від Заводицького городища. Це городище добре відоме за даними писемних джерел середини XVII ст. Воно знаходиться у с. Ворожба, а відстань між ним та Шпилівським городищем відповідає даним строельной книги 1651 р. Сама переправа відбувалася приблизно у місці, де річка Сироватка впадає у Псел.

Шпилівський археологічний комплекс пов'язаний з функціонуванням торгового шляху з півночі на південь, який почав функціонувати ще у кінці IX – X ст. З ним пов'язані знахідки монетно-речових скарбів. У їх складі були знайдені, крім монет, предмети, що пов'язані з дружинною культурою Північної Європи.

У XIX ст. поблизу городища, на Бойковій горі було знайдено скарб, який складався зі срібних дирхемів та елементів спорядження поясу дружинника, який датується кінцем X ст. [Багалеї, 1906: 86; Приймак, 2006: 63]. Майже через сто років було знайдено аналогічний скарб, що знаходився у ліпному горщику (частина монет передана до Сумського обласного краєзнавчого музею). 1847 р., на протилежному березі Псла, у заплаві р. Сироватка, також був знайдений монетний скарб. У глиняному горщику знаходилися срібні дирхеми карбування кінця VII – початку IX ст. [Багалеї, 1906: 86]. Подібні скарби часто знаходять у місцях переправ, де купцям та мандрівникам загрожувала небезпека нападів. Таким чином, можна стверджувати, що переправа через Псел в районі впадіння р.

Сироватка функціонувала вже на початковому етапі роменської культури.

Після переправи через Псел маршрут прямував на південь, оминаючи болотисту місцевість, де зливаються річки Крупець та Сироватка. Між Пслом та Ворсклою на сьогодні невідомі городища або селища з матеріалами часів Київської Русі. Відстань між Шпилівським та Заріченським археологічними комплексами по прямій становить 45 км, а з урахуванням рельєфу близько 50. Така відстань проходила караванами за два-три дні і потребувала місць для перепочинку. На сьогодні відомі ландкарти Слобожанщини, складені на початку XVIII ст. На них зображено маршрут, який проходив вододілом Псла та Ворскли. Від Шпилівки дорога йшла на сучасне село Великий Вистороп, а звідти до с. Буймер. Таким шляхом оминалися глибокі яри, які впадали у р. Боромля та заболочена місцевість лівого берега Псла. Потім, від витоків струмка Буймер, дорога йшла рівною ділянкою до р. Боромля до її впадіння у Ворсклу. Тут розташовується Заріченський археологічний комплекс, де відбувалася переправа вже через р. Ворскла.

Реконструкція ділянки шляху між Пслом та Ворсклою має досить гіпотетичний характер, і створена передусім з опорою на рельєф та карти нового часу. В археологічному плані вона не вивчена, хоча окремі городища були відомі Д.І. Багалію за повідомленням лебединського краєзнавця А. Копфа. Одне з них розташоване в районі сучасного села Зубівка, як раз по-середині маршруту між Шпилівським та Заріченським городищами [Багалій, 1906: 72, 75, карта].

Альтернативний маршрут нам пропонує «Роспись разъездам путивльских и рыльских станиц» 1571 г. Після переправи через Псел поблизу Липенського городища дорога прямувала до верхів'їв Боромлі та її берегом до її впадіння у Ворсклу [АМГ. Т. I: 11]. Але цей маршрут більше підходив невеликому мобільному загону вершників, аніж торговому

каравану. Він проходить через значну кількість невеликих річок та мокрих балок з крутими берегами.

Отже, на основі аналізу писемних та археологічних джерел з'ясовано місце переправи через Псел на шляху з Чернігова до Тмутаракані. Вона почала функціонувати у IX ст. і використовувалася до середини XVII ст. Поблизу переправи були знайдені кілька скарбів зі срібними монетами, а також прикрасами дружинних поясів. У подальшому ця переправа була відома жителям Путивля, які її використовували для подорожей на південь. Після заснування острогу Кам'яний у середині XVII ст. для її захисту та контролю там існувала сторожа.

1. АМГ. Т.I – Акты Московского государства, изданные Императорскою Академиею наук. Том I. Разрядный приказ. 1571–1634. СПб: типография Императорской Академии наук, 1890. 767 с.

2. Багалеї, 1906 – Багалеї Д.И. Археологическая карта Харьковской губернии с объяснительным текстом. М.: типография А.И. Мамонтова, 1906. 1 – 92, карта.

3. Дегтярьов, Осадчий, 2020 – Дегтярьов С.І., Осадчий Є.М. Копія «Строенної книги» острогу Кам'яного 1651 р. Київ-Суми: ЦП і УТОПІК, 2020. 119 с.

4. Осадчий 2018 – Осадчий Є.М. Суходільний маршрут Матвія Ржевського 1556 р. в контексті вивчення шляхів сполучення Путивльського Посейм'я // Праці Центру пам'яткознавства. Збірник наукових праць.. К.: вид. ЦП НАНУ і УТОПІК, 2018. Вип. 34. С . 209 -217.

5. Осадчий, 2020 – Осадчий Е.Н. Летописный город Жолваж // *Filo Ariadne*. 2020. № 4. С. 12 – 22.

6. Приймак, 2006 – Приймак В.В. Дослідження роменсько-давньоруських пам'яток на шляху з Чернігова в Тмутаракань // *Археологія*, 2006. № 3. С. 65 – 72.

7. Приймак, 2006 – Приймак В.В. Путивльське удільне князівство Чернігово-Сіверщини. Полтава: «Техсервіс», 2007. 179 с.

*ПОНОМАРЬОВА Катерина Олегівна,
студентка ННІП СумДУ, гр. ІС-91
(наук. керівник: к.і.н. Король В.М.)*

Порівняльний аналіз культури Еламу та Давнього Єгипту

Сприйняття навколишнього світу в стародавніх народів надзвичайно цікаве та незвичне. Компаративний аналіз різних одночасно існуючих цивілізацій дозволяє глибше усвідомити сутність і особливості розвитку їхньої культури.

Людей в ті часи було легко вразити. Тому божественною силою наділялося майже всі природні явища, тварини та предмети. У цьому плані відзначилися давні єгиптяни. До сьогодні точно не відомо скільком богам вони поклонялись, їх кількість коливається в межах декількох сотень, не враховуючи різноманітних міфологічних істот. Відразу можна виділити оригінальність цих людей, бо окрім основних богів, які склали Енеаду, у них також існували дуже дивні, наприклад, покровителі шлунку, печінки, гаремів та інших речей. Дивлячись на зображення богів можна з впевненістю сказати, що у віруваннях єгиптян не останнє місце займав тотемізм. Особливою популярністю користувалися також водяний та солярні культи, з повністю зрозумілих причин.

У порівнянні з Єгиптом еламські релігійні вірування простіші, не особливо оригінальні й схожі на месопотамські. Пояснити це можна тим, що Елам тривалий час контактував з цією країною та активно перебирав її культуру та традиції. У цій країні також прослідковуються залишки тотемізму, бо ще з прадавніх часів існував культ гадюки. На відміну від єгиптян довгий час чолі пантеона еламських богів знаходились жіночі

божества, які символізували плодючість (Пінекір, Кіріріша, Парті), це свідчило про збережені залишки матриархату.

Дуже сильно відрізнялися думки цих народів про потойбічний світ. У єгиптян було чітке уявлення про життя після смерті, та як підготувати людину до нього завдяки системі поховальних ритуалів. Еламці також вірили, що душа покійного переходить в інший світ, але він скоріш за все асоціювався з відчаєм.

Єгипетську та еламську письменності можна віднести до одних із найдавніших у світі. Письмо в Давньому Єгипті почало формуватися, ще IV тис. р. до н. е. Запам'ятати та зрозуміти всі існуючі ієрогліфи, ще в той час було дуже складно, тому у мові постійно відбувалися спрощення, та перехід до більш простої у вживанні старогрецької. Писали єгиптяни не тільки на папірусі, а й на стелях пірамід.

Витоки еламського письма датуються III тис. до н. е., воно на відміну від єгипетського має лінійну структуру. У Еламі, як і в Єгипті, також відбувались спрощення та зменшення кількості знаків, а згодом відбувся перехід до іншої писемності. У цьому випадку це був шумеро-аккадський клинопис. Знаки свого алфавіту вони наносили на глиняні таблички. В них не існувало поділу на слова.

Архітектура у Єгипті була монументальною та повністю пов'язана з будівництвом гробниць та храмів. Вони робилися із важких блоків, тому єгиптяни для полегшення своєї роботи використовували спеціальні технології. Стелі печер прикрашувались яскравими малюнками, що зображували повсякденне та потойбічне життя людей. Особливого розвитку в мистецтві здобула скульптура, у порівнянні з якою еламські статуї відрізняються примітивністю.

У Еламі будували зіккурати, вони як і піраміди відносилися до культових будівель. Через брак матеріалів робили їх із цегли, яку виготовляли самі. На мистецтво, як і на

релігійні уявлення вплинули країни Дворіччя. Цікавим і не схожим на інші культурні надбання є керамічний розпис знайдений на території цієї країни. Різноманітні посудини були прикрашені геометричним орнаментом та зображенням тварин.

Отже, розвиток культури у цих двох стародавніх країнах відбувався по-різному. Безперечно, Єгипет випереджав Елам у багатьох аспектах, особливо ця відмінність прослідковується у релігійних віруваннях та ритуалах, що показує більш давні початки формування цих уявлень в єгипетській цивілізації. Через своє відокремлене від інших країн розташування Єгипет не підпадав під вплив інших держав, завдяки чому довго зберігав свої особливості. Але таке змішання культур прослідковується в Еламі, проте це не завадило йому зберегти свою самобутність.

*САЧЕНКО Лілія Вікторівна,
студентка ННІП СумДУ, гр. Ю.м-01
(наук. керівник: к.ю.н. Рябченко Т. О.)*

Роль Івана Мазепи в становленні української державності

Однією з найяскравіших постатей в історії України є Іван Степанович Мазепа (1639–1709). Увесь світ пам'ятає його як політичного діяча, вправного дипломата, майстерного полководця, борця за об'єднання, самостійність української нації. Його розум, знання в різних сферах, вихованість викликали захоплення в державних і військових діячів тієї доби. Протягом всього періоду гетьманування І. Мазепа не здавався, вів боротьбу, вірив у свою справу, у свій поклик, вів пошук шляхів становлення могутньої української держави.

Ми, нащадки Мазепи, повинні завдячувати його батькам, діяльність яких вплинула на формування такої особистості. Вони виховували майбутнього гетьмана в душі патріотизму, любові до свого народу, що послугувало появі неповторної, самобутньої постаті державника.

Кар'єра Мазепи як політика, дипломата розпочалася зі служби пажем у великого князя литовського і руського Яна II Казимира, який розгледів розум, здатність комунікувати з людьми парубка, тому доручав Іванові дипломатичні місії. У 1669 році Мазепа вступає на службу до гетьмана Петра Дорошенка. З цього моменту і до останніх своїх днів Іван Мазепа віддає себе створенню української держави.

У червні 1764 року під час дипломатичної місії до Криму та Османської імперії Мазепа потрапив у полон до запорожців, які під тиском були змушені віддати його гетьману

Лівобережної України Івану Самойловичу. Переконавши Самойловича зробити його довіреною особою, Мазепа був обраний воєнним осавулом [1, с. 32].

Під час Коломацького перевороту Мазепу у 1687 році було обрано гетьманом. Відтак у нього з'являється можливість втілити свої мрії про створення незалежної української держави. Проте укладені «Коломацькі статті» 1687 року заперечували державність України та можливість мати дипломатичні відносини з іншими країнами. Тому, розуміючи тодішню ситуацію й те, що боротьба з Московією не призведе до позитивних зрушень, Мазепа був змушений орієнтуватися на неї та відмовитися від співпраці з Кримом, Польщею, Туреччиною, хоча продовжував підтримувати зв'язки з їх монаршими дворами.

На той час українські землі були поділені на Правобережжя, Лівобережжя, Запоріжжя, Ханську Україну, Слобожанщину, тому для створення авторитетної Української держави Мазепа всіма зусиллями намагався їх об'єднати. Для досягнення цієї мети завдяки своїй ерудованості, дипломатичному хисту завоював прихильність Петра I з надією на його підтримку. Також намагався налагодити стосунки зі всіма верствами, серед яких поважною силою виступала козацька старшина, яка, як вважав Мазепа, допоможе у боротьбі за незалежність. Йй він надавав маєтки, землі, не забував і про звичайний люд, якому встановив панщину лише у два дні на неділю та дозволив винокуріння.

Розуміючи, що ні Московія, ні Річ Посполита, ні Крим не дозволять без боротьби об'єднати українські землі в єдину державу, Мазепа формує фінансове підґрунтя для її створення за рахунок розвиненості господарської діяльності, забезпеченості грошовими ресурсами. Тому політика Мазепи у цій сфері сприяла зростанню внутрішньої та зовнішньої

торгівлі, появі нових галузей промисловості, а отже, і фінансовій стабільності Гетьманщини.

Однак обов'язок брати участь у війнах Московії з іншими державами потребував багато людських та фінансових ресурсів, які в Україні поступово зменшувалися. Орієнтація на царя тільки загострювала внутрішнє становище, втрачалася незалежність, а тому вкотре Мазепа знову змушений шукати нові шляхи становлення держави.

Задля реалізації мрії всього свого життя Мазепа налагоджує відносини з польським королем Станіславом Лещинським та шведським королем Карлом XII. Такі дії забезпечили вихід з-під протекторату Московії. Проте через прорахунки у стратегії ведення битв, нестачу війська Карл XII та Мазепа зазнали поразки.

Військова, державотворча діяльність Івана Мазепи потребувала багато сил, енергії, переживань, що позначилося на його здоров'ї, і у віці 70-ти років він помирає. Спроби Мазепи здобути незалежність України були втілені у 1991 році, проте вже іншими. Тож його зусилля не були марними.

Поряд із політичним, економічним, військовим напрямами процесу державотворення, Мазепа розвивав і культурний, що стало вирішальним і дало змогу розвивати освіту, архітектурне будівництво, поширювати українську мову, релігію серед населення.

На переконання Мазепи, щоб відновити в українців жагу до незалежності, що тимчасово згасла під час Руїни, змусити повірити в себе, у свій народ, необхідно відродити серед широких мас українську мову. Влучним вважаємо вислів Ліни Костенко про мову: «Нації вмирають не від інфаркту. Спочатку їм відбирає мову» [2]. Отже, мова є важливим чинником становлення нації, її ідентифікатором, генетичним кодом, завдяки їй люди налагоджують відносини. Якщо країна

не має своєї мови, то яка повага, яке відношення до неї буде зі сторони інших держав?

За часів гетьманства Мазепи активно видавалися твори українських письменників рідною мовою, в ряді закладів освіти навчання здійснювалося українською мовою. Відбувалося піднесення українського слова. Саме тим, що зараз ми маємо свій народ, мову, певною мірою можна завдячувати Мазепі, який не дозволив їх знищити.

Велику роль у державотворчому процесі відіграє освіта, кадри, які вона формує. Значний внесок у цю галузь зробив Іван Степанович, зокрема, за його кошти будувалися Чернігівський колегіум, корпуси Києво-Могилянської академії, сільські школи, бурси тощо. Найбільші навчальні заклади були забезпечені бібліотеками, рукописами. Різні вікові категорії мали змогу навчатися. Неосвіченими людьми легше керувати, тому що, не вмюючи читати, вони не зможуть дізнатися про своє минуле, сформулювати власну думку, відстоювати права та свободи. Мазепа намагався зробити все, що було в його силах, і він це робив не для себе, а заради народу.

Також Мазепа фінансував розвиток мистецтва, особливо малярство, архітектуру. Побудував (Софіївську дзвіницю, церкву Вознесіння в Переяславі) та реставрував Софіївський собор, церкви, храми, дарував їм дорогоцінні святині. Такими активними діями гетьман намагався привити повагу до церкви, до однієї віри, бо релігія вважається фактором, що сприяє єдності народу.

У світі Мазепа є найвідомішим українцем, йому присвячено 186 гравюр, 42 картини, 22 музичні твори, 17 літературних творів, шість скульптур [3].

Отже, можна стверджувати, що існуванню сучасної України, її демократії, мови, культурного життя, державних і міждержавних відносин нам необхідно завдячувати й Івану Мазепі. Ставлення світової спільноти до цієї історичної постаті

свідчить про її величність, а також про популярність України на міжнародному рівні.

1. Крупницький Б. Гетьман Мазепа та його доба. Київ : «Україна», 2001. 240 с.

2. Мова – генетичний код нації / Сайт «Народна воля». URL: <http://volya.if.ua/2019/02/mova-henetychnyj-kod-natsiji/#:~:text> (дата звернення: 12.04.2021).

3. Гетьман Іван Мазепа. Людина і політик / Сайт бібліотеки Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. URL: <http://lib.pnpu.edu.ua/novyny/806-getman-ivan-mazepa-ljudina-i-politik> (дата звернення: 12.04.2021).

*СЛАВКО Анна Сергіївна,
кандидат юридичних наук*

Історія утвердження гендерної рівності у праві Ради Європи

Незважаючи на значні зусилля переважної частини держав світу та неабиякий прогрес, досягнений за останнє сторіччя, проблеми гендерної нерівності все ще залишаються актуальними на теренах всього світу. Вбачається, що одним із найбільш «благополучних» з точки зору реалізації прав жінок регіонів є Європа, а відтак саме досвід держав Ради Європи у впровадженні гендерної рівності є найбільш цікавим для вивчення. Саме тому у цій роботі ми плануємо зосередитись на генезі гендерної рівності та протидії дискримінації за ознакою статі у праві Ради Європи.

На початку свого існування Рада Європи не надто цікавилась питаннями гендерної рівності – більш пріоритетними видавались відбудова інституцій та економіки після Другої світової війни. Проте згодом ситуація кардинально змінилась. Наразі для протидії гендерній дискримінації у Раді Європи послуговуються як законодавчими, так і інституційними інструментами. Зокрема, до перших варто віднести низку конвенцій Ради Європи, так чи інакше спрямованих на викорінення окремих форм нерівності щодо жінок, а також рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи, резолюції і рекомендації Парламентської Асамблеї Ради Європи та практику Європейського суду з прав людини. До других належить, зокрема, Комісія з гендерної рівності (Gender Equality Commission, GEC) Ради Європи, яка покликана забезпечити врахування гендерної рівності у всіх політиках Ради Європи та подолати розрив між зобов'язаннями на міжнародному рівні та

реальністю для жінок у Європі [1]. Крім того, окремі питання протидії дискримінації за ознакою статі покладені на Доповідачів з питань гендерної рівності, призначених в рамках міжурядових органів та інших структур Ради Європи, та Команду з гендерних питань [2].

Законодавчий доробок Ради Європи щодо гендерної рівності також є порівняно багатим. Видається, що виток протидії гендерній дискримінації лежать у центральному правозахисному акті Ради Європи – Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, стаття 14 якої забороняє дискримінацію за низкою ознак, у тому числі – за ознакою статі. Також вартими уваги видаються нам такі акти як Європейська соціальна хартія (переглянута), Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми, Конвенція про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Ланцаротська конвенція) та Конвенція про запобігання та протидію насильству щодо жінок та домашньому насильству (Стамбульська конвенція). Всі ці акти спрямовані повністю чи частково на викорінення гендерної нерівності, встановлення однакових підходів до працевлаштування та освіти жінок, захисту їх від гендерно зумовленого насильства тощо.

Окремі органи Ради Європи також не стояли осторонь формування «гендерної повістки». Зокрема, Комітет Міністрів РЄ починаючи з кінця 70-тих років XX століття ухвалив низку рекомендацій щодо гендерної рівності та протидії сексизму. Серед найбільш знакових варто виділити R (79)10 щодо жінок мігрантів, Rec(84)17 25/09/1984 про рівність між жінками і чоловіками в медіа, Rec(85)2 05/02/1985 про правовий захист від дискримінації за ознакою статі, Rec(98)14 07/10/1998 про гендерний мейнстрімінг, Rec(2002)5 про захист жінок від насильства, CM/Rec(2007)17 про стандарти і механізми гендерної рівності, CM/Rec(2012)6 про захист та поширення прав жінок та дівчат з інвалідністю, CM/Rec(2013)1 про

гендерну рівність та медіа, CM/Rec(2019)1 про запобігання та боротьбу з сексизмом. Також Комітет Міністрів звернув увагу на протидію сексизму в окремих сферах, ухваливши, зокрема, рекомендації CM/Rec(2007)13 про гендерний мейнстрімінг в освіті, CM/Rec(2008)1 про включення гендерних відмінностей у політику охорони здоров'я та CM/Rec(2015)2 про гендерний мейнстрімінг у спорті. Неможливо також переоцінити значення Стратегій з гендерної рівності. Перша з них, схвалена Комітетом міністрів у 2013, діяла з 2014 по 2017. Наразі діє друга Стратегія, розрахована на період з 2018 по 2023 роки. Вона, зокрема, передбачає 6 стратегічних цілей, включаючи запобігання гендерним стереотипам та сексизму, а також насильству проти жінок та домашньому насильству, забезпечення рівного доступу жінок до правосуддя, досягнення збалансованої участі жінок та чоловіків у прийнятті політичних та громадських рішень, захист прав жінок та дівчат-мігрантів, біженців та шукачів притулку, а також включення гендерної проблематики у всі політики [2].

Парламентська Асамблея РЄ відкрила «гендерну повістку» у середині 80-тих років, ухваливши резолюцію 855 (1986) Рівність між чоловіками і жінками та рекомендацію 1008 (1985) Жінки в політиці. З того часу було ухвалено ще низку рекомендацій, наприклад, 1146 (1991) Рівні можливості та однакове поводження з жінками і чоловіками на ринку праці, 1229 (1994) Рівність прав між чоловіками і жінками, 1838 (2008) Посилення жінок у новому мультикультурному просторі та 2157 (2019) Щодо амбітної повістки Ради Європи з гендерної рівності.

До утвердження гендерної рівності долучився також Європейський суд з прав людини, ухваливши низку рішень щодо протидії дискримінації за ознакою статі. У 1985 році у справі *Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. the United Kingdom* ЄСПЛ розглядав питання різниці у поводженні з мігрантами з

огляду на їх стат'ю. Суд наголосив, що досягнення рівності статей [на момент винесення рішення] є головною метою в державах-членах Ради Європи. Це означає, що потрібно було б навести дуже вагомі причини, перш ніж різницю у ставленні з огляду на стат'ю можна вважати сумісною з Конвенцією (§ 78) [3]. У справі *Burghartz v. Switzerland* заявники скаржились на положення швейцарського законодавства, яке не давало можливості чоловіку використовувати подвійне прізвище, утворене з його власного та прізвища дружини. При цьому для жінок таке право існувало. Суд у своєму рішенні ще раз наголосив на цілі досягнення гендерної рівності та вказав, що Конвенцію слід тлумачити з урахуванням сучасних умов, особливо важливості принципу недискримінації (§ 28) [4]. До таких же висновків ЄСПЛ дійшов у справі *J.D. and A v. the United Kingdom*, рішення в якій ухвалив вже у 2019 році. У вказаній справі йшлося про захист права на соціальне житло матері та її дочки з інвалідністю [5].

Підсумовуючи, зауважимо, що Рада Європи є послідовним поборником гендерної рівності та протидії дискримінації за ознакою статі. Починаючи з кінця 70-тих років ХХ століття всі органи Ради Європи спрямовували свої зусилля на формування «гендерної повістки» та на протидію окремим видам нерівного поводження на підставі статі. Наразі Рада Європи займається протидією домашньому та гендерно зумовленому насильству та опікується правами жінок мігрантів та шукачів притулку, які є цілями, визначеними Стратегією з гендерної рівності та період з 2018 по 2023 роки.

1. Gender Equality Commission / Council of Europe. URL: <https://www.coe.int/en/web/genderequality/gender-equality-commission>

2. Council of Europe Gender Equality Strategy 2018-2023 / Council of Europe. URL: <https://rm.coe.int/strategy-en-2018-2023/16807b58eb>

3. Case of Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. the United Kingdom, 28 May 1985 / European Court of Human Rights HUDOC. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57416>

4. Case of Burghartz v. Switzerland, 22 February 1994 / European Court of Human Rights HUDOC. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57865>

5. Case of J.D. and A v. the United Kingdom, 24 October 2019/ European Court of Human Rights HUDOC. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-196897>.

*СЛЮСАРЕВА Євгенія Олексіївна,
студентка ННІП СумДУ, гр. ІС-91
(наук. керівник: к.і.н. Король В. М.)*

Висвітлення соціокультурного життя Серединобудщини на сторінках місцевої районної газети (1960-ті рр.)

Соціальна історія Середино-Будського краю є важливою, адже запровадження певних інновацій та реформаторська діяльність на сучасному етапі має здійснюватися на міцних засадах з попередніх епох і мати на меті вдосконалення та ефективність.

Культурне та суспільне життя серединобудців активно висвітлювалося на сторінках районної газети на тлі подій, що відбувалися у Радянському Союзі, однак особлива увага надавалася тісному взаємозв'язку культурного життя та праці, зміні тенденцій у розвитку культурно-мистецького життя.

Місцева районна газета має деякі особливості як суспільно-політичний засіб масової інформації. Перший номер газети «Конопляр Серединобудщини» виходить у грудні 1931 р., однак офіційною датою заснування вважається 1932 р. Із плином часу зазнає змін назва газети. Як вже згадувалось, початковою назвою газети є «Конопляр Серединобудщини», наступною була «Колхозная правда» (з 1940 р.). В 1962 р. відбулося її перейменування на «Колхозное слово», надалі газета починає називатися «Знамя труда» (зберігається і зараз).

Газета друкувалась у місті Середина-Буда друкарнею Сумського обласного видавництва, розташованою на вул. Сівська, 1 (зараз тут знаходиться житловий будинок № 7), із 1962 р. газета друкується Шостинською друкарнею за адресою вул. Карла Маркса, 49.

Не тільки назва газети змінювалась, а ще й тираж та періодичність виходу. Протягом 1960 р. тираж газети налічував усього лише 1890 екземплярів, а виходила газета тричі на тиждень: середа, п'ятниця та неділя. Починаючи з 1962 р. газета виходить вже 4 рази на тиждень: вівторок, середа, п'ятниця, субота. В 1963 р. газета знов виходить три рази на тиждень: вівторок, четвер, субота, а тираж збільшився майже втричі – до 5838 екземплярів. Із цього можна зробити висновок, що кампанія з поширення газети серед населення за участі партійних та комсомольських організацій, а також окремих осіб виявилась вкрай вдалою.

У газеті «Колхозная правда» висвітлюються події загальнорадянського та світового масштабу, публікуються матеріали ТАРС (візит Микити Хрущова до Казахської РСР, відвідування народногосподарської виставки, ситуація на Кубі та багато інших подій). Велика увага приділялася матеріалам, присвяченим сільськогосподарським роботам, зокрема передовикам праці, що виконували план раніше зазначеного терміну та понаднормово.

Публікуються в газеті й короткі анотації до книг та фільмів, нариси, вірші та етюди поетів-початківців. Окремою шпальтою друкувались казки для дітей, а постійною рубрикою газети була «Середино-Будський перець» (фейлетони, комедії, байки, карикатури). Рубрика «Блакитний екран» з 1966 р. подавала програму телевізійни передач. З'являється куточок, присвячений публікації подяк, вітань із різними святами, оголошень. У 1969 р. з'являється рубрика «Берізка / Сторінка для жінок», де публікуються матеріали, присвячені колгоспницям, випускницям, а ще вірші, художня проза і взагалі корисні поради для жіноцтва.

Велику втіху та насолоду отримували молоді поети-початківці та письменники, адже спеціально для них з'являється рубрика «Творчість наших читачів». Публікуються вірші,

етюди, розповіді у яких основним лейтмотивом є поєднання праці з навколишнім середовищем, змалювання краси природи.

В ті часи радянське керівництво приділяло особливу увагу процесу формуванню молодого покоління. Починаючи з дитячих садків і закінчуючи вищими навчальними закладами дітей та юнацтво виховували в дусі авторитарної педагогіки, проводячи індоктринацію відповідно до пануючої комуністичної ідеології.

Мережа навчально-виховних закладів району 1960х рр. була розгалужена та представлена дошкільними навчальними закладами і школами, а також Зноб-Новгородським професійним технічним училищем № 9.

Першим типом навчальних закладів були дошкільні навчальні заклади. В 1960-х рр. з'являються об'єднані дошкільні навчальні заклади нового типу – дитячі сади-ясла. Наступним видом навчальних закладів були школи. У селищі Середина-Буда на 1960-ті рр. розташовувалось три школи: восьмирічна та дві середніх (денна середня школа з виробничим навчанням та вечірня школа робітничої молоді). З січня 1963 р. до районного відділу освіти були приєднані школи Зноб-Новгородського та Ямпільського районів (при об'єднанні районів), а з грудня 1966 р. Середино-Будський районний відділ освіти керував освітніми закладами у межах Середино-Будського та колишнього Зноб-Новгородського районів.

Таким чином, вже із самого початку молодь була зорієнтована на продовження праці на благо Союзу у будівництві, сільському господарстві, на підприємствах торгівлі, громадського харчування та обслуговування населення.

Для робітників, колгоспників і службовців (в тому числі безпартійних) як окрема структура у системі навчання діяла школа партійного просвітництва. Центральне місце в роботі мережи партійного просвітництва займало вивчення документів Московської наради представників комуністичної партії,

доповідей та виступів М. Хрущова. Заняття у даній системі базувалися на вивченні творів класиків марксизму-ленінізму, історії та теорії КПРС, теоретичних та практичних завдань, висунутих на XX та XXI з'їздах партії.

Окрім, вищеперахованих установ, у селищі Середина-Буда функціонувало 2 дитячих будинки. Дитячий будинок № 1 був переведений з міста Суми до Середино-Буди. У 1939 р. перший дитячий будинок спеціального призначення отримує ім'я відомого радянського письменника, а з 1968 р. при дитбудинку починає функціонувати музей Миколи Островського, на честь якого його й було названо.

Дитячий будинок № 2 імені Кірова, розташований по вул. Дачній на території садиби колишнього купця Гончарова. Дитбудинок № 2 був створений ще в середині 1920-х рр. місцевою владою, де виховання молодого покоління здійснювалося «на прикладах із життя та діяльності Леніна, на революційних та трудових традиціях радянського народу і Комуністичної партії».

Зазначимо, що не тільки учні мали змогу урізноманітнити своє особисте життя, зробити його яскравим та насиченим, а ще й трудова молодь, колгоспники та інші верстви населення. Серед форм культурно-просвітницької роботи застосовувалися наступні: художня самодіяльність, тематичні, молодіжні вечори, вечори питань та відповідей, зустрічі з передовиками сільського господарства і промисловості, усні журнали, читацькі конференції, виставки. Для молоді спеціально створюються та поступово утверджуються у побуті нові обряди: «День повноліття», «День посвяти в хлібороби», «Свято врожаю».

Для цих цілей створюються сільські клуби, а в Середина-Буді діяв районний будинок культури. У 1960 році в районі починає функціонувати так званий «університет культури». В сільських клубах сіл Жихова, Кам'янки, Пігаривки, Чернацького, Старої Гути поширені недільні читання. За 1960

рік проведено клубами та бібліотеками 960 лекцій, доповідей та тематичних вечорів, 283 концертів художньої самодіяльності, 84 вечори питань та відповідей та 72 усних журнали. У районі нараховують близько 81 гуртка художньої самодіяльності.

Таким чином, життя серединобудців у період «відлиги» та «застою» вирізнялося різноманіттям. По-перше, діяла розгалужена система навчальних закладів, охоплюючи більшість молодшого покоління, по-друге, функціонування закладів культури допомагало проводити вільний від праці час із користю, по-третє, серед широких громадських мас пропагувався здоровий спосіб життя, помірні фізичні навантаження. Водночас населення зазнавало колосальної ідеологічної обробки з боку комуністичної влади.

*ШТИРБУ Поліна Іванівна,
слухачка КЗ «Роменська міська
Мала академія наук учнівської молоді»
(наук. керівник: Шульга Ю. Г.)*

Жіноча освіта на території Роменщини кінця XIX – початку XX століття

У II половині XIX століття в умовах реформаційних процесів жінки отримали можливість здобувати освіту. Багатьом з них вдалося стати відомими діячками та навіть знайти своє місце у різних галузях науки, культури чи мистецтва. Не останню роль у даному плані відіграв розвиток жіночої освіти на місцях.

Мета наукового проекту – здійснити загальний огляд історії жіночої освіти на Роменщині середини XIX – початку XX століття.

Під час роботи над дослідженням було опрацьовано Полтавські єпархіальні відомості [5-7], наукові статті О. Ключко [2], О. Лободи [3], Г. Воробйової [1], В. Луценко [4], А. Сбруєвої [9], Т. Тронько [10], архівні матеріали Роменського краєзнавчого музею. На основі всіх зібраних матеріалів вдалося прослідкувати історію зародження жіночої освіти в краї, визначити її особливості та охарактеризувати мережу роменських жіночих освітніх осередків.

На Роменщині в кінці XIX – на початку XX ст. з'явилося ряд церковно-приходських шкіл (Різдво-Богородицька с. Протасівка, Покровська м. Ромни, Троїцька с. Засулля, Волошнівська, Троїцька с. Іванівки, Хрестовоздвиженська с. Вовківці, Різдво-Богородицька с. Чернеча Слобода Біловодська, Воскресенська заштатного м. Глинськ), шкіл

грамот (Трьохсвятительська м. Сміле, Миколаївська м. Глинськ, Велико-Бубнівська, Рогинська, Миколаївська заштатного м. Глинськ, Хоминцівська, Галчанська, Волошнівська, Архангело-Михайлівська с. Коровинці, Мало-Бубнівська, Олександро-Невська м. Ромни), змішаних навчальних закладів (Воскресенська с. Протасівки, Мокиївська, Герасимівська, Курманівська, Константинівська). Всі вони забезпечували освітні потреби дівчаток в м. Ромни, у віддалених селах, хуторах. Завдяки їм діти здобували елементарні знання, отримували навички ведення домашнього господарства. На початку ХХ ст. кількість дівчаток у таких навчальних закладах навіть перевищувала кількість хлопчиків. Це говорить про усвідомлення важливості жіночої освіти в роменському краї.

Особливе місце слід відвести Роменській жіночій гімназії, яка забезпечувала потреби не тільки повіту, а у деякій мірі й самої Полтавської губернії. Її випускниці часто ставали вчительками, виховательками та навіть відомими діячками в різних галузях науки, культури чи мистецтва.

Під час роботи над дослідженням було розглянуто історію створення гімназії. Ще в 1866 року за ініціативи предводителя дворянства Роменського повіту Федора Безпальчева дане питання неодноразово обговорювалося на засіданнях Роменської міської думи, лише 11 липня 1877 року вдалося досягти позитивного результату. Цьому сприяла благодійницька та подвижницька діяльність члена опікунської ради Омеляна Бабакова, почесного жителя м. Ромни Мойсея Литвиненка та почесного громадянина міста, предводителя дворянства, голови опікунської ради Григорія Навроцького.

Начальницями гімназії в різні часи були Софія Кизимова (з 1877), Ольга Навроцька (з 1883), Катерина Чаговець (з 1889) та Ольга Чигринцева (до 1919). Всі вони проявили себе справжніми професіоналами. Поруч з ними працювали педагоги, які неодноразово були відзначені за свою педагогічну

діяльність різними нагородами. Серед них – Семен Денисієвський (російська мова), Григорій Волков (географія, історія), Григорій Булюбаш, Лев Іжицький (математика), Василь Мілюєв (фізика, космографія, педагогіка), Анастасія Дамринь-Дорошенко (арифметика), Катерина Остапенко (історія, географія), Каміла Скардіно (французька мова), Анна Шевчик (німецька мова), Софія Славницька (підготовчі класи), Катерина Зельмиць (рукоділья), Григорій Ващенко (латинська та російська мови).

Навчально-виховний процес Роменської жіночої гімназії зосереджувався на вивченні класичних наук, дотриманні дисципліни та участі у різних просвітницьких заходах того часу. Основними напрямками виховання були:

- релігійне виховання (проявлялося у формі покаяння та дотримання докорінних основ громадського ладу);

- моральне виховання (заборонялось відвідувати ресторани, кафе, носити взуття на високих підборах; дівчатка повинні були мати скромні зачіски і головні убори тощо);

- національно-патріотичне виховання було двояким. Паралельно з шовіністичною політикою російського самодержавства були прояви елементів національної культури. Адміністрації Роменської жіночої гімназії було зроблено зауваження про недопустимість розміщення на стінах навчальних класів та актовій залі портретів Володимира Короленка, Миколи Лисенка, Тараса Шевченка, які, на відміну від інших портретів, «прикрашаються вишитими полотенцями і зеленню»;

- фізичний та краєзнавчий розвиток (прогулянки місцевістю з хоровим співом, музикою, влітку плавання, катання на човнах; взимку дальні поїздки видатними місцями імперії з метою ознайомлення з історичними пам'ятками);

- естетичне виховання (організація та проведення літературно-музичних вечорів, відвідування виставок, зустрічі з відомими діячами тощо).

У дівчатках виховували якості господині, покірної дружини, матері, що по суті підтверджує консервативний характер жіночої гімназійної освіти. Разом з тим отримання атестатів домашньої вчительки або наставниці давало можливість дівчатам спробувати себе в педагогічній професії, що в той час було прогресивним чинником, який розширював можливості реалізації жінки в суспільному житті громади, держави. Як приклад, слід згадати професора, доктора педагогічних наук, заслужену вчительку України Тетяну Бугайко, майстра художньої кераміки, кандидата технічних наук, лауреата Державної премії СРСР О. Черепанову, заслужену вчительку України Неонілу Омельченко. Кожна з них внесла свій певний вклад.

Роменські жіночі навчальні заклади відкрили дівчатам та жінкам шлях до педагогічної, медичної та інших сфер діяльності, що допомогло їм усвідомити себе поза родиною та реалізувати прагнення суспільної вартості та діяльності.

В перспективі дослідження матиме своє продовження у вивченні історії Роменської жіночої гімназії. Важливо звернути увагу на її досвід та діяльність, що має глибокі освітні традиції, сприятиме зростанню знань про проблеми і здобутки вітчизняної жіночої освіти в минулому. Для цього я маю нагоду звернутися до Державного архіву Сумської області, в якому зосереджений величезний фонд про даний навчальний заклад, а також, залучити нові цікаві факти з періодики того часу, краєзнавчих матеріалів та спогадів.

1. Воробйова Г. П. Розвиток жіночої освіти на Сумщині в XIX – на початку XX століття // Гуманізація навчально-виховного процесу:

зб. наук. праць. Вип. XII; за заг. ред.проф. В. І. Сипченка. Слов'янськ: Вид. центр СДП, 2004. С. 17-24.

2. Ключко О. М. Розвиток жіночої гімназійної освіти Північного Сходу України в другій половині XIX – на початку XX століття: автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01. – загальна педагогіка та історія педагогіки / Оксана Миколаївна Ключко ; МОН України, Сумський державний педагогічний ун-т ім. А. С. Макаренка ; наук. керівник О. А. Луценко. Суми, 2018. 20 с.

3. Лобода О. Кам'яна симфонія: дослідження архітектури Роменщини / авт.-упоряд. О. Лобода. Суми :Папірус, 2011. 136 с.

4. Луценко В. П. Из истории среднего женского образования на Сумщине в начале XX века // Матеріали 5-ї Сумської обласної наукової історико-краєзнавчої конференції (ч. 2: Історія). Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2003. С. 52-57.

5. Об открытие церковно-приходских школ // ПЕВ.ЧО.1894. № 20. С. 1034-1035.

6. Об открытие школы грамоты // ПЕВ.ЧО.1894. № 20. С. 1035-1036.

7. Отчет о состоянии церковных школ Полтавской епархии в 1902-1903 учебном году // ПЕВ.ЧО. 1904. № 18. С. 374-376.

8. Памятная книжка Киевского учебного округа. Ч. V. Полтавская губерния. К.: Издательство УУО, 1895. 217 с.

9. Сбруєва А., Рісіна М. Розвиток жіночої освіти на Сумщині в XIX – на початку XX століття // Матеріали II Сумської обласної наукової історико-краєзнавчої конференції (ч. 1:Історія). Суми, 1994. С. 75-79.

10. Тронько Т. В. Жіночі навчальні заклади Сумщини в другій половині XIX століття //Матеріали 5-ї Сумської обласної наукової історико-краєзнавчої конференції (ч. 2: Історія). Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2003. С. 97-100.

КУЛЬТУРА. СУСПІЛЬСТВО. ДЕРЖАВА

БАГЛАЙ *Анатолій Володимирович,*

незалежний дослідник

(м. Тростянець Сумської обл.)

Товариства "Просвіта" на Тростяначчині

Після лютневої революції, прагнення української інтелігенції відродити національну культуру висунуло потребу гуртуватися в громадські організації. Документи того часу свідчать, що на початку ХХ століття національне відродження, проходячи різні етапи розвитку, дало поштовх виникненню нової, як на той час, форми освітньо-культурницької роботи – самодіяльних товариств “Просвіта”. Завдяки народному характеру, вони з часом поширилися по всій Україні, демонструючи інтерес громадян до збереження традиційної культури. Невипадково в усі часи ініціаторами створення “Просвіт” на різних рівнях ставали представники інтелігенції, які визначали напрями розвитку культурницької роботи [1].

Просвітяни поширювали серед народу книги, влаштовували літературні вечори, ставили вистави українських класиків-драматургів. Носіями високих духовних українських цінностей були кобзарі, яких часто запрошували на свої збори просвітяни. У статуті “Просвіти” повідомлялося: “Наша ціль – просвітницька робота серед нашого найменшого брата, знайомити люд український з його рідною історією, літературою музикою, а також найбільш зрозумілим способом поширювати поміж нього всякі агрономічні та сільськогосподарські відомості”. Урядом було милостиво дозволено “малоросійську” пісню, бо рота кожному українцеві не заткнеш, він народжувався і помирав з рідною піснею. Для цього просвітяни відкривали українські бібліотеки,

організували драматичні й хорові колективи, поширювали українське народне мистецтво, відкривали безплатні школи в селах і містах, збирали кошти для допомоги сільським вчителям та лікарям, на медичну допомогу убогим мешканцям [2].

Товариство “Просвіта” в селі Тростянець виникло 1917 році. На початку серпня 1917 року, воно налічувало більш як 130 членів. А 24 червня 1917 року, два делегати від Тростянця брали участь в Повітовому зїзді в Охтирці, яка в той час входила до Харківської губернії. На зїзді були представники сіл, великих хуторів і організацій Охтирського повіту, який скликала Рада Охтирської Української громади. У прийнятій резолюції говорилося, що охтирський повітовий зїзд приєднується до Універсалу, визнає Київську Центральну Раду своїм Тимчасовим Урядом, вважає, що початкова школа в місті повинна бути українською, вводиться діловодство виключно українською мовою, сприяє Охтирській повітській раді у питанні просвіти населення, вимагає від земства виписки для кожної сільської та волосної управи українських книжок та газет. Зі сторінок повітової газети «Голос села» можна дізнатися, що шкільна комісія при Земській Охтирській Управі постановила провести опитування у селян, якою мовою вони бажають навчатися. Зі сторінок цієї ж газети дізнаємося що, в червні 1917 року в місцевому театрі, Тростянецьке товариство “Просвіта” організувало національний вечір, на якому членами ради було дано промову про політичні новини та події. Особливе враження на присутніх на зїзді, справив виступ кобзаря Григорія Семеновича Кожушка з Виликої Писарівки, а також жива картина «Відродження України». По дорученню “Просвіти” було роз’яснено робітникам цукрового заводу та селянам села Радомля, про Україну та українців. А в липні був делегований один делегат, учасником на зїзді в Київ. Керівником осередку Тростянецької Просвіти був Хома Леонтійович Головченко [3].

Залишив спогади про Тростянецьку “Просвіту” активний член її ради, у своїй книзі-спогадах “Щаблі” Ю.П. Самброс, дослівно:

« – Дуже багато часу й сил я віддав тоді у Тростянці “Просвіті” що й справді розгорнула змістовну культурну роботу серед Тростянецьких мешканців, місцевих селян і робітничої молоді цукроварні. В активі “Просвіті” було чимало хороших щирих людей. Там я щиро потоваришував з Хомою Леонтійовичем Головченком. Він і його дружина Оксана брали постійну участь в аматорських виставах “Просвіті”

– Через Просвіту я близько потоваришував з місцевим вчителем-українцем Юрієм Івановичем Миргородським, дотепною, обережно поміркованою на той час у своїх політичних поглядах людиною....

- Моя діяльність в “Просвіті” була для мене школою практичної громадкості... Мені тут доводилося часто виступати прилюдно на зборах чи з доповідями, в Тростянецькому театрі на Шевченкові свята, іноді з серйозними рефератами для вчителів тощо, й зажадати слави серйозного доповідача» [4].

В селі Боромля в той самий час, також заснувалась “Просвіта” До неї записалось на серпень 1917 року 70 чоловік. Головою Боромлянської “Просвіти” обрано Д.Маликова який написав вірша про “Просвіту” в повітовій газеті «Голос села» :

***Так нуже брати милі, брати дорогії,
Дайте хоч дітям цю млу як-небудь
Працею в Просвітах по світу розвієм
І нас добрим словом вони спом'януть!!!***

В селі Білка 9 липня 1917 року у двокласному училищі відбулися установчі збори товариства “Просвіта” На збори прийшло багато народу, прийняли зразковий устав з поправками. Членський внесок встановили 1 карбованець. Записалось 65 чоловік, а грошей зібрали 68 крб. 90 коп. (3 крб. 90 коп. пожертва). В Просвіт'янську раду зібрали 7 чоловік

голова ради народний вчитель Я.А.Мяло, писарь-секретар земський фельдшер Л.С.Пестунко, скарбник Трохим Прохватило. Постановили виписати більше книжок та газет українською мовою та безкоштовно роздавати їх читати селянам. Також вирішили зібрати артистичну комісію та незабаром поставити українську виставу щоб більше залучити молодих і літніх людей до “Просвіти” [5]

Негативне ставлення до товариств “Просвіти” була з боку більшовицької влади. З цією метою в повіті проводилася робота, спрямована на поступове захоплення комуністами товариств “Просвіти” беручи їх під свій вплив, і виключення з них національно-свідомих елементів, спочатку перейменування її в Червону Просвіту. “Просвіти” (неслухняні), більшовицьким органам влади перетворювалися в фабрично-заводські клуби, сільбуду, курси лікнепу, вечірні школи, хати-читальні. Однак перебудувати діяльність “Просвіти” виявилось неможливим, і тоді більшовики в 1924 році пішли на знищення цих національних культурно-освітніх організацій. В кінці тридцятих років ХХ століття, більшість членів Тростянецької “Просвіти” було репресовано [6].

1. Т.О.Чугуй "Товариства Просвіта на Харківщині ХХ на початку ХХІ століття" Автореферат Харків 2008р.

2. В.Голубченко "Просвіта" Сумщини в контексті формування національної свідомості: Історія та сучасність.2011р -9с.

3. Газета Охтирської групи Української партії соціалістів-революціонерів "Голос села". - 1917. - № 2. Місце зберігання: Охтирський міський краєзнавчий музей (КЗ «ОМКМ». - Інв. № 1274).

4. Ю.Самброс "Щаблі (Мій шлях до комунізму) ел.ресурс <http://diasporiana>

5. Газета Охтирської групи Української партії соціалістів-революціонерів "Голос села". - 1917. - № 2. Місце зберігання: Охтирський міський краєзнавчий музей (КЗ «ОМКМ». - Інв. № 1274).

6. ДАСО Ф- Р7641. Оп. 1. Спр. 808. Арк 51-54..

*ЗІНЧЕНКО Ірина Дмитрівна,
студентка ННІП СумДУ, гр. ІС-01
(наук. керівник: к.і.н., доц. Лобко Н. В.)*

Онлайн ресурси для створення генеалогічного дерева

Одним із етапів проведення генеалогічного дослідження є упорядкування відомостей про родовід. В цьому допоможуть спеціально розроблені сервіси. Переважна більшість з них є платними, проте є і винятки, або сервіси, які доступні частково.

На сайті FamilySearch є розділ «Сімейне Дерево», де користувач може створити генеалогічне дерево. Можна додавати відомості про родичів та різні покоління родини або внести інформацію про кожного предка окремо, а також прикріпити фото, ключові події, історії. Система автоматично візуалізує взаємозв'язок різних поколінь між собою. Коли користувач змінює дані, додає записи, це відображається й у записах інших користувачів для полегшення пошуку родинних зв'язків [1].

За допомогою безкоштовної програми «Family Tree Builder» можна без обмежень в кількості людей створити сімейне дерево, створити власний родинний сайт й синхронізувати всі дані з мобільним пристроєм. Крім того, система автоматично повідомляє про збіги між сімейними деревами користувачів у базі даних MyHeritage, а також про історичні записи, в яких містяться дані предків. В програмі можливо створити графіки та звіти й позначити місця на карті, звідки походять предки користувача. Підтримується 42 мови. На сайті «MyHeritage» можна замовити ДНК тест для встановлення етнічної приналежності та виявлення родичів.

Для групування об'ємної кількості інформації рекомендуємо використовувати програму «Gramps» [3]. Вона призначена для серйозного вивчення генеалогії, її функції дозволяють систематизувати й відобразити велику кількість даних сімейного дерева.

Генеалогічний сайт «Родовід» [4] створений для того, щоб кожен міг вільно створити своє родове дерево або приєднатися до вже існуючого, змінити чи доповнити записи про сім'ю чи окрему людину. Сімейне дерево подається тут в горизонтальному вигляді, його можна вести відразу кількома мовами.

Програма «SimTree» [5] достатньо проста в роботі й дозволяє зберегти й архівувати низхідні й висхідні родові дерева на комп'ютері. Дані по кожній персоні зберігаються у вигляді папок на жорсткому диску. Можна вносити персональну інформацію та фотографії.

«RootsMagic» [6] – програмне забезпечення, яке також допомагає впорядкувати генеалогічні дані. Воно полегшує дослідження, організацію й обмін інформацією та є зручним як для новачка, так і для досвідченого фахівця.

Програма «GenoPro» [7] буде особливо корисною лікарям, сімейним терапевтам, соціологам, соціальним працівникам, генеологам і всім зацікавленим у виявленні закономірностей проблем в сім'ях. Ця програма має найбільш повний інструмент для створення генограм – сімейних дерев, які містять додаткову інформацію про стосунки між людьми. Вона не має обмежень в кількості людей, яких можливо додати в родовід, можна створити і роздрукувати звіти будь-якою мовою, розмістити фото.

У програмі «Сімейний Літопис» [8] можна створити відразу кілька баз даних, при цьому вона зручна для початківців, так як має простий інтерфейс. З переваг: є автоматична побудова сімейного дерева на основі введених даних, можливість внесення великої кількості інформації про кожному

персону (зокрема її біографію, медіа-файли, фотоальбом), створення спільних сімейних фотоальбомів (із примітками і коментарями до фото), експорт в Microsoft Excel і Power Point, а також на основі всієї інформації можливо створити власний сайт.

На сьогодні База жителів України 1650-1920 рр. [9] містить дані 3,8 мільйонів осіб. Користувач може створити родинне дерево, додати в базу особисту інформацію, або відредагувати існуючі записи. Система співставляє генеалогічні дані користувача з базою даних і якщо пошукова система виявить потенційні родинні зв'язки, користувача буде проінформовано. В цьому ресурсі містяться дані не лише про українців, а й про євреїв, поляків та представників інших національностей, що проживали на території України. Основними джерелами бази є метричні книги та сповідальні розписи, воєводські вісники, присяжні списки, метрики колоністів з Чехії та Німеччини, списки репресованих, адресні та пам'ятні книги губерній тощо. На сайті розміщена карта, за допомогою якої можна переглянути населені пункти й переглянути інформацію про населення України в різні періоди історії. Головним недоліком ресурсу є відсутність посилань на джерела й документи.

Якщо не купити ліцензію, то програма «Agelong Tree»[10] має єдине обмеження – не можна ввести більше 40 осіб. Всі інші функції працюють й без ліцензії. Зокрема, програма обчислює і відображає в сімейному дереві назви ступенів спорідненості, дозволяє сховати чи відобразити подружжя, прийомних дітей, створити особу невідомої статі, додати фото, аудіо, відео й будь-які документи, містить механізм подій – це дає можливість створити складні біографії, обчислює статистику по всьому дереву, або по окремим поколінням (середня кількість дітей, середня тривалість життя і т.д.).

Програма «Родичі» [11] створена для конструювання генеалогічних дерев будь-якої складності, яка має кілька

зручних функцій та необмежений доступ додавання кількості осіб. Вона дозволяє побудувати та візуалізувати сімейне дерево, при необхідності розмістити інформацію в Інтернеті. Проте програма має обмежений функціонал в безкоштовній версії: відсутнє інтерактивне масштабування графіки, редактор користувальницьких тегів та можливість експорту до деяких форматів для публікації родинного дерева в Інтернеті.

Програма «Спадщина» [2] була створена для збору та збереження інформації про свій рід на основі родовідного дерева. В ній можна виділяти чоловічу й жіночу лінії окремо один від одного – таким чином в цій програмі уявлено організацію родоvodu. Тут дозволено зберігати фотоальбоми, документи, сімейні літописи, позначати родинні зв'язки між членами роду.

Отже, зараз існують різні програми, які значно полегшують групування знайденої генеалогічної інформації.

-
1. FamilySearch. URL: <https://www.familysearch.org/ru/>.
 2. Програма «Наследия». Наследия. URL: <http://www.naslediya.ru/>.
 3. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie. URL: <http://agad.gov.pl/inwentarze/testy.html>.
 4. Родовід. URL: <https://uk.rodovid.org/wk/> 91
 5. Генеалогическое древо SimTree. URL: <https://www.simtree.ru/>.
 6. RootsMagic – Software to Unite Families. URL: <https://www.rootsmagic.com/>.
 7. GenoPro: Genogram Software. URL: <https://genopro.com/>.
 8. Семейная летопись. URL: <https://www.the-family-chronicle.com/index.html>.
 9. База жителів України 1650-1920 pp. pra.in.ua. URL: <https://pra.in.ua/uk>.
 10. Agelong Tree. URL: <https://genery.com/ru/>.
 11. Родственники. URL: <http://www.genealogysoft.com/ru/about.html>.

ЗЬОМЕНКО Максим Володимирович
студент ННІП СумДУ, гр. ІС-91
(*наук. керівник: к.і.н., доц. Зякун А. І.*)

Від монархії до парламентаризму

Закон, право, конституція, демократія – це невід’ємні поняття нашого сучасного суспільно-політичного життя. Але досить важливим залишається питання з чого все почалося. Визначну роль на розвиток демократії у Європі сприяло виникнення парламетів і парламентаризму. Оскільки, на сучасному етапі свого розвитку Україна спрямовує свою діяльність на європейську інтеграцію, то це питання є актуальним і для нас.

Довгий час у Середньовічній Європі панувала монархічна система влади. Яскравим прикладом є Англія за правління норманського короля Вільгельма Завойовника (1066 – 1087 рр.), коли абсолютно вся влада належала королю. Але з часом вплив монархів на державу почав зменшуватися. З чим це пов’язано? Справа в тому, що приблизно з XII–XIII ст. вплив феодалів почав збільшуватися. Вони почали боротися із правителями, щоб ще більше розширити свої права. До того ж не варто забувати, що у період Середньовіччя поступово збільшувався вплив церкви і лицарства, які також бажали отримати свою частину землі. Але в умовах, коли вся земля належала монарху – це було важко реалізувати. Все це разом підривало авторитет королівської влади.

Визначальною в історії Європи стало підписання Великої Хартії Вольностей у 1215 р. [1]. Визначальною вона є не тільки через те, що заклала основи для розвитку прав і свобод людини, верховенства права і т. п. Справа в тому, що англійські барони, чи не вперше, згуртувалися разом, щоб обговорити і

скласти зміст Хартії. Після їхньої перемоги і підписання документу, до них приєдналось лицарство і містяни. Ця подія стала передумовою для виникнення першого станово-представницького органу. У 1275 р. за ним закріпилася назва Парламент. Сам термін виник у Франції, і з французької означає – «говорити».

Англійський парламент мав особливу структуру. Перед тим, як скликати станово-представницькі органи, по місцям надсилали спеціальні королівські листи, які стали запрошеннями. До нього запрошувалися церковні діячі (архієпископи, єпископи, абати найбільших монастирів). Крім того, туди викликалися по два лицаря від кожного графства і два городянина від найбільших міст. Хто саме туди ввійде вирішували на місцевих зборах заможні люди. Вільне селянство і міська біднота не були представлені в парламенті. У першій половині XIV ст. парламент став ділитися на дві палати: верхню – палату лордів, де засідали прелати і барони, і нижню – палату громад, де засідали лицарі і представники міст [2; 3].

На відміну від Англії, у Франції парламент був скликаний за ініціативи самого короля. Це було пов'язано із тим, що загострювалися негативні настрої у суспільстві, розросталася боротьба між різними станами і королю був необхідний орган, який би його підтримував і зміцнював феодалну владу. У 1302 р. король Філіп IV Красивий скликав перші Генеральні Штати, як вищу станово-представницьку установу. Генеральні штати склалися з трьох палат. У Першу входило духовенство, у Другу – дворянство, а Третя складалася із представників міських рад [4]. Спочатку вони обговорювали питання окремо, а пізніше почали проводити спільні засідання. У результаті Франція перетворилася із сенйоріальної монархії на станово-представницьку, або ж парламентську монархію.

Виникнення представницьких органів ознаменувало обмеження влади короля. На його зміну приходили уряди, до

якого входили різні суспільні верстви населення. З часом їхні повноваження збільшуватимуться.

Цікаво, що взагалі то першими європейськими представницькими установами були ісландський Альтинг (X ст.) та іспанські Кортеси (XII ст.). Але, оскільки, вони у ті часи не мали важливого державно-політичного значення, то їх досить часто не беруть до уваги. З часом тенденції парламентаризму поширюються і свої аналоги парламентів починають виникати в інших державах, наприклад Риксдаг (Швеція), Рейхстаг (Німеччина), Сейм (Польща) і т. д.

Отже, приблизно у XIII–XIV ст. у середньовічній Європі відбувся процес обмеження королівської влади, на зміну їй прийшли влада урядів і станово-представницька монархія. Цей період в історії є дуже важливим, адже саме тоді європейські держави поступово почали відходити від політики абсолютизму в бік демократії.

1. Велика Хартія Вольностей 1215 р. (українською) URL: <http://maysterni.com/publication.php?id=107962> (07.01.2021)

2. Виникнення англійського парламенту. URL: <https://bookster.com.ua/vynyknennya-anglijskogo-parlamentu/> (дата звернення 06.01.2021)

3. Марадик Н. В. Особливості функціонування інституту парламентаризму у Великобританії. URL: https://www.libr.dp.ua/text/grani_2012_8_34.pdf (07.01.2021)

4. Перше скликання генеральних штатів у Франції: коли вони виникли і були влаштовані. URL: <http://teg.com.ua/pershe-sklikannya-generalnih-shtativ-u-frantsiyi-koli-voni-vinikli-j-buli-vlashtovani/> (07.01.2021)

*КОРОЛЬ Сергій Миколайович,
кандидат політичних наук, доцент
ЖУРБА Наталія Юрївна,
студентка ф-ту ІФСК СумДУ, гр. СР-81*

Соціальна адаптація неповнолітніх через використання методу «Профорієнтаційний тренінг»

Профорієнтаційна робота традиційно займає важливе місце в діяльності школи оскільки вона, з одного боку, забезпечує зв'язок системи освіти з економічною системою країни, з іншого, поєднує сьогодення учнів з їхнім майбутнім, саме тому середня освіта має не тільки забезпечувати предметну підготовку, а й створити сприятливі умови для професійного самовизначення учнів.

Необхідним етапом профорієнтаційної роботи є психологічна діагностика, розмова з цільовою аудиторією. Під час цього можна дізнатися інтереси дитини та його особливості [1, с. 4].

Профорієнтаційний тренінг – це тренінг, який допомагає визначити схильність до певного виду діяльності.

Загальні задачі тренінгу:

- на достатньому рівні зрозуміти світ спеціальностей і знайти себе в ньому;
- досягнути та зрозуміти свої особисті можливості, та те, що відрізняє тебе від інших, але не оминати й свої слабкі сторони [2].

Ці задачі виконуються з наставником або тим, хто веде тренінг і допомагає в вирішенні поставлених задач. Така людина здійснює роль наставника і помічника в виборі правильного

рішення в світі спеціальностей й у пошуку шляхів подальшого розвитку неповнолітньої дитини [3].

Тренінг «Впевнено крокую у майбутнє» пов'язаний з вибором спеціальності, але є і інші профорієнтаційні тренінги націлені на те, щоб розвинути інтерес до навчальної діяльності та сформувати такі навички, як уважність, запам'ятовування матеріалу, обчислення в умі, ефективні прийоми спілкування й публічного виступу.

Основні завдання профорієнтаційного тренінгу «Впевнено крокую у майбутнє»:

- спонукати дітей (учасників) до міркувань про вибір спеціальності;
- отримання дітьми додаткових відомостей про обрані спеціальності;
- інформування учасників з відмінними рисами деяких спеціальностей;
- отримання дітьми новітнього досвіду в професії, він може бути як позитивним так і навпаки, також, оволодіння моделями професійної поведінки;
- формування умов для розгляду й результатів та самостійного прийняття рішень;
- досягнення зворотнього зв'язку в ігровій формі.

В профорієнтаційному тренінгу важливо, щоб дитина приміряла на себе різні професії, спробувала у грі отримати хоча б умовний, приблизний досвід виконання характерних для тієї чи іншої професії завдань, порівняла його зі своїми уявленнями про професію, зі своїми інтересами та здібностями.

Профорієнтаційний тренінг складається з трьох частин:

- вступна частина;
- основна частина;
- заключна частина.

1. Вступна частина складається з таких вправ:

Вітальне слово тренера, знайомство з учасниками тренінгу – етап, в який входить привітання учасників тренінгу, ознайомлення темою, метою та завданнями тренінгу, знайомство з учасниками.

Очікування учасників – ця вправа призначена для обговорення своїх очікувань від тренінгового заняття та сформувати в учнів мотивацію щодо участі в тренінгу.

Прийняття правил роботи групи – дана вправа допомагає ефективно побудувати свою подальшу роботу, дає можливість обговорити ефективну участь учасників, як важливої умови досягнення поставленої мети та закріпити їх у формі норм поведінки, встановити довірливу атмосферу.

2. Основна частина включає такі вправи:

Вправа «Хочу, можу, треба» – вправа допомагає визначити, який тип професій найбільше підходить кожному з учасників та показує, що кожна професія вимагає певних здібностей.

Вправа «Омріяна професія» – дана вправа полягає в тому, що учасникам потрібно записати кроки, які потрібно людині зробити, аби здобути омріяну професію.

Гра «Бінго» – вправа дає можливість учням наочно побачити свої здібності й усвідомити можливість їхньої реалізації.

Вправа «Броунівський рух» – мета вправи відпочити.

Гра «Асоціація» – гра дозволяє виявити істинне ставлення школярів до різних професій.

Вправа «Вдалиий і невдалиий вибір професії» – мета вправи узагальнення знання дітей, перевірити рівень знань, дати їм самим уже частково шляхи вибору професії, зробити цей процес продуманим і послідовним.

Вправа «Най-най» – вправа передбачає підвищення рівня орієнтації в світі професій та краще усвідомлення особливостей професій, пов'язаних з престижністю.

3. Заключна частина складається з таких вправ:

Вправа «Очікування» – дана вправа сприяє усвідомленню учасниками тренінгу ступеня реалізованості очікувань від заняття, які ставили перед собою на початку тренінгового заняття [4].

Таким чином, тренінг дає дитині можливість, яка потрапила в стан вибору, приміряти на себе хоча б деякі з професійних ролей, зрозуміти, наскільки вони відповідають або не відповідають і чому, і розвинути ті навички, які необхідні для успішного навчання й самореалізації у майбутній професії.

1. Професійна орієнтація в сучасній школі: кращі методичні розробки практичних психологів і соціальних педагогів малокомплектних загальноосвітніх навчальних закладів, навчально-виховних об'єднань, навчально-виховних комплексів : методичні рекомендації [Електронні дані] / авт. кол. за наук. ред. І. І. Ткачук. – К. : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2017. – 115 с.

2. Орлова Є. Профорієнтаційний тренінг як постдіагностичний метод роботи з підлітками URL: <https://proforientator.com.ua/ua/vopros-otvet-o-proforientatsii/proforientacionnyj-trening.html>

3. Волович В.І., Горлач М. І., Кремень В. Г. Соціологія : підруч. для вищ. шк. Харків, 2006. 768 с.

4. Профорієнтаційний тренінг “Впевнено крокуємо в майбутнє” URL: <https://super.urok-ua.com/proforiyentatsiyiny-trening-vpevnenokrokuemo-v-maybutnye/>

*КОРОЛЬ Сергій Миколайович,
кандидат політичних наук, доцент
КАЛИНИЧ Ніна Віталіївна,
студентка ф-ту ІФСК СумДУ, гр. СР-81*

Соціальна профілактика деструктивних форм поведінки через використання методу «Арттерапія»

Соціальна профілактика має систематичну цілісність, та базується на доречному, вчасному спостереженні та знаходженні негативних факторів (психологічних, соціальних), які спричиняють відхилення в психологічному та соціальному розвитку особистості, яка проявляється в поведінці, здоров'ї та життєдіяльності.

Як вважає Безпалько О.В. «соціальна профілактика – це спрямованість соціально-педагогічної роботи, метою роботи є сукупність різних прийомів (медичних, соціальних, психологічних), які направлені на попередження, мінімізацію, обмеження негативних явищ у соціальному середовищі» [1].

Мета соціальної профілактики: застереження росту негативних факторів; формування умов для цілісної роботи суспільства та для життєдіяльності окремої особистості; поліпшення якості життя людей, збереження та зміцнення їх здоров'я [2].

Соціальна профілактика поділяється на загальну та спеціальну:

– загальна профілактика. Під час неї заходи здійснюються для великої верстви населення. Мета: застереження проблем у майбутньому, шляхом усунення факторів, які можуть слугувати факторами виникнення негативних явищ, в теперішньому;

– спеціальна профілактика. Під час неї, заходи здійснюються для тих людей, груп, які перебувають в умовах, які збільшують ризик виникнення проблем, чи вже відчувають ці проблеми чи наслідки на собі. Мета: виконання заходів, які мають сенс локалізувати конкретні негативні стани у поведінці особистості [2].

Отже, профілактика соціальних проблем, має бути направлена як на соціальне середовище, в якому вона виникає, так і на особистість, яка від цієї проблеми страждає.

Відповідно до класифікації, підтриманої ВООЗ у 1990 році, профілактичні втручання поділяються на:

– первинна – на меті є створення рухливого, високо функціонального життєвого стилю та спрямованого на здоров'я;

– вторинна – на меті є ріст активних стратегій поведінки, що допомагає подолати проблему. Метою вторинної профілактики є зміна мало адаптивної дисфункціональної ризикованої поведінки на адаптивну форму поведінки

– третинна – на меті є створення заходів(соціальних, освітніх та медико-психологічних), спрямованих на відновлення особистісного та соціального статусу людини, повернення її в сім'ю, освітній заклад, трудовий колектив, до суспільно-корисної діяльності [1].

Вид профілактичного втручання обирається відповідно до стадії розвитку проблеми або ж негативного явища.

Ми використовуємо спеціальну, вторинну профілактику, яка спрямована на профілактику деструктивних форм поведінки.

Термін арт-терапія утворений від англійських слів art – «мистецтво, майстерність» і therapy – «лікування, терапія» і дослівно розуміється як терапія мистецтвом.

Акцент тут робиться не на мистецтво взагалі, а на його візуальні різновиди: живопис, графіку, скульптуру, дизайн та

інші форми творчості, в яких візуальний канал комунікації відіграє провідну роль.

Загалом, арттерапія – течія у психологічній корекції, увага акцентується на мистецтві і творчості. Тобто, арттерапія – терапія образотворчим мистецтвом, мета якого: впливати на психоемоційний стан пацієнта [3].

Вознесенська Є. вважає, що: «арттерапія – це процес «зцілення» за допомогою творчого самовираження. Не терапія або лікування, а саме зцілення – досягнення цілісності»

Титаренко О. трактує: «Арттерапію», як сукупність методів і засобів для реабілітації особистості, методами михудожньої діяльності».

Ми спираємося на визначення Сусаніна І. В., яка чітко, на наш погляд, сформувала визначення: «Арттерапія – це діяльність, яка застосовує невербальну мову мистецтва для розвитку особистості як засіб, що дає можливість контактувати з глибинними аспектами нашого духовного життя» [4].

Як правило, арттерапію називають «м'якою», причина цього – фахівець має мінімальний вплив на особистість, під час занять арттерапії, тому що цей метод схожий, більше, на заняття художніми видами діяльності, ніж на лікування. При цьому значення і користь такої терапії не варто недооцінювати.

Арттерапія має свої напрями роботи: медичний напрям; соціальний напрям; педагогічний напрям [4].

В її основі – застосування художньої творчої діяльності в якості лікувального, відволікаючого, гармонізуючого фактора.

Мета арттерапії – підтримати і допомогти людям навчитися виражати свої емоції, а ті роботи, які вони створюють у процесі, мають лише допоміжне значення і використовуються для розуміння переживань, результатом яких вони стали.

Завдання арттерапії (за Рудестама К.): дати проявитися негативним почуттям; для кращого плину лікування заохочувати до роботи інші методи; створити (придбати)

елементи праці (олівці, фарби, музика, аркуші); систематизувати почуття на позитивні та негативні; почати роботу для комунікації і довіри клієнта; самодисципліна; зосередитись на почуттях; удосконалити свою творчість та підвищити самооцінку [5].

Видів арттерапії існує багато, але найбільш використовувані:

1. Ігрова терапія – це метод психотерапевтичного впливу на особистість з використанням гри. Вона достатньо сильно впливає на людину, її розвиток, допомагає створити нормалізовані відносини в групі і між собою(може зняти напругу, допоможе повірити в свої сили).

2. Ізотерапія – терапія образотворчим мистецтвом та малюванням. Вона застосовується для психологічної корекції особистостей з невротичними, психосоматичними порушеннями, з труднощами в навчанні і соціальної адаптації, також, при внутрішніх конфліктах.

3. Музична терапія – це супроводжувальне використання музики для реабілітації, навчання та виховання людей, які страждають від соматичних і психічних захворювань.

4. Пісочна терапія – в контексті арт-терапії є безслівним видом психокорекції, основа якого – творче самовираження. Наслідками якого є імпульс внутрішньої напруги, в середині особистості, та пошук шляхів розвитку.

5. Казкотерапія – це процес, який використовує форму для інтеграції особистості, розвитку творчих здібностей, розширення свідомості, вдосконалення взаємодії з навколишнім світом. До казок зверталися в своїй творчості відомі психологи: Берн Е., Вачков І., Осорина М., Лісіна Е., Зінкевич-Євстигнєєва Т. та інші.

6. Фототерапія – метод, який має на меті створювати, використовувати готові фото. Допомогає позбутися психологічних проблем. Фототерапія є одним з новітніх методів

арттерапії. Розвиватися цей метод почав тільки в 70-х роках минулого століття в Америці [6].

Отже, «арттерапія» почала використовуватися в 40-і роки ХХ століття (Америка, США, Канада). Зараз, арттерапія застосовується для лікування, попередження, профілактики різних психологічних проблем. Відбувається лікувальне застосування образотворчої творчості клієнта, яка передбачає взаємодію між автором художньої роботи, самою роботою і фахівцем.

Арттерапія вважається безболісним і дієвим методом роботи тому що, арттерапевтичні методи створюють обстановку для безболісного доступу до глибин свідомості клієнта, допомагають стимулювати опрацювання його несвідомих переживань. Розвиваються блоковані або слаборозвинені системи сприйняття навколишнього світу, асоціативно-образне мислення. Методи арттерапії допомагають відпрацювати агресію, внутрішні конфлікти та страхи.

-
1. Киселева М.В. Арт-терапия в практической психологии и социальной работе, 2007. – 336 с
 2. Практикум по арт-терапии. – СПб.: Питер, 2000. – 448 с.
 3. 10. Вознесенська О. І. Особливості арт-терапії як методу, 2005. – №10. – С. 5–8.
 4. Дитина в прийомній сім'ї: Нотатки психолога. – К.: Український ін-т соц. досліджень, 2001. – 101 с.
 5. Титаренко Т.М. Уроки людяності. Психолог, 2002. – С. 12–20.
 6. Вознесенська О.Л. Ресурси арт-терапії на допомогу вимушеним переселенцям. Практичний, 2015. – 50 с.

*МЕЛЬНИК Михайло Володимирович,
студент ННІП СумДУ, гр. ІС-91
(наук. керівник: д.і.н., проф. Дегтярьов С. І.)*

Як коронавірус вплине на європейську інтеграцію та солідарність: випробування кризою, шанси на оновлення: думки оптиміста

Людська історія часто повторюється і це не є секретом. У той же час, немає двох однакових моментів на хронологічній прямій. Людство постійно намагається аналізувати події минулого, аби винести якісь ознаки певного розвитку і занепаду, скласти алгоритми дій на випадок схожих, а іноді і не дуже, критичних ситуацій, прорахувати наслідки своїх дій на досвіді минулого. Так, саме на ньому, бо історія як наука, накопичує досвід людського суспільства задля майбутніх поколінь. Тому, через призму минулого, у доволі простій формі спробую розповісти та пояснити власні думки з приводу подальшого розвитку подій зі славнозвісною родиною, що носить прізвище «Коронавіруси».

Родина цих вірусів налічує близько 40 різних видів, але цікавить нас у цьому контексті лише один екземпляр – SARS-CoV-2. Він викликає атипову пневмонію, що й досі немає специфічних методів лікування. Проте у світі вже пройшла тестування вакцина, вакцинацію проходять і окремі вразливі верстви населення України. На момент написання цього тексту уряди багатьох країн почали чергове посилення карантинних обмежень, через поширення нового штаму вірусу, і у науковців присутня думка, що теперішня пандемія повинна отримати термін синдемія.

Карантинні заходи дестабілізували життя всієї світової спільноти. Всі розуміють, що економіка не буде нормально

функціонувати в умовах самоізоляції громадян, а медичні заклади за стрімких темпів захворюваності працюють у критичному стані. На політичних лідерів країніде неймовірний тиск через невдоволеність населення, бо соціум реагує не зовсім здоровою поведінкою на обмеження свобод, але це нормально, тим паче через те, що ситуація триває уже довгий час, хоч з періодичними послабленнями. Звичайно знаходяться ті, хто порушує загальні правила, але такі випадки присутні і за нормальних умов. Проте, екологічна ситуація стрімко повинна була покращуватись через зменшення антропогенного впливу, та на протипагу зменшенню шкідливих викидів підприємств збільшилася кількість засобів одноразового використання, зростає рівень використання особистого транспорту, що також забруднює навколишнє середовище [1]. І все це вже присутнє в теперішньому світі.

Інша справа зрозуміти, що буде відбуватися далі. Буде доволі очевидно сказати, що ця пандемія, як і інші події пов'язані з усім світом, (незалежно від того чи це «Велика депресія» 20 ст., чи пандемія чуми, чи Друга світова війна) принесе певні зміни. Це може бути розвиток медицини, переміщення геополітичних центрів, відновлення озонового шару, зменшення ВВП через закриття лівової частки підприємств тощо. Звичайно, що одні зміни провокуватимуть інші і будуть пов'язані між собою, бо це постійний динамічний процес, тож спробуємо проаналізувати події, які відбувалися у суспільстві через пандемію та навести певні футуристичні погляди.

Розпочнемо з тієї галузі, яка найбільше пов'язана з пандемією, а саме з медицини. Досвід вже не одного сторіччя показує, що майже всі війни чи епідемії вплинули на розвиток медичної галузі. Величезні матеріальні та людські ресурси задіяні задля подолання COVID-19. Проведено широкий аудит дієздатності сектору охорони здоров'я, який показав, що навіть

високорозвинені країни не були готові до зустрічі з цим вірусом. Проте, саме ці дані і дозволяють скласти алгоритм протидії хворобі та визначити вразливі місця сучасної медицини.

На початок 2020 року вчені з Лондонського коледжу у співробітництві з Mercedes Formula One розробили аналог апарату штучної вентиляції легенів. Випробування пройшли успішно і Mercedes повідомили, що можуть виробляти до 1000 таких пристроїв на день. Вірогідно, після пандемії в лікарнях залишаться достатньо цих апаратів, що будуть використані і для вентиляції легенів.

Під час пандемії поширеною стала практика міжнародної мобільності лікарів. Аналізуючи міжнародний досвід окремі суспільства по-різному реагують на пандемію. Розуміння жорсткої ізоляції приходить лише після отриманого власного важкого досвіду [2]. Розуміючи механізм охорони здоров'я інших країн, вони зможуть вплинути на розвиток медичної галузі у своїй країні і підвести її до рівня ЄС стане не набагато, але простіше.

Щодо економіки, то карантин, закриття підприємств, зменшення виробництва негативно вплинуть на неї. Менші пандемії були попереджувальними (Ебола та особливо ГРВІ). Нинішня пандемія не являла собою приклад непередбачуваної загрози для безперервно функціонуючої та стійкої нової економічної системи. Це кинуло виклик режиму, який досі намагається вийти з глобальної фінансової кризи [3]. Це стосується всього світового ринку, але можна виділити цікавий факт: з певною циклічністю суспільство переживає різні за масштабами економічні кризи. Зараз відбувається здешевлення акцій, майна, подорожчання цін на товари загального вжитку. Але не слід ставати в цей період інертними, треба визначити свої подальші перспективи.

На даний момент Україна і так входить до трійки країн, що експортують найбільше сільгосппродукції до Євросоюзу, а

нещодавно наші аграрії отримали ліцензії на імпорт 750 тис. тон кукурудзи в рамках квоти для безмитних поставок зерна українського походження. За цих умов, здається, було б дуже доречним налагоджувати нові і укріпляти уже існуючі економічні стосунки з європейським ринком, бо це може вплинути найбільш лояльніше та ближче у часі входження до ЄС. Український експортер не обмежується лише сільгосппродукцією, тому у такий скрутний час було б доречним показати, що наша країна надійний партнер. Тим паче, якщо це вигідно для нас самих.

Для великої кількості людей незвично або й неможливо (залежно від сфери діяльності) працювати вдома. «Ми є свідками формування нової соціо-економічної реальності, що викликана пандемією COVID-19, яка загострює виклики і загрози допандемійної епохи, породжує нові, посилюючи демографічні та глобалізаційні чинники, актуалізуючи запит на розвиток цифровізації економіки та суспільства, інформаційно-комунікативних та інших проривних технологій тощо» [4]. Багато з них повністю або частково втратили роботу. Але для спеціалістів деяких галузей такий формат роботи став зручним. Це дозволяє людині працювати в кількох компаніях незалежно від їх розташування, що розкриває нові можливості для співпраці між вітчизняними та іноземними компаніями, коли один фаховий працівник міг би працювати і в Данії, і в Україні. Це суттєво розширить професійний світогляд багатьох спеціалістів.

У світі багато установ і підприємств, де досі використовуються застарілі засоби виробництва, неефективні методи адміністрування. Це негативно впливає на розвиток економіки та людського потенціалу. Хочеться вірити, що нинішні «карантинні виклики» стануть поштовхом до модернізації таких установ і підприємств. Хоча, звичайно, не всі вони зможуть подолати економічні наслідки розповсюдження

COVID-19. Тому правильні і креативні рішення у галузях підприємництва і адміністрування у період карантину могли б відкрити великі перспективи в економіці України і багатьох інших держав після подолання вірусу.

Отже, коронавірусна пандемія у теперішньому стані далеко не найгірше, що ставалося з людством, і через певний час всі знову почнуть жити повноцінно, бо нам притаманна неймовірна здатність до пристосування. Суспільство переживало купу метаморфозів за час свого розвитку, бо нові кризи при їх подоланні приносять новий досвід та знання, які потім використовуються для подальшого покращення життя світової спільноти.

1. Миронець М.А., Кулініч Т.В., Ціпан Ю.Р. Екологічні проблеми в умовах пандемії: сучасні виклики та економічні рішення // International Scientific Journal “Internauka”. Series: “Economic Sciences” URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/16183105647318.pdf> (Дата звернення 20. 04. 2021)

2. Чорний О.В. Соціально-гуманітарні аспекти проблем у сучасному стані галузі охорони здоров'я внаслідок пандемії COVID-19 у 21 столітті // «Prospects and achievements in applied and basic sciences» abstracts of IV international Scientific and Practical Conference Budapest, Hungary, February 9-12. С.336-338 .

3. Якубенко Б.О. Державна політика дерегуляції та охорони здоров'я під час пандемічних викликів в умовах нової економіки // VII Международная научно-практическая конференция “The World Of Science And Innovation” 10-12 февраля 2021 года Лондон, Великобритания. С.1043-1048.

4. Новікова О.Ф., Панькова О.В. Зміни у трудовій сфері України в умовах пандемійної соціоекономічної реальності // Соціально-трудова сфера в координатах нової економіки та глобальної соціоекономічної реальності: виклики, шляхи розвитку: зб. тез доп. учасників Міжнар. наук.-практ. конф.; 11–12 листоп. 2020 р. / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана ; [редкол.: А. М. Колот (голова) та ін.]. Київ: КНЕУ, 2020. С.123–128.

*МИХАЙЛІЧЕНКО Микола Анатолійович,
кандидат історичних наук, доцент*

Поняття «військове поховання»: питання правового визначення

Існуюча нормативно-правова база, що регулює питання виявлення, відновлення, утримання та охорони військових поховань в Україні, залишає низку нерозв'язаних питань. Це стосується й самого поняття «військове поховання». Закон України «Про поховання та похоронну справу», який визначає загальні правові засади здійснення в Україні діяльності з поховання померлих, не містить визначення військового поховання. Це поняття згадується лише у зв'язку із можливістю відведення рішенням виконавчих органів сільських, селищних, міських рад секторів військових поховань для поховання померлих (загиблих) військовослужбовців. Згаданий закон не розкриває змісту й інших дотичних понять, таких як «військові кладовища», «військові ділянки на цивільних кладовищах», «військові братські та одиночні могили» [5].

Зауважимо також, що термін «військове поховання» може окремо визначатись для поховань, виявлення, відновлення, утримання та охорона яких здійснюється відповідно до міжнародних договорів. Так, Угодою між Кабінетом Міністрів України та Урядом Словацької Республіки про військові поховання від 17.06.2011 р., військове поховання визначається як «місце, де покояться останки полеглих жертв війни, включаючи індивідуальні та братські могили, намогильні споруди, меморіали та пієтетні символи, або пам'ятні місця, що нагадують про трагічні воєнні події» [10].

Поняття «військове поховання» неодноразово згадується у Комплексній програмі пошуку і впорядкування поховань жертв

війни та політичних репресій, затвердженій Постановою Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2000 р. (далі Комплексна програма). При цьому зауважимо, що у цій програмі відсутнє чітке розмежування змісту термінів «військове поховання» та «поховання жертв війни та політичних репресій»: «поховання жертв війни та політичних репресій разом із встановленими на них надгробками, меморіальними спорудами та іншими пам'ятними знаками вважаються військовими похованнями або похованнями жертв війни та похованнями жертв політичних репресій». До таких поховань належать «військові меморіальні цвинтарі, окремі ділянки на загальних цвинтарях, індивідуальні та колективні (братські) могили, колумбарії, місця загибелі бойових кораблів, морських чи річкових суден з екіпажами». Комплексна програма визначає коло осіб, місця останнього спочинку яких можуть вважатися військовими похованнями або похованнями жертв війни та похованнями жертв політичних репресій. А саме:

«військовослужбовців колишніх радянських збройних сил, інших військових формувань та працівників органів внутрішніх справ, які загинули чи пропали безвісти під час бойових дій, виконання бойових завдань та інших службових обов'язків, померли від ран, контузій, каліцтва або захворювань, загинули чи померли в полоні, до якого вони потрапили через незалежні від них обставини, та інших осіб, які могли б бути визнаними ветеранами війни згідно із законодавством України;

учасників національно-визвольної боротьби проти іноземних загарбників, жертв нацистських переслідувань та осіб, які визнані жертвами політичних репресій згідно із законодавством України;

цивільних осіб, які загинули під час бойових дій, збройних конфліктів, та тих, що були примусово вивезені за кордон, утримувалися там проти своєї волі та загинули чи померли від ран, контузій, каліцтва або захворювань» [9].

Зауважимо при цьому, що визначаючи коло осіб, поховання яких вважаються військовими похованнями або похованнями жертв війни та політичних репресій, розробники Комплексної програми, вочевидь, керувались Законами України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років» (на момент ухвалення Комплексної програми цей закон мав назву «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні»), «Про жертви нацистських переслідувань» [4; 6; 7]. Однак, у перелічених Законах України йдеться про учасників та жертв воєнних конфліктів починаючи з т.зв. «громадянської війни» (цей термін і досі застосовується в Законі України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»). Ймовірно, саме для заповнення очевидної лакуни, були згадані учасники «національно-визвольної боротьби проти іноземних загарбників». Проте, навіть за найширшого трактування цієї категорії, до неї не потрапляють учасники цілої низки воєнних конфліктів, які відбувалися на території України, зокрема Першої світової війни (крім випадків, передбачених міжнародними договорами).

Отже, нормативно-правові акти, що визначають діяльність з поховання померлих та регулюють військово-меморіальну роботу в Україні, оперують цілою низкою понять, зміст який або не визначений, або чітко не розмежований з іншими. Ця обставина не може не шкодити справі виявлення, відновлення, утримання та охорони військових поховань. На нашу думку, вирішенням цієї ситуації може стати прийняття окремого закону про військові поховання. Зауважимо, що такі закони існують, зокрема, у Грузії, Федеративній Республіці Німеччина, Республіці Польща, Республіці Естонія [1; 2; 3; 8].

1. Закон Грузії «Про увічнення пам'яті воїнів, загиблих, захищаючи Батьківщину, і померлих після війни» (საქართველოს კანონი

სამშობლოს დაცვისას დაღუპულთა და ომის შემდეგ გარდაცვლილ მეომართა ხსოვნის უკვდავების შესახებ). URL: <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/17350?impose=parallelRu&publication=10>

2. Закон Республики Эстония «Про охорону військових поховань» (Sõjahaudade kaitse seadus). URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/119032019105>

3. Закон Республики Польщі «Про військові поховання та кладовища» (Ustawa o grobach i cmentarzach wojennych). URL: https://cms-v1-files.idcom-jst.pl/sites/431/wiadomosci/132549/files/ustawa_o_grobach_i_cmentarzach_wojennych_1.pdf

4. Закон України «Про жертви нацистських переслідувань». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1584-14#Text>

5. Закон України «Про поховання та похоронну справу». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1102-15#Text>

6. Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>

7. Закон України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-12#Text>

8. Закон Федеративної Республіки Німеччини «Про збереження могил жертв війни та тиранії» (Gesetz über die Erhaltung der Gräber der Opfer von Krieg und Gewaltherrschaft). URL: https://www.gesetze-im-internet.de/gr_bg/BJNR005890965.html

9. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Комплексної програми пошуку і впорядкування поховань жертв війни та політичних репресій». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1867-2000-%D0%BF#Text>

10. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Словацької Республіки про військові поховання. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/703_096#Text

*ПОНОМАРЬОВА Катерина Олегівна,
студентка ННІП СумДУ, гр. ІС-91
(наук. керівник: д.і.н., проф. Дегтярьов С. І.)*

До питання про проблеми дисципліни «Історія України» у шкільному навчальному процесі

З кожним роком інтерес до навчання у сучасних підлітків зменшується швидкими темпами. Безперечно, причин чому це відбувається досить багато, але одна із них – стрімкий розвиток технологій у наш час. Вони полегшують життя, роблять його комфортним і пропонують великий простір для творчості та пізнання навколишнього середовища, тому не дивно, що зараз важко знайти сферу, де їх не використовували б. Проте, така «відкритість» не завжди йде на користь, і підлітки, які знаходяться у процесі пошуку власної позиції, ідеалів та життєвих цінностей, надають перевагу тому, що справляє на них непосильне враження. Вчитель перестає бути авторитетом для наслідування, і цю ланку тепер все частіше займають різноманітні блогери, співаки та інші, не пов'язані з наукою люди. Школа із храму знань перетворюється на місце нудьги та витраченого часу, і жодні освітні програми не зможуть зупинити цей процес, бо світ швидко змінюється, а система не встигає підлаштуватися під ці зміни. Молодь не бачить сенсу вчити ті дисципліни, які на їхній погляд зовсім не знадобляться в дорослому житті. На жаль, почесне місце в цьому переліку, належить історії. Дуже важко пояснити здобувачу освіти, чому потрібні навички з цього предмету, особливо в наш непростий час.

Чи можливо змінити ситуацію та привернути увагу до такої нудної справи, на перший погляд, як історія? Для того, щоб наблизитися до відповіді та зрозуміти, які причини

нелюбові до цього предмету у школярів, я провела опитування серед студентів і виявила основні проблеми, що стають на заваді до отримання якісних знань.

Лідруючу позицію за кількістю голосів, серед варіантів, які стають на заваді до вивчення предмету, зайняли вчителі. На думку опитуваних, саме їхня байдужість, незацікавленість та іноді неосвіченість у цьому питанні, відбивали будь-яке бажання запам'ятовувати матеріал. Досить поширеною проблемою стало монотонне вичитування з листочку, з цього можна зрозуміти, що сам вчитель не має мотивації для продуктивної праці. Нерідко у таких випадках також відбувається ігнорування ідей учнів, які були дійсно зацікавлені вивченням історії, та спрямування навчального процесу лише на «зазубрюванні» предмету. Відсутність хоч якихось заохочень, крім гарної оцінки, вимальовують дуже сумну картину. Створюється хибне враження, що ЗНО – це єдина для чого вона може знадобитися, що є вкрай хибним твердженням. Вивчення історії – це важлива потреба для будь-якого суспільства, адже вона формує їх самоідентичність, тобто те що відрізняє один народ від іншого. Для України дослідження власної історії розглядається державою як важливе національне завдання, бо довгий період часу вона перебувала під впливом різноманітних ідеологій, які змінювали реальний хід історії під себе [1]. Знання, а головне розуміння чому так відбувалось, надзвичайно важливе для кожного українця, бо це допомагає сформувати власний погляд на різноманітних подій, виробити критичне ставлення до інформації, яку пропонують СМІ, а також проводити аналогії з ситуаціями, які відбуваються зараз. Звісно, донести до молодого покоління значущість цього предмету важко, а зробити це наведеними вище прикладами й зовсім неможливо.

Іншою популярною відповіддю став розвиток технічних наук, які стають, на думку опитуваних, важливішими за

гуманітарні. Немовби в нашому прогресивному світі місця літерам залишається все менше. Безперечно, багато з того що ми маємо зараз це результат тривалої праці інженерів, програмістів, фізиків, математиків та великої кількості інших вчених. Історія – це також важка праця, вона несе в собі помилки, яке робило коли-небудь людство, шляхи, якими ці помилки вирішувались, а головне – великий багаж досвіду минулих поколінь, без якого не могло б бути сьогодення. Вона вчить думати та проектувати майбутнє. Наприклад, зброя – це також результат прогресу, але як нею користуватися з розумом, і до чого можуть привести неправильні дії, не можуть сказати жодні цифри. Предмети, які створюються щоденно, від звичайної кулькової ручки до космічних ракет – це лише речі, які не варті нічого без розуму людини. Також на відміну від технічних професій, історія осягає мистецтво управляти, багато лідерів в соціальних та політичних сферах мають історичних фах або добре обізнані в цій сфері, вона дає знання про світ та суспільство [2].

Третє місце в ієрархії питань займає наявність інтернету. Проте швидкий доступ до будь-якої інформації, грає злий жарт з молоддю. Студенти й школярі лінуються вчити матеріал, якщо всі відповіді є під рукою. Це призводить до проблем з пам'яттю, невмінню критично оцінювати інформацію. Через брак лексичного матеріалу, людина не може влучно висловлювати свої думки, відстоювати власну позицію.

Можливо у когось склалося враження, що молодь байдужа до минулого, але тест довів, що українці дійсно люблять історію свого народу. На запитання «Чи потрібно в наш час знати історію власної країни?», лише одна людина із всіх опитуваних, відповіла, що ні. Більша частина також вважає, що не знання цієї справи може призвести до фатальних наслідків.

Отже, шанс спрямувати молодь до вивчення історії дуже великий, але щоб втілити його в життя, треба докласти зусиль. Школярі потребують вчителів, які дійсно люблять свою справу і

будуть доступно доносити корисну інформацію, потрібну не лише для успішного складання ЗНО. Гарною є також ідея активного впровадження в навчальний процес новітніх технологій, щоб зацікавити учня до праці. Зробити навчальний процес різноманітнішим: показувати фільми по темам, робити презентації, проводити незвичайні опитування для дітей, щоб змотивувати їх працювати самостійно. Я сподіваюсь, що ці дії матимуть позитивний результат.

1. Чупрій Л. Історична освіта в Україні як складова державної політики пам'яті. Політичний менеджмент. 2011. № 4. С. 18–26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ПоМе_2011_4_5 (дата звернення: 23.04.2021).

2. Ковальська-Павелко І. М. Реформування історичної освіти та мотивація фахового вибору. Вісник НІОУ імені Ярослава Мудрого. 2017. Т. 3, № 30. С. 154–163. URL: <https://doi.org/10.21564/2075-7190.30.90521> (дата звернення: 23.04.2021).

СТУДІЇ З ПИТАНЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

БЕЗВІН Богдана Віталіївна

студентка ННП СумДУ, гр. Юпн-91-0

(наук. керівник: к.політ.н. Каріх І. В.)

Масштаби поширеності корупції в Україні

Україна в списку міжнародної організації Transparency International з кожним роком демонструє доволі високі показники корумпованості. Дане явище несе загрозу для державної безпеки, демократичного розвитку країни та її громадян, негативно впливає на конституційний лад, обмежуючи конституційні права і свободи громадян, порушуючи принципи верховенства права та встановлений порядок здійснення повноважень посадовими і службовими особами органів державної влади, управлінських структур приватного сектора, руйнуючи моральні та суспільні цінності, дискредитує державу на міжнародному рівні.

Одним з важливих кроків на шляху подолання корупції в Україні стало прийняття Верховною Радою України Закону України «Про запобігання корупції». Даний Закон має на меті створення дієвого антикорупційного законодавства України.

За 2020 рік Україна продемонструвала лише незначне покращення в світовому "Індексі сприйняття корупції" організації Transparency International та знову опинилася позаду всіх сусідів, окрім Росії.

За свідченнями даних, що були опубліковані 28 січня 2020 року міжнародною організацією «Індексом сприйняття корупції» (англ. Corruption Perceptions Index - CPI) за 2019 рік, Україна за рік покращила свій показник з 30 до 33 балів. Сусідні із нашою державою місця у рейтингу посідають Єгипет, африканська Есватіні (Свазіленд), Непал, Сьєрра-Леоне та Замбія – всі ці

країни так само у СРІ-2020 набрали по 33 бали [1]. Цей індекс є оцінкою від 0 (дуже високий рівень корупції) до 100 (вкрай низький рівень корупції).

Отже, наша країна посіла 117 місце в рейтингу, в якому представлені 180 країн. У 2018 році держава була на 9 сходинок нижче та посідала 126 місце в рейтингу.

Антикорупційна ініціатива ЄС в Україні разом з Агентством з питань запобігання корупції презентували нове дослідження стану корупції в Україні [2].

Як зазначається у дослідженні, населення нашої країни найчастіше приписує корумпованість інституціям, з якими стикається доволі рідко, а саме: митниці, судам, Верховній Раді, прокуратурі, — і лише 5 місце посідають медичні заклади, з якими люди взаємодіють частіше.

Для українців загалом «найбільше корупції» — на митниці (4,5 з 5 можливих), у судах (4,43), парламенті (4,37), прокуратурі (4,33) та медицині (4,32).

Підприємці відзначають зловживання не тільки на митниці (4,19) та в парламенті (4,08), але й у будівництві великої інфраструктури (4,07), приватизації (4,04) та земельних відносинах (4,01).

Однак експерти не включили у топ-5 ані суди чи парламент, ані прокуратуру та медицину. Їхні «лідери» — земельні відносини, містобудування, митниця, будівництво великої інфраструктури та поліція (крім патрульної) [2].

Підприємці дають антикорупційним інституціям більш низькі оцінки: спеціалізована антикорупційна прокуратура (3,39 з 5), ВАКС (3,33), Національне антикорупційне бюро (3,29) та НАЗК (3,24).

Експерти від населення протилежної думки. Вищий антикорупційний суд — найменш корупційний (1,58 за 5-тибальною шкалою), над ним НАБУ (2,17), НАЗК (2,52) і Антикорупційна прокуратура (2,8) [2].

Отже, корупція в Україні все ще лишається доволі поширеною проблемою, проте якщо держава направить всі свої зусилля на боротьбу з нею, то у нашої країни є всі шанси опинитися на декілька сходинок вище у рейтингу міжнародної організації Transparency International.

1. Україна в Індексі сприйняття корупції-2020 // TRANSPARENCY INTERNATIONAL UKRAINE. URL: <http://cpi.ti-ukraine.org/#/>

2. Коваль О. Негативні тенденції та низька обізнаність: кілька тез про дослідження від НАЗК // TRANSPARENCY INTERNATIONAL UKRAINE. 19.05. 2020 р. URL: <https://ti-ukraine.org/blogs/negatyvni-tendentsiyi-ta-nyzka-obiznanist-pro-shho-govoryt-masshtabne-doslidzhennya-shhodo-koruptsiyi/>. 13.04.2021

ГОРКУН Р. С.
студент ННІП СумДУ
(*наук. керівник: к.політ.н. Каріх І. В.*)

Природні та соціальні цінності та їх роль у забезпеченні безпеки людини

Велику роль у забезпеченні безпеки України та її народу відіграють природні та соціальні цінності. Для того щоб визначити роль природних та соціальних цінностей у забезпеченні безпеки людини, треба для початку розібратися в поняттях та призначеннях цих цінностей. Ця тема є досить актуальною в наш час, адже дослідження у сфері забезпеченні безпеки людини дасть нашій країні інформацію для подальшого розвитку проблеми національної безпеки України та систему цінностей у своїх роботах досліджували Г.Ситник, В.Лутай, В.Ященко, А.Михненко та багато інших.

Об'єктивне існування і вплив на безпеку особи, суспільства, держави та людської цивілізації природних і суспільних явищ зумовлює можливість розподілу цінностей на природні й соціальні. Основоположними для людини є природні цінності, пов'язані з потребами у їжі, житлі, задоволенні інших біологічних потреб тощо. Для держави природною цінністю є цілком визначена географічно територія, належний захист якої забезпечує безпеку держави. Природні ресурси є також важливими природними цінностями як суспільства, так і держави. Вони формують потенціал, який може бути використаний державою для гарантування національної безпеки.

Соціальні цінності характеризують людину як суспільну істоту. Будь-який об'єкт, який розглядається як життєво важлива умова існування даної спільноти, може бути соціальною цінністю.

Соціальні цінності виступають критерієм оцінки вчинків соціальних груп і окремих індивідів щодо прийнятої ними системи цінностей. Значенням природних та соціальних цінностей є формування національних цінностей, з яких разом з національними інтересами формуються національні цілі, а також засоби їх досягнення. На мою думку, саме це є основною функцією та роллю даних цінностей, адже з національних цілей випливають ключові завдання, які ставить перед собою держава для забезпечення безпеки свого народу та захисту національних інтересів, безпечніших умов життєдіяльності. Соціальні цінності ми використовуємо, щоб утримати соціальну систему на певній лінії розвитку, обраній історією. Системи цінностей завжди протистоять дестабілізуючим ефектам, породженим соціальною системою [1, с. 36].

Соціальні цінності мають більш мінливий характер, ніж природні цінності, незважаючи на те, що технологічна могутність та зростання потреб людини в останнє століття досить потужно впливають на структуру, ієрархію, обсяг і пріоритетність для людини (суспільства) природних цінностей [2, с. 79]. Стале, безпечне існування соціуму залежить від правового, ненасильницького і безконфліктного вирішення соціальних суперечностей між соціальними суб'єктами, які виникають через такі соціальні цінності, як справедливість. Так як природні ресурси є природними цінностями держави, то суспільство і держава повинна піклуватися про забезпечення збереження та захисту природних ресурсів, задля безпеки суспільства. Якщо ж спробувати визначити ядро домінуючих цінностей українського народу, то за даними опитування 2014 року, до них слід віднести: патріотизм, права і свободи людини, соціальну справедливість, матеріальні та духовні надбання українського народу, національну безпеку, природні ресурси, конституційний лад. Я вважаю, що на 2021 рік ці показники досі є актуальними через конфліктну ситуацію на сході України.

Отже, для успішного функціонування системи забезпечення національної безпеки необхідно враховувати соціальні та природні національні цінності, адже вони визначають фундаментальні основи, зміст, цілісність, стійкість системи національної безпеки і в сукупності з національними інтересами та цілями складають цю саму систему.

1. Пригожин І. Природа, наука і нова раціональність. Пригожин І. Філософія і життя, - 1997. - № 7. - С. 133-136.

2. Ситник Г. П. Національна безпека України: теорія і практика : навч. посіб. / Г. П. Ситник, З. М. Олуйко, М. П. Вавринчук. - Хмельницький К. : Вид-во "Кондор", 2007, - С. 78-83.

ДЯДЧЕНКО А. І.
студент ННІП СумДУ
(*наук. керівник: к.політ.н. Каріх І. В.*)

Чому найбільша небезпека притаманна непередбачуваній поведінці суб'єкта небезпеки?

В якому б середовищі не перебувала людина, з нею завжди може зненацька статися певна ситуація, яка наражатиме її на небезпеку. Реакція на обставини у кожного різна, але при усвідомленні певної загрози для себе, поведінка може бути зовсім неоднозначною, що може потягнути за собою загострення і так вже небезпечної ситуації. Що ж може призвести до такої неконтрольованої поведінки, в якій замість користі, суб'єкт завдає для себе ще більше шкоди?

Взагалі є різні чинники, які впливають на нашу свідомість, і змушують бачити небезпеку, а саме: аварії, катастрофи, стихійні лиха, війни, голод та інше. Всі ці ситуації сприймаються нашим організмом як подразник, тому починає з'являтися психічне та фізичне напруження. Якщо ситуація швидко не змінюється на краще, то, як наслідок, людина може втратити контроль над ситуацією і не зможе правильно реагувати та діяти. Одними з найбільш поширених психічних реакцій на небезпеку є: стрес, страх, шок, паніка, панічні атаки, тривога.

В свою чергу, стрес — це сукупність захисних психічних реакцій, які виникають в організмі людини у відповідь на несподівану напружену ситуацію, спричинену діями зовнішніх факторів (стресорів). Під час стресу виділяються гормони, змінюється режим роботи багатьох органів і систем людського організму. За теорією Г.Сельє, на дію стресорів організм

відповідає типовими реакціями, у складі яких можна виділити 3 стадії: 1 — тривога; 2 — збудження; 3 — виснаження. На стадії тривоги несподівана дія стресора може викликати раптове зниження психічних функцій організму — шок. Шок може супроводжуватися виконанням інстинктивних захисних дій, котрі є неадекватними (непотрібна метушня, заціпеніння тощо). На стадії збудження (визначеного Г.Сельє як стрес) спостерігається підвищення психічних функцій організму до рівня, вищого за звичайний. Утім, на цій стадії стресової реакції може виникати психогенна анестезія, котра може тривати від декількох хвилин до кількох годин (не сприйняття фізичного болю, здатність розвинути неочікувано велику фізичну силу тощо). На стадії виснаження нервової системи (визначеної Г.Сельє як дистрес) можуть спостерігатися фізіологічні порушення (спазми судин, головний біль, гіпертонічний криз тощо). На цій стадії людині, як правило, потрібна фахова допомога лікаря, психолога [1].

Можна зазначити, що такий стан як стрес несе собою, як недоліки так і переваги. Так, така психічна реакція завдає шкоди в небезпечній ситуації за теорією Г.Сельє, на першій та на третій стадії. Адже поява тривоги, провокує таке явище як шок. Котре в екстремальних умовах, призводить лише до “хаосу” та метушні, які є недопустимими при небезпеці. Від стадії виснаження також немає користі, людина напружена в цей момент і їй потрібна допомога лікаря. На мою думку, друга стадія стресу в небезпечній ситуації може дуже сильно допомогти. Приплив енергії та поява фізичної сили, значною мірою допоможе ввімкнути контроль над свідомістю та безпосередньо ситуацією, але не надовго.

Ще однією найчастішою реакцією, яка може понести за собою ще більшу небезпеку, є паніка. *Паніка* — стан жаху, за якого у людини, яка потрапила у надзвичайну ситуацію, різко послаблюється навичка самоконтролю. Основні ознаки панічних

нападів – сильний страх і відчуття смерті, що насувається. Людина в такому стані не може сказати, чого саме вона боїться, їй складно сконцентрувати увагу і взяти себе в руки. Часто виникає прискорене серцебиття, пульсація в животі, задишка і пітливість. Людина прагне піти звідти, де її застав напад, і, поглинена думками про свій стан, кидається шукати допомоги. Після нападів, зазвичай, виникає пригнічений стан, може здатися, що тіло стало чужим або якимось змінилося [2].

Стан паніки під дією зовнішніх чинників робить людину беззахисною. Свідомість поглинена сильним страхом, вона не контролювана. В такому стані не можна свідомо і тверезо приймати рішення та шукати вихід з небезпечної ситуації. Паніка гальмує на рішучі дії, пригнічує як психічно так і фізично.

Отже, небезпека стимулює появу таких психічних реакцій організму, як: стрес, тривога, шок, паніка. В таких станах, суб'єкт може поводити себе непередбачувано. В свою чергу це викликає найбільшу небезпеку, адже наслідки залежать від дій та поведінки, котрі є невизначними. Тому я повністю погоджуюсь з думкою, що найбільша небезпека притаманна непередбачуваній поведінці суб'єкта небезпеки.

1. Тема 3. Психіка людини як чинник її безпеки. Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут». Кафедра охорони праці, промислової та цивільної безпеки. Офіційний сайт. URL: <https://opcb.kpi.ua/wp-content/uploads/2014/09/Лекція-ПСИХІКА-ЛЮДИНИ-ЯК-ЧИННИК-ЇЇ-БЕЗПЕКИ.pdf>

2. Калініченко О. Людина у надзвичайній ситуації. Категорія «Цивільна безпека». Надзвичайна ситуація. Електронне видання. URL: <https://ns-plus.com.ua/2017/09/25/lyudyna-u-nadzvyhajnij-sytuatsiyi/>

ЗИБІНА Поліна Олександрівна
студентка ННІП СумДУ
(наук. керівник: к.політ.н. Каріх І. В.)

Характеристика основних груп визначень поняття «безпека»

Становлення і розвиток суспільства завжди були пов'язані з подоланням певних загроз, що виходили від ворогів, різних технічних об'єктів, природи тощо. Тому найважливішою умовою функціонування і розвитку суспільства є забезпечення безпеки, що є важливим завданням кожної держави у світі. Тому актуальним є дослідження сутності безпеки та обґрунтування підходів щодо її забезпечення у державному управлінні й міжнародних відносинах.

У сучасному науковому дискурсі існує багато визначень поняття «безпека», які дуже різні і схожі одночасно, проте одне доповнює або розкриває інше. Так, термін «безпека» (з лат. *Securitas*) у Латинсько-українському словнику подається як безтурботність, недбалість, душевний спокій, вільність від страху, небезпеки, спокій, впевненість у собі [1, с. 583].

Українська енциклопедія державного управління містить наступне визначення поняття «безпека». «Безпека» — це стан системи, за якого вона зберігає свою цілісність, стійкість (стабільність), здатність до ефективного функціонування і стійкого розвитку, а на їх основі — можливість надійного захисту усіх її елементів (підсистем, сфер, об'єктів) від будь-яких деструктивних внутрішніх і зовнішніх дій. Загалом в українській мові слово “безпека” можна тлумачити як стан, коли немає потреби відсторонюватися, захищатися від чого-небудь, коли відсутні загрози, немає необхідності відволікатися від справи на убезпечення себе. З огляду на це цілком логічно

приймати безпеку як стан системи, коли відсутні загрози її самозбереженню, а безпеку суспільну як стан суспільства, що не обмежується ззовні щодо свободи вибору шляху свого подальшого буття, самовдосконалення й розвитку» [2, с. 42].

Згідно з Оксфордським словником «безпека — це стан або відчуття безпечності, а також засоби, що її забезпечують» [3, с. 749]. Польський словник термінів з питань національної безпеки визначив поняття «безпека» як «стан, який дає відчуття певності, і гарантії її збереження, а також шанс на вдосконалення; одна з основних потреб людини, ситуація, яка характеризується відсутністю ризику втрати того, що людина особливо цінує, наприклад здоров'я, праці, поваги, відчуттів, матеріальних благ» [4, с. 14].

Словник суспільних наук UNESCO надає універсальне визначення поняття безпека, а саме: «Безпека ідентична безпечності й означає відсутність фізичної загрози або охорону перед нею» [5, с. 629].

Отже, поняття «безпека» — це складне соціально-політичне явище, що носить конкретно-історичний характер і тісно пов'язане з усіма формами і напрямками взаємодії в системі «природа — людина — суспільство». Категорія «безпека» — не абсолютна, а тільки відносна, і набуває смислове значення тільки у зв'язку з конкретними об'єктами або сферою людської діяльності і навколишнього світу.

Слід звернути увагу, що з плином часу трактування поняття безпеки стає ширшим й змінюється, еволюціонує. В сучасній науці відсутнє визначення поняття «безпека», яке б задовольнило як вітчизняних, так і зарубіжних науковців.

На думку А. Ротфельда це пояснюється тим, що окремі складові змісту безпеки набувають певного значення або втрачають його, залежно від внутрішньої ситуації в державі та міжнародної обстановки [6]. Деякі вчені виокремлюють такі аспекти змісту безпеки, як внутрішня безпека (стабільність і

гармонія суб'єкта) та зовнішня безпека (відсутність загроз з боку інших суб'єктів). Разом з тим, існує й поділ безпеки на національну (внутрішню) та міжнародну (зовнішню).

Такі польські науковці як Р. Зиба, Й. Кукулка, А. Ротфельд, Є. Станьчик вважають, що цей поділ доволі умовний, оскільки в сучасних міжнародних відносинах під впливом глобалізації та загроз і викликів нового типу відбувається розмивання меж між зовнішньою та внутрішньою безпекою [7; 8; 9; 10].

Національна і міжнародна безпека, як вважають А. Чарноцкі та З. Пьєтрас, тісно пов'язані між собою, тому що внутрішні кризи, що спричиняють суспільні заворушення, навіть громадянську війну, можуть призвести до ескалації конфлікту поза межами держави [11].

На нашу думку, ці поняття дуже пов'язані між собою, нестабільність однієї держави може впливати на нестабільність іншої та може бути викликана ззовні іншою країною. У вітчизняному спеціалізованому політологічному словнику національна безпека розуміється як «захищеність життєво важливих інтересів особи, держави і суспільства, державних кордонів, територіальної цілісності, суспільно-політичного устрою, культурних цінностей і всього того, що становить основу матеріального і духовного життя країни, від внутрішньої і зовнішньої загрози; стан держави, що дозволяє їй зберігати свою цілісність і виступати самостійним суб'єктом міжнародних відносин» [12, с. 386].

Національна безпека - це стан, при якому держава захищає національні інтереси країни в найширшому розумінні, включаючи політичні, соціальні, економічні, військові, екологічні аспекти, ризики, пов'язані із зовнішньоекономічною діяльністю, розповсюдження зброї масового знищення, а також стан, при якому вдалося запобігти загрозам духовним та інтелектуальним цінностям людей.

Отже, незважаючи на тривалий історичний період досліджень природи явища безпеки, в даний час жодна з наук, в яких розробляються підходи до визначення природи явища безпеки, не може запропонувати чітко визначеного цього багатогранного явища. Безпека - це складне поняття, визначення якого залежить від історичного, економічного та геополітичного контексту кожної держави.

Сучасний глобалізований світ ставить перед людським суспільством складні виклики, вирішення яких може забезпечити безпеку лише разом. З огляду на мінливі виклики та загрози, важко скласти остаточне визначення, яке задовольнить усіх. Враховуючи, що безпека в державному управлінні та у міжнародних відносинах є дуже складним і водночас дуже важливим структурним елементом життя та сталого розвитку як особистості, суспільства, так і держави в цілому, актуальність всебічного дослідження безпеки не зменшується. Благополуччя людей, соціальні гарантії, світова економіка, демократичні реформи та міжнародна співпраця залежать від ситуації, пов'язаної з безпекою в країні та у світі.

Безпека пов'язана зі стабільністю, тобто здатністю системи зберігати (або швидко відновлювати) свої функції та властивості під впливом руйнівних факторів. На наш погляд, поняття міжнародної безпеки є ширшим за поняття національної безпеки, оскільки воно визначає не лише внутрішні аспекти безпеки окремих держав, а й зовнішні, що визначають існування та функціонування системи міжнародної безпеки та взаємин в цілому.

1. Литвинов В. Латинсько-український словник. Київ: Українські пропілеї, 1998. 644 с.

2. Ковбасюк Ю.В. Енциклопедія державного управління: у 8 т. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; наук.-ред. Колегія. Київ: НАДУ, 2011.

3. The Oxford Reference Dictionary. By ed. J.M. Hawkins. Oxford: Oxford University Press, 1986. 992 p.
4. Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego. By red. J. Kaczmarek, W. Łepkowski, B. Zdrodowski. Warszawa: AON, 2008. 182 s.
5. Gould J.W., Kolb W.L. A Dictionary of the Social Science. London: Tavistock Publications, 1964. 761 p.
6. Europejski system bezpieczeństwa in statu nascendi. By Adam Daniel Rotfeld. Warszawa: PISM: «Format AB», 1990. 270 s.
7. Zięba R. Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego: koncepcje — struktury — funkcjonowanie. Warszawa: SCHOLAR, 2004. 47 s. URL: <http://www.pl.ism.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2013/02/instytucjonalizacja-bezp.-eu- ropejskiego.pdf> (дата звернення: 14.04.2021)
8. Kukułka J. Internacjonalizacja życia narodów i państw. Warszawa: Instytut Stosunków Międzynarodowych UW, 1991. 108 s.
9. Rotfeld A.D. Polska w niepewnym świecie. Warszawa: PISM, 2006. 476 s.
10. Stańczyk J. Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa. Warszawa: Instytut Studiów Politycznych PAN, 1996. 128 s.
11. Czarnocki A., Pietraś Z. Współistnienie państw: wstęp do międzynarodowych stosunków politycznych. Lublin: Międzyuczelniany Instytut Nauk Politycznych UMCS, 1988. 245 s.
12. Горбатенко В.П. Політологічний енциклопедичний словник. НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького, Укр. Асоціація політологів. 2-е вид., доп. і перероб. Київ: Генеза, 2004. 736 с.

ІЛЬЧЕНКО Богдан Олександрович
студент ННІП СумДУ
(наук. керівник: к.політ.н. Каріх І. В.)

Актуальність створення концепції національної безпеки для подальшого розвитку держави

Ще з давніх часів безпека була ключовою метою, задля чого люди об'єднувалися в общини, та поділяли обов'язки між собою. Чим більшого розвитку набувало суспільство, тим більше загострювалося питання забезпечення безпеки цивілізації, а потім вже й держави. Безпека не є відривною від загального буття людства. Вона охоплює усі сфери життєдіяльності та гарантує максимальний суспільний розвиток. Насправді ж, важко відокремити розвиток від безпеки. Обидва явища доповнюють одне одного.

Фактично, більше можливостей забезпечення безпеки мають країни, які знаходяться на вищій стадії розвитку. На відміну від розвитку, сутність якого полягає в розширенні та вдосконаленні всіх сфер суспільної діяльності, безпека, у свою чергу, вимагає стабільності. На жаль, розвиток системи національної безпеки України залишає бажати кращого. У нашій державі налічується велика кількість наукових інститутів, але не один з них цілком ретельно не намагався вивчати цю важливу сферу державної політики. Ця проблема назріває ще за часів СРСР, коли було заборонено вивчати людину та явища, які відбуваються навколо неї, у тому числі щодо забезпечення національної безпеки. Звичайно, що подібне нехтування навіть однією складовою державного механізму, може призвести до певних негативних наслідків. Таким наслідком, через відсутність справді наукового аналізу дій держави, і став розпад

Радянського Союзу. Тому що порушення, або відсутність контакту між державою та суспільством, є неприпустимими у сучасних реаліях [1].

Україна – держава з яскравою історією, але незважаючи на власний досвід, великі потрясіння і втрати населення, вона й до сьогодні не може створити ефективного механізму захисту країни, що вже призвело до фатальних наслідків.

Взагалі, національну безпеку вчені ще називають безпекою нації та розуміють під цим поняттям захищеність життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави в різних сферах життєдіяльності від внутрішніх та зовнішніх загроз, що забезпечує сталий поступовий розвиток країни. При цьому, під захищеністю розуміється здатність збереження об'єктом або системою своєї якісної визначеності і можливості виконання своїх функцій в умовах впливу негативних факторів. Прояв сучасних процесів глобалізації призвів до того, що кожній країні треба знаходити та вдосконалювати нові підходи для забезпечення національної безпеки. Україна не є винятком, але для створення сильного механізму треба врахувати безліч факторів, які охоплюють всі напрямки діяльності держави [2].

Одним з таких основних факторів є нормативно-правове забезпечення національної безпеки. Станом на сьогодні, основні проблеми реалізації безпеки нації виникають саме через недосконалу нормативну базу. Ми живемо в сучасному світі, де всі сфери нашої діяльності трактуються завдяки чинному законодавству. Бо лише закони надають сприятливі умови для створення відповідного громадянського суспільства, що є невід'ємною частиною держави. Правове регулювання повинно впливати із основоположних норм, понять, механізмів а також об'єднань різних методів комплексного міждисциплінарного підходу. Це необхідно впроваджувати враховуючи безпосередні потреби українського народу у розвитку та захисті, наявність певних компетентних державних органів, здатних приймати

досконалі рішення у сфері як зовнішніх так і внутрішніх інтересів країни.

Основоположним документом у ієрархічній системі законів з національної безпеки є концепція, яка відображає основи державної політики щодо забезпечення безпеки нації. Цей документ містить ідеї та уявлення щодо розвитку держави, спираючись на природу та походження держави, тобто її історичне минуле та досвід поколінь. Концепція надає певне бачення щодо вирішення різного роду проблем, визначенні основних понять і зв'язків між ними, визначає основні напрями розвитку і характеристики будь-якого явища. Вона несе в собі основні положення, які мають стати підґрунтям для успішних стратегій і доктрин. Саме Концепція національної безпеки виконує інструментальну функцію – за її допомогою формується ієрархічна система нормативно-правових актів, що регулює суспільні відносини у сфері національної безпеки. Тобто, стратегії, доктрини та інше нормативно-правове забезпечення національної безпеки України, повинні базуватися на її Конституції та Концепції безпеки нації. Інші другочергові документи лише конкретизують положення Концепції, впроваджуючи дієву систему розвитку певної сфери життєдіяльності [3, с. 487].

Прийняття 19 червня 2003 року Законом України "Про основи національної безпеки України" скасувало чинність Концепції національної безпеки від 16.01.1997 р.. В свою чергу, Стратегія національної безпеки України від 12 лютого 2007 року змінилася вже двічі: 26.05.2015 р. – Петром Порошенком, а 14.09.2020 р. – вже нинішнім Президентом України - Володимиром Зеленським. Це стало поки єдиним кроком з формування законодавчого забезпечення функціонування національної безпеки в якості безпосередньої системи її забезпечення. Але ці закони, як і попередні документи в цій сфері характеризуються в більшій мірі демонстративністю і

декларативністю, а не змістовністю і конкретикою [2]. Вони не розв'язують конкретних проблем ані щодо визначення національних інтересів, їх обґрунтування та ієрархії, ані щодо визначення чіткої державної політики національної безпеки, ані щодо формування стратегії, тактики, технологій і методів забезпечення національної безпеки і тим більше – формування самої системи національної безпеки.

Отже, зрозуміло, що дійсно помітного розвитку будь-яка держава може здобути лише маючи налагоджену та ефективну систему національної безпеки, фундаментом якої є Концепція. Цей документ надає повне бачення, яким чином державі треба рухатися в майбутньому та який стратегічний шлях обирати. На жаль, на сьогодні в Україні відсутня концепція національної безпеки. Усвідомлюючи цей факт, постає питання: яким чином наша держава, зможе досягти бажаного успіху як у внутрішній політиці, так і на міжнародній арені?

1. Смолянук В.Ф., Деменко О.Ф., Прибутько П.С. Основи національної безпеки України. Навчальний посібник.- К. ПАЛИВОДА А.В., 2017.- 140 с.

2. Ліпкан В. А. Національна безпека України: Навчальний посібник. КНТ - м. Київ, 2009,- 576 с. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-154.html>

3. Антонов В. О. Конституційно-правові засади національної безпеки України: монографія / В. О. Антонов; наук. ред. Ю.С. Шемшученко. Київ: ТАЛКОМ, 2017. 576 с., С.219-480. ISBN 978-617-7397-45-7. Монографія. URL: http://idpnan.org.ua/files/antonov-v.o.-konstitutsiyno-pravovi-zasadi-natsionalnoyi-bezpeki-ukrayini-_d_.pdf

4. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року "Про Стратегію воєнної безпеки України" №121/2021 від 25 березня 2021 року/[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>

*КАЛІНІНА Маргарита Романівна,
студентка ННІП СумДУ, гр. Ю-01
(наук. керівник: к.політ.н. Каріх І. В.)*

Роль національних цінностей у забезпеченні безпеки соціальної системи

Соціальна безпека є важливою складовою національної безпеки держави. Відповідно до статті 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1]. Соціальна безпека – це стан захищеності соціальних інтересів особи, суспільства, держави, це спроможність запобігання соціальним викликам, ризикам, небезпекам, загрозам, це безпека соціального розвитку, це стан гарантованості правової та інституційної захищеності суспільства, держави, молоді, людини.

Одними з найголовніших чинників безпеки українського суспільства є соціальні, національні та культурні цінності [2, с.1]. Ці два поняття (національні цінності та соціальна безпека) є нерозривно пов'язані між собою, вони є взаємозалежними.

Аналізуючи поняття «національні цінності» слід зазначити, що це предмети, явища та їх властивості, що задовольняють потреби особи, суспільства і держави в безпечному існуванні та прогресивному розвитку. Дослідник Возженников А.В. визначає національні цінності як наявні та ідеальні соціальні, матеріальні та духовні блага, що задовольняють потреби та інтереси людей і сприяють прогресивному розвитку особи, суспільства і держави [3, с.14]. Саме національні цінності закладають змістовну основу системи національної та соціальної безпеки держави. Система

національних цінностей утворює правову, філософську та етичну основу для забезпечення подальшого існування держави [4, с.21]. Тільки національні цінності можуть бути стійким фундаментом для гармонізації інтересів людини, громадянського суспільства та держави. Відтак провідною ідеєю Стратегії національної та соціальної безпеки повинна бути теза про активізацію зусиль, спрямованих на консолідацію української нації навколо спільних національних інтересів та національних цінностей.

Якщо проаналізувати Закон України «Про основи національної безпеки України», який визначає національні інтереси України в усіх сферах життєдіяльності держави, можна узагальнити і розглядати національні інтереси як : внутрішні національні інтереси, які полягають у: створенні громадянського суспільства, підвищенні ефективності роботи органів державної влади та місцевого самоврядування, розвитку демократичних інститутів для забезпечення прав і свобод людини; досягненні національної злагоди, політичної та соціальної стабільності, гарантуванні прав українській нації і національним меншинам України; подоланні економічної кризи і створенні соціально зорієнтованої ринкової економіки; гарантуванні конституційного ладу, створенні механізму ефективного державного будівництва та підвищення стійкості державних інститутів; забезпеченні екологічно та технологічно безпечних умов життєдіяльності суспільства; збереженні та підвищенні науково-технологічного потенціалу; укріпленні генофонду українського народу, його фізичного і морального здоров'я та інтелектуального потенціалу; розвитку української нації, історичної свідомості і національної гідності українців, розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх національностей, які проживають в Україні [5, с.280].

Отже, високий рівень соціальної безпеки входить у систему першочергових пріоритетів країн, які вирішують різні завдання соціально-економічного розвитку.

Соціальна безпека покликана для того, щоб забезпечити гідний рівень життя населення. Основою національної та соціальної безпеки є захист національних інтересів. Виходячи із викладеного вище можна із впевненістю сказати, що стан соціальної безпеки, який передбачає збереження життєво важливих соціальних складових функціонування суспільства та держави, залежить від національних цінностей народу. Національна та соціальна безпеки в свою чергу відображають стан захищеності національних інтересів самостійних держав, тому ігнорування національних держав, їх суверенітету та інтересів — це хибний шлях, що призводить до конфліктів.

1. Конституція України. Стаття 3. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Весельська Л.А. Роль соціальних цінностей у збереженні безпеки суспільства. [Електронний ресурс]. URL: http://academy.gov.ua/ej/ej10/doc_pdf/Veselskaya.pdf

3. Возженников А. В. Национальная безопасность: теория, практика, стратегия. / А. В. Возженников — М.: НПО «Модуль», 2000. — 240 с.

4. Каріх І.В. Конспект лекцій. Сутність і зміст загальної теорії національної безпеки. Поняття та категорії національної безпеки.

5. Матеріали науково-практичної конференції за міжнародною участю . Київ, 2017. [Електронний ресурс]. URL: <http://academy.gov.ua/infpol/pages/dop/7/files/e4ae3f89-7188-4b06-92e7-08a8868a5896.pdf>

КАМЧАТНИЙ М.О.
студент ННІП СумДУ
(наук. керівник: к.політ.н. Каріх І. В.)

Національна безпека як мета та умова життєдіяльності соціальної системи

Проблематикою забезпечення національної безпеки в контексті умови життєдіяльності соціальної системи на сьогодні є якнайбільш актуальною.

Перш за все, національна безпека – захист життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам України.

Безпека не існує сама по собі, ізольовано, у відриві від загальної людської життєдіяльності. Вона тісно пов'язана з усіма сторонами життя людини і суспільства, корінним завданням якої є забезпечення свого існування і розвитку [2, с 15].

У цьому зв'язку особливу значимість набуває пізнання таких об'єктів, що розвиваються, як людина, суспільство і держава, сутність і найтісніша взаємозалежність двох найважливіших функцій суспільного буття - існування (і розвитку) і самозбереження (і безпеки) людей. Фактично розвиток і безпека - дві сторони процесу життя суспільства

Як затверджується в законі України "Про національну безпеку України" в Статті першій пункті 10: "національні інтереси України - життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян" [1]

До об'єктів національної безпеки в контексті життєдіяльності соціальної системи можна віднести саме ті об'єкти, які захищають національні ідеї, цінності, властивості та відносини структури елементів системи національної безпеки. Аналізуючи все вищеперечислюванне, можемо винести три рівня особливих об'єктів безпеки, до яких належать:

- Громадянина, та його права й свободи.
- Суспільство, та його цінності.
- Державу, її суверенітет, порядок та територіальну цілісність.

Щодо безпеки життєдіяльності, можна сказати, що це захист людського суспільства та його матеріальних й духовних цінностей від різних загроз та негативних чинників.

До цього чинника безпеки можна виділити такий підпункт, як безпека навколишнього середовища, яка полягає в тому, що захищає людину та його навколишнього середовища від впливів на них негативних факторів природного або техногенного характеру. Її забезпечення полягає в тому, щоб пізнавати такі явища та вивчення перевірок заради забезпечення стихійних лих.

Національна безпека безпосередньо впливає на умови життєдіяльності соціальної системи. Вона, як зазначено вище, забезпеує своєчасну безпеку країни від загроз задля її інтересів.

1. Антонов В. О. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ. Київ : НАН України Ін-т держави і права ім. В. М. Кор., 2017. 531 с.

2. Про національну безпеку України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 14.04.2021).

КАШЕВАРОВА Яна Вікторівна
студентка ННІП СумДУ, гр. Ю-01
(наук. керівник: к.політ.н. Каріх І. В.)

Чому «національна безпека» є змінною величиною

Національна безпека – це збереження необхідних та життєво важливих інтересів суспільства, особи та держави у різноманітних сферах життєдіяльності від загроз, як внутрішніх, так і зовнішніх, що у свою чергу забезпечує сталий розвиток держави. Насамперед, гарантія та забезпечення безпеки людини, суспільства та держави – це найважливіша, основна мета функціонування держави та системи державного управління.

Складовими національної безпеки є: безпека людини або громадянина, безпека суспільства, безпека держави. Національна безпека та її складові є змінними величинами.

По-перше, національна безпека є змінною величиною, оскільки за своєю суттю це інтегральна багатокomпонентна оцінка наявного, бажаного або прогнозованого рівня захищеності життєво важливих національних інтересів та умов їх реалізації, зокрема, стану соціально-економічної системи, соціальних та політичних інститутів в країні, спроможності національних збройних сил протистояти загрозам територіальній цілісності та незалежності держави тощо [1, с. 128].

Погодимось, що національна безпека оцінюється кожною людиною по-різному, кожен характеризує ступінь безпеки в державі неоднаково. В основному це відбувається через те, що рівень безпеки залежить від багатьох факторів, від національних інтересів, від можливості країни протистояти загрозам, які є та можуть виникнути тощо.

Вчені та дослідники мають різні думки щодо визначення поняття «національна безпека», що вже означає, що це поняття є

багатогранним, змінним. Наприклад, Гарольд Браун, який був міністром оборони США в період з 1977 по 1981 року говорив: «Національна безпека – це здатність зберігати територію, підтримувати економічні відносини з іншими країнами світу, на різних рівнях захищати від зовнішнього негативного впливу свої інститути та систему управління, контролювати свої кордони». Натомість Н. О. Ушанков вважав: «Національна безпека – це реальна здатність бути вільними від зовнішньої безпеки» [2, с. 68].

По-друге, певний рівень безпеки людини або безпеки суспільства залежить від великої кількості факторів. Такими факторами можуть бути політичний режим, стан економіки та соціальної сфери, якість результатів розв'язання проблеми щодо попередження, виявлення та запобігання загроз людині тощо. Міра безпеки суспільства також залежить від розвитку духовно-культурного потенціалу суспільства та комплексу умов, які дають можливість протистояти діям, які призводять до порушення цілісності суспільства [3, с. 93].

Таким чином, національна безпека та її елементи є змінними величинами, які залежать від багатьох причин та факторів.

1. Ілляшенко В. В. Теоретичні та нормативно-правові основи національної безпеки України. *Перспективи розвитку сучасної науки* : Матеріали міжнар. науково-практ. конф., м. Львів, 5 квіт. 2014 р. Херсон, 2014. С. 127–129.

2. Концептуальні засади забезпечення національної безпеки України : навч. посіб. : у 3 ч. / Г. П. Ситник, В. І. Абрамов, Д. Я. Кучма. Ч. 1: Філософсько-методологічні та системні основи забезпечення національної безпеки. Київ : НАДУ, 2009. 248 с

3. Глобальна та національна безпека: підручник / авт. кол: В. І. Абрамов, Г. П. Ситник, В.Ф. Смолянук та ін. / за заг. ред. Г. П. Ситника. Київ : НАДУ, 2016. 784 с.

КІЯШКО Олександр Олександрович
студент ННІП СумДУ, гр. Ю-01
(наук. керівник: к.політ.н. Каріх І. В.)

Об'єктивно-суб'єктивна сутність понять «небезпека» та «безпека»

Очевидним є той факт, що слова «безпека» і «небезпека» тісно між собою пов'язані. Тому що, психіка людини тісно пов'язана з безпекою її життєдіяльності. І коли людина відчуває небезпеку вона робить все можливе, щоб бути у безпеці. Слово небезпека максимально протилежне вихідному значенню слова безпека і створює нове значення, нове поняття, виражає нову оцінку факту дійсності.

Но при цьому переважна більшість дослідників пов'яже поняття «безпека» з поняттям «небезпека». Це зумовлено переважно тим, що в процесі еволюції живої природи сформувався інстинкт самозбереження живих істот. Інакше кажучи умова існування будь-якої живої істоти залежить від того, як вона може виявляти та оцінювати чинники (в тому числі зовнішнього середовища), що загрожують її фізичному існуванню. Отже для живого організму визначальними є чинники, які заперечують його існування, а тому зумовлюють необхідність адекватного реагування для забезпечення самозбереження й спонукають до активних захисних дій. Дія (явище, процес тощо), що заперечує існуванню живого організму набуває в суб'єктному визначенні специфічної форми - «небезпеки» [1, с. 18].

Будучи суб'єктною формою, небезпека за змістом може мати як суб'єктивний, так і об'єктивний характер, оскільки оформлення можуть отримати і об'єктивні відносини і суб'єктивні уявлення про них. З огляду на це небезпека за

змістом завжди має об'єктивно-суб'єктивний характер, а співвідношення суб'єктивності і об'єктивності може бути досить різними. Це означає, що одна й та дія (явище, процес тощо) може отримати з боку суб'єкта різну оцінку, оскільки форму «небезпеки» отримує не всяке заперечення, а лише те, яке ідентифікується й оцінюється суб'єктом, як заперечення його існування [1, с. 18].

Небезпека є суб'єктною формою оцінки дії (явища, процесу тощо), яка ідентифікується суб'єктом як заперечення його природного існування (буття). Також одну і ту саму дію (явище, процес тощо) людина може оцінювати по-різному в контексті її інтерпретації як небезпеку, в тому числі її причини, наслідки, масштаби тощо. В практичному плані небезпека може розглядатися як можливість за певних умов набуття явищем (процесом тощо) здатності (впливу) на об'єкт і завдання йому значної шкоди, величина якої може бути смертельно небезпечною, тобто призвести до загибелі об'єкта [1, с. 21].

Отже, небезпека – це явище, процеси, об'єкти, властивості, здатні за певних умов завдавати шкоди здоров'ю чи життю людини або системам, що забезпечують життєдіяльність. Кожній людині притаманно відчувати небезпеку і кожен її розуміє по-своєму. Сучасне середовище містить багато небезпек, але щоб виникла реальна небезпечна ситуація, необхідна причина або умова.

Феномен безпеки на всіх етапах розвитку людського співтовариства ніколи не втрачав своєї актуальної практичної значущості, маючи не тільки різні форми вияву, але й різний зміст і сенс [2; с. 20].

Сутність безпеки на кожному етапі розвитку суспільства вимагала від людини пошуку різних методів досягнення захищеності її буття, які зумовлені конкретною культурно-історичною ситуацією, способом життя людей, їх світобаченням тощо. Зародження знань про безпеку можна прослідкувати в

міфології, релігії, філософії, загалом в історії розвитку науки [1, с. 23].

Багато з видів безпеки взаємозалежні і між ними існують взаємо переходи. Тому класифікація безпеки на види певною мірою є умовною і відносною. За сферами забезпечення можна виділити такі види безпеки, як військова, економічна, політична, соціальна, духовна, ідеологічна, гуманітарна, фізична, моральна, майнова, психологічна, екологічна, техногенна, транспортна, виробнича, трудова, правова. Безпека є постійною потребою всіх і кожного, необхідною умовою існування й розвитку.

На думку людини, явище яке не загрожує її існуванню, ситуація розглядається як безпечна. Але небезпечною визначається ситуація, за якої існуванню людини загрожує небезпека. Тому в цьому контексті безпека завжди є оцінкою суб'єктом ситуації, в межах якої його існуванню чи існуванню іншого суб'єкта не загрожує небезпека. Для визначення ж наявності безпеки важливою є оцінка заперечливого щодо нормальних умов життєдіяльності суб'єкта характеру небезпеки. Інакше кажучи, безпека може заперечуватися небезпекою й визначається не за ставленням до зовнішньої дії (процесу, явища тощо), а за можливими негативними (небезпечними) наслідками вказаної дії [1, с. 24].

Таким чином небезпека і безпека - дві взаємозв'язані сторони, що перебувають у динамічній взаємодії й характеризують умови (ситуації) життєдіяльності об'єктів природи. Як не існує безпеки без небезпеки, так не може існувати і небезпека без безпеки. При цьому у своїй єдності вони тотожні: небезпечно для одного об'єкта є безпечним для іншого і навпаки, тобто безпека може розглядатися як заперечення небезпеки, а небезпека - як заперечення безпеки [1, с. 25].

Отже, безпека — це відсутність загроз життєво, важливим інтересам людини: її життю, здоров'ю і добробуту. Безпека

належить до базових людських потреб. Забезпечення безпеки людини (гарантування, охорона і захист прав і свобод людини) це головна функція, мета і обов'язок держави. Також вона є основним суб'єктом забезпечення безпеки людини.

1. Глобальна та національна безпека: підручник / авт. кол. : В. І. Абрамов, Г. П. Ситник, В. Ф. Смолянук та ін. / за заг. ред. Г. П. Ситника. – Київ : НАДУ, 2016. – 784 с.

2. Біляцький С. Д. Нові процеси улаштування світу / С. Д. Біляцький, Н. В. Ярова // Стратег. панорама. – 2002. – № 2. – С. 59-64.

КОВАЛЬОВ Денис Максимович,
студент ННІП СумДУ, гр. Ю-02
(наук. керівник: к.політ.н. Каріх І. В.)

За якими поняттями характеризують національні інтереси?

Національні інтереси- система завдань та цілей зовнішньої політики держави, що включають в себе забезпечення воєнно-політичного суверенітету держави, досягнення та підтримання економічного добробуту всіх прошарків населення. Система національних інтересів має безліч розгалужень, залежно від напрямку діяльності держави, її потреб, та політичного курсу, але питання класифікації національних інтересів залишається відкритим і потребує вирішення.

Родоначальник теорії національного інтересу Г. Моргентау запропонував класифікувати національні інтереси на головні і другорядні, загальні, конфліктуючі, ідентичні і взаємодоповнюючі, життєві, необхідні, сталі й змінні інтереси, і ін. Всі держави мають однакові головні інтереси, які означають захист фізичної, політичної та культурної цілісності держави і повинні захищатися будь-яку ціну. Змінні інтереси обумовлені інтересами індивідуумів, громадської думки, партійної політики, суспільної моралі [1,с.96].

У сучасній зарубіжній теорії безпеки переважають дві точки зору на класифікацію національних інтересів. Перша в основу класифікації пропонує покласти ступінь шкоди, який може принести реалізація тієї чи іншої небезпеки. Наприклад, Д. Ніхтерлейн запропонував ділити національні інтереси на інтереси виживання, життєві інтереси, важливі і периферійні інтереси. Друга класифікація базується на основі використання військової сили для забезпечення національних інтересів. Так,

У. Стауденмайер пропонував на верхній рівень поставити «життєво важливі» інтереси, для забезпечення яких США пішли б на ризик ескалації аж до загальної ядерної війни. За нею йдуть «значні інтереси», захищаючи які американський уряд повинен використовувати збройні сили на будь-якому рівні конфлікту, виключаючи, однак, ядерну війну. Наступними за значенням стоять «важливі інтереси», коли США застосували б збройні сили в обмеженому масштабі. Завершують класифікацію просто «інтереси», а й для їх забезпечення передбачається непряме застосування військової сили [2, с.85].

В свою чергу, в російському суспільстві формується динамічна система суспільних відносин, обумовлена різними національними інтересами. Російськими фахівцями пропонуються різні класифікації національних інтересів. Так, В. Н. Лопатін розрізняє національні інтереси за такими ознаками:

- 1) за ступенем спільності - індивідуальні, групові, суспільні;
- 2) за спрямованістю - економічні, політичні, духовні;
- 3) за ступенем усвідомленості - діючі стихійно і на основі програми;
- 4) по можливості здійснення - реальні та уявні;
- 5) по відношенню до об'єктивної тенденції суспільного розвитку - прогресивні, реакційні, консервативні;
- 6) за термінами реалізації - довгострокові, середньострокові, короткострокові;
- 7) за характером суб'єкта - класові, національні, професійні.

Підбиваючи підсумки, з усіх наведених вище принципів класифікації національних інтересів, можна виділити і охарактеризувати основні з них.

Першість у ієрархії національних інтересів заслуговує принцип значущості - життєво важливі інтереси, що становлять,

сукупність потреб, задоволення яких забезпечує комплексне прогресивний розвиток і безпеку особистості, суспільства, держави; другорядні інтереси-частина національних інтересів, не пов'язана безпосередньо з життєздатністю держави, суспільства, особистості.

Наступним принципом можна виділити принцип тривалості дії національного інтересу- постійні інтереси (інтереси держави, що формуються в процесі розвитку його економічного потенціалу, культури, традицій і існують протягом усього його історичного шляху); тимчасові інтереси, що формуються залежно від геополітичної ситуації та потреб безпосередньо держави.

Не можна не згадати принцип класифікації національних інтересів за характером джерел загроз – зовнішні, сукупність умов і факторів, джерела яких знаходяться за межами території держав, тобто можливі агресори, чи навпаки союзники; внутрішні, що являють собою сукупність умов і факторів, джерела яких знаходяться на території держави.

Отже, однозначно можна визначити розділ національних інтересів на «сталі» та «змінні». «Сталі» або фіксовані інтереси є головними та спільними для майже всіх держав. «Змінні» інтереси в свою чергу залежать від великої кількості факторів, таких як національна культура, ситуація на міжнародній арені, та ін.

1) Поздняков Е. А. Нація. Націоналізм. Національні інтереси. М.: Прогрес, 1994. С. 96.

2) Загальна теорія національної безпеки: підручник / під заг. ред. А. А. Прохожева. М.: Изд-во РАГС, 2002. С. 85.

3) Правова основа забезпечення національної безпеки Російської Федерації: монографія Ю. І. Авдєєв, С. В. Аленкин, В. В. Альошин; під ред. А. В. Опальова, 2004. С. 29-47.

*КОВТУН Анна Андріївна,
студентка ННІП СумДУ, гр. Ю-02
(наук. керівник: к.політ.н. Каріх І. В.)*

Взаємозв'язок національних цінностей та соціальних норм

Соціальні норми людства — це певні вимоги, які затверджуються суспільством, державою, соціальною общиною до особистості і які вона повинна виконувати. Вони необхідні будь-якому суспільству для упорядкування життя, його ефективного функціонування, налагодження необхідної взаємодії його членів. Комплекс норм, що діють в тому або іншому суспільстві, складає єдину систему, різні елементи якої взаємопов'язані. Система соціальних норм включає в себе наявність: 1) деяких суспільно важливих стимул-реакцій роботи (цілі, ідеали, цінності); 2) прикладів або правил «нормальної» для групи поведінки; 3) покарання за ухилення від соціальних норм [1]. Вказані моменти складають основи соціального контролю в будь-якому співтоваристві. Ідеєю соціальних норм є не просто правила, тому що правила існують і в несоціальних групах, таких, наприклад, як математика, граматики, техніка та ін. (технічні норми), а правила чітко вираженого соціального характеру. Соціальні норми з'являються у процесі історичного розвитку, концентруючи, досягнення людства в організації соціального життя, транслюють з покоління в покоління. Засночуючись та утверджуючись різними шляхами, але основним є те, що вони відтворюють досвід різних варіацій поведінки суб'єктів у тих чи інших ситуаціях. При цьому в соціальній нормі утверджується той варіант поведінки, що гарантує ефективний результат або призводить до мінімальної шкоди.

Слід зазначити, що соціальні норми виникають у процесі історичного розвитку і, концентруючи досягнення людства в організації суспільного життя, передаються з покоління в покоління, тобто є спадкоємними.

Класифікувати соціальні норми можна за різними критеріями.

Види соціальних норм за сферами дії:

- Економічні - впорядковують суспільні відносини в сфері економіки, тобто взаємодія форм власності, з виробництвом, розподілом і використання матеріальних благ;

- Політичні - регулюють взаємовідносини між класами, націями, народностями; пов'язані з їх участю в війні за державну владу та у її досягнення, із взаємовідносинами держави з іншими членами політичної системи;

- Релігійні - регулюють відносини в галузі релігії та між різноманітними релігіями, специфічні культові заходи, засновані на вірі в творіннях Бога;

- Екологічні - регулюють відносини в галузі охорони навколишнього середовища та ін. [1, с. 18]

Отже, “соціальна норма, що регулює поведінку людей у соціумі, - це так званий результат розпізнання і змінення у свідомості людей відповідного досвіду поведінки, через який розкривається той її різновид, що найшвидше веде до жаданих успіхів”.

Вивчаючи поняття «національні цінності» слід зауважити, що це предмети, явища та їх властивості, що забезпечують потреби особи, суспільства і держави в безпечному існуванні та передовому розвитку. Деякі вчені, в свою чергу, вважають, що національні цінності – це існуючі та ідеальні соціальні, матеріальні та духовні блага, що втамовують потреби та інтереси людей і позитивно впливають на прогресивний розвиток особи, суспільства і держави. Виключно національні цінності у змозі бути стійким фундаментом для встановленню

гармонії інтересів людини, громадянського суспільства та держави. Аналізуючи поняття «національні цінності» деякі видатні науковці та професори стверджують, що виходячи з аналізу поняття «національна безпека», можна стверджувати, що національні цінності – це цінності особистості, цінності суспільства та цінності держави. Об'єктивне існування і вплив на безпеку особи, суспільства, держави та людської цивілізації природних і суспільних явищ зумовлює можливість розподілу цінностей на природні й соціальні [2, с. 34]. Незважаючи на особисту думку деяких груп населення, існує вже сформована структура системи національних цінностей. На першому місці знаходиться національні цінності, потім цінності індивіда, цінності держави, цінності суспільства і тільки після цього соціальні цінності, соціальні норми. Суттєвим є й те, що національна цінність засвідчує значення певного явища для особистості, а поняття соціальної норми – це певні вимоги, що висувають держава, суспільство до неї. Безумовно, вони як соціальні регулятори взаємопов'язані. Очевидно й те, що чим повніше соціальні норми відображають цінності нації (соціальної групи, суспільства) тим ефективніше вони виконують регулятивну функцію, тим сильніший їх вплив на свідомість та поведінку особистості.

При цьому, загалом, слід розрізняти національні цінності і соціальні норми. Основоположними для людини є соціальні норми, пов'язані з потребами у їжі, житлі, задоволенні інших біологічного потреб тощо. Для держави, нації природною цінністю є цілком визначена географічно територія, належний захист якої забезпечує безпеку держави. Природні ресурси є також важливими природними якостями як для національних цінностей так і для соціальних норм. Вони формують потенціал, який може бути використаний державою для гарантування національної безпеки.

1. Ребкало В.А. Політична аналітика та прогнозування: Навч. посіб. В.А.Ребкало, О.Л.Валевський, Ю.Г.Кельниш – К.: Вид-во УАДУ, 2002.

2. Гончаренко О.М. Поняття національної безпеки в контексті національних інтересів України / О.М. Гончаренко, Е.М. Лисицин, В.Б. Вагапов // Наука і оборона. - 2002. - № 1. - С. 18-24

3. Гай-Нижник П., Чупрій Л. Національні інтереси, національні цінності та національні цілі як структуроформуючі чинники політики національної безпеки / Павло Гай-Нижник, Леонід Чупрій // Гілея. – 2014. – Вип. 84 (№5). – С.465–471.

КОЛОДУБ Олександр Сергійович
студент ННІП СумДУ, гр. Ю-03
(наук. керівник: к.політ.н. Каріх І. В.)

Умови формування національних цінностей України

Національні цінності – це певні історично-соціальні відносини і переконання, матеріальні і духовні об’єкти, які мають значення для розвитку людини та нації. Їх втрата може привести до зникнення нації як самостійного суб’єкта міжнародних відносин [1, с.105]. Розуміння національних цінностей ґрунтується на теорії цінностей як безумовних незаперечних основ людського буття. Проблемі цінностей присвятили свої праці Б. Ананьєв, І. Бех, Л. Божович, М. Боришевський, Е. Дюркгейм, С. Рубінштейн, М. Рокич та інші вчені. Беручи за основу їх наукові здобутки, вважаємо, що національні цінності необхідні народу, нації для:

- саморегуляції, стійкості й стабілізації;
- підтримання згуртованості, національної солідарності, партнерства;
- творення і розвитку нації загалом як суб’єкта міжнародної спільноти;
- утвердження особистісних орієнтирів, побудови ціннісно-смыслові системи людини;
- розвитку особистості загалом, зниження її тривожності, удосконалення навичок соціального адаптування в інтересах людини, держави і суспільства [2, с. 148].

Проблема формування та закріплення системи національних цінностей є надзвичайно важливою для українського суспільства. Сьогодні для нашого суспільства є характерною криза ідентичності, яка проявляється у

світоглядній невизначеності, розмитості суспільних цінностей, розпорошеності і значній диференціації українського суспільства. Переконані, що цю кризу можна подолати шляхом переоцінки колишніх (застарілих) норм і в побудові на цій основі нової системи цінностей. Тільки національні цінності можуть бути стійким фундаментом для гармонізації інтересів людини, сприяння стабільності суспільства та сталого розвитку держави [3, с.6].

Аналізуючи поняття “національні цінності” Г.П.Ситник небезпідставно стверджує, що виходячи з аналізу поняття “національна безпека”, можна констатувати, що національні цінності – це цінності індивіду (особистості), цінності суспільства та цінності держави. Об’єктивне існування і вплив на безпеку особи, суспільства, держави та людської цивілізації природних і суспільних явищ зумовлює можливість розподілу цінностей на природні й соціальні[4, с.123].

При цьому, загалом, слід розрізняти природні і соціальні цінності. Основоположними для людини є природні цінності, пов’язані з потребами у їжі, житлі, задоволенні інших біологічних потреб тощо. Для держави природною цінністю є цілком визначена географічно територія, належний захист якої забезпечує безпеку держави. Природні ресурси є також важливими природними цінностями як суспільства, так і держави. Вони формують потенціал, який може бути використаний державою для гарантування національної безпеки.

Соціальні цінності характеризують людину як суспільну істоту. Будь-який об’єкт, який розглядається як життєво важлива умова існування даної спільноти, може бути соціальною цінністю. Соціальні цінності виступають критерієм оцінки вчинків соціальних груп і окремих індивідів щодо прийнятої ними системи цінностей.

В Україні дослідженням цінностей активно займаються співробітники Інституту соціології НАН України. Так, зокрема,

А.А.Ручка досліджує ціннісні пріоритети населення України і виділяє п'ять ціннісних синдромів.

Перший ціннісний синдром охоплює вітальні цінності – здоров'я (4,74 бали за 5–бальною шкалою), сім'я (4,72), діти (4,67), добробут (4,67) (середній бал – 4,73).

Другий ціннісний синдром охоплює соціальні цінності: створення в суспільстві різних можливостей для всіх, сприятливий морально–психологічний клімат у суспільстві, соціальна рівність (середній бал – 4,06).

Третій ціннісний синдром охоплює традиціоналістські цінності: національно–культурне відродження, участь у релігійному житті(середній бал – 3,47).

Четвертий ціннісний синдром охоплює самореалізаційні цінності: цікава робота (праця), суспільне визнання, підвищення освітнього рівня, розширення культурного кругозору (середній бал – 3,70).

П'ятий ціннісний синдром охоплює політико–громадянські цінності: державна незалежність країни, демократичний розвиток країни, участь у діяльності політичних партій і громадських організацій тощо (середній бал – 3,51) [5, с.118].

Таким чином, можна відзначити, що національні цінності – це суспільні відносини та переконання, матеріальні і духовні об'єкти, визначені через усвідомлення певних закономірностей розвитку нації, які є необхідні для розвитку народу України. На теперішній час можна побачити кризу цінностей і світоглядів, які виявляються у втраті моральних норм та у зростанні девіантної поведінки. На мою думку, цю кризу можна побороти шляхом переоцінки існуючих цінностей і побудова на них нових систем.

1. Горбулін В.П., Качинський А.Б. Засади національної безпеки України. – К.: Інтер технологія, 2009. – 272 с.

2. Петрочко Ж. В. Національні цінності як сучасний державницько-суспільний пріоритет України / Ж. В. Петрочко // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. - 2017. - Вип. 21(2). - С. 146-157.
3. Парахонський Б.О. Національні інтереси України (духовно-інтелектуальний аспект). – К. :НІСД, 1993. – 43 с.
4. Ситник Г.П. Державне управління національної безпеки (теорія і практика). – К. : Вид-во НАДУ, 2004. – 408 с.
5. Ручка А. Ціннісна ментальність вікових груп соціуму//Соціологічні дослідження культури: концепції та практики. Колективна монографія. –К. : Інститут соціології, 2010.– С. 117–127.
6. Гай–Нижник П. П. Національні інтереси, національні цінності та національні цілі як структуроформуючі чинники політики національної безпеки / П. П. Гай–Нижник, Л. В. Чупрій // Гілея: науковий вісник. - 2014. - Вип. 84. - С. 465-471.

*КОРОЛЬ Сергій Миколайович,
кандидат політичних наук, доцент
ЛИСЕНКО Альона Андріївна, ГЛУЩЕНКО Карина Ігорівна
студентки ф-ту ІФСК СумДУ, гр. СР-81*

Вплив рівня мотивації безробітних до офіційного працевлаштування

Актуальність теми дослідження обумовлена щорічним зростанням рівня кількості як офіційно зареєстрованих безробітних, так і осіб, які не зверталися до служби зайнятості. На теперішній час питання безробіття є однією з найважливіших проблем в Україні. Якщо взяти дані Міністерства фінансів України, то станом на 2016 рік подавалася інформація про 1 млн 677 тис. безробітних осіб в Україні, з яких було зареєстровано 407,2 тис. осіб. Вже на 2018 рік показник безробіття становив 1 млн 577 тис. осіб, з них було зареєстровано 341, 7 тис. осіб. Станом на 2019 рік кількість безробітних вже становила 1 млн 486 тис. осіб, кількість зареєстрованих – 338,2 тис. осіб [1].

Внаслідок запровадження загального карантину в Україні в березні 2020 року закрилась та зазнала збитків значна частина середнього та малого бізнесу. За показниками державної служби зайнятості, у порівнянні з даними 2019 року, починаючи з березня 2020 року, таке явище як безробіття зросло на 22%. Станом на жовтень 2020 року, в державній службі зайнятості зареєстровано 1 060 478 тис. осіб [2].

Якщо поглянути на ситуацію, в якій сьогодні знаходиться Україна, безробіття – це одна з найгостріших проблем, яка зачіпає більшу частину населення країни. Причинами цього явища є: вкрай низький рівень економічної

стабільності, неефективне використання робочої сили, несприятливі умови найму та оплати праці, війна на сході країни та карантині обмеження.

Мета дослідження – виявити особливості впливу рівня мотивації безробітних до їх офіційного працевлаштування.

Завдання дослідження: визначити теоретичні аспекти основних понять; вивчити вплив мотивації безробітних до їх офіційного працевлаштування; сформулювати висновки та надати рекомендації.

Основні результати. Безробіття вважається соціально-економічним явищем, яке пов'язане з невідповідністю робочої сили та її попиту на ринку праці, стан зайнятості частини економічно активного населення. Вікові рамки безробітних це особи віком від 15 до 70 років, які через відсутність роботи не мають заробітку або інших передбачених законодавством доходів як джерела існування, готові та здатні приступити до роботи. Таким чином, безробіття це – соціально-економічне явище, за якого частина осіб не має змоги реалізувати своє право на працю та отримання заробітної плати як джерела існування [3].

Що стосується мотивації праці – це бажання працівника задовольнити свої потреби через трудову діяльність. Це одна з найважливіших функцій менеджменту, що являє собою стимул групи працівників, до діяльності щодо досягнення цілей підприємства через задоволеній їх власних потреб. Головні важелі мотивації – стимули і мотиви. Під стимулом розуміється матеріальна винагорода певної форми, наприклад заробітна плата. На відміну від стимулу, мотив є внутрішньою спонукальною силою: бажання, потяг, орієнтація, внутрішні цільові установи. Отже, мотивація – це процес спонукання себе та інших до діяльності для досягнення особистих цілей або цілей організації. Мотивація потрібна для ефективного

виконання робіт і реалізації управлінських рішень. Поза мотивацією жодна цілеспрямована діяльність неможлива [4].

Дослідження проводилось серед кар'єрних радників Сумських філій Центру зайнятості. В ході дослідження було виявлено:

- збільшення тенденції безробіття внаслідок карантину;
- безробітні, які звернулись за послугами під час карантинних обмежень є більш вмотивованими до праці в порівнянні з тими клієнтами, які тривалий час перебувають в статусі безробітного та отримують соціальну допомогу від держави;

- в порівнянні з минулим 2019 роком, люди стали вмотивованими до роботи, а через нестачу робочих місць вони готові працювати не за фахом аби мати стабільний дохід;

- за словами експертів, до категорії людей з низькою мотивацією найчастіше відносять безробітних, які мають якісь життєві труднощі, багатодітні жінки або особи передпенсійного віку, яким залишилось менше ніж рік до пенсії;

- якщо говорити про методи підвищення мотивації, то не існує затвердженої методики. Для кожної людини підбирається індивідуальні прийоми. Це може бути мотиваційно-психологічна бесіда, мотиваційні тренінги, наведення успішних прикладів інших людей.

Висновки дослідження. Для безробітних, які найбільш важко переживають своє звільнення з попереднього місця роботи та мають низьку мотивацію до наступного працевлаштування, необхідно запровадити послугу психологічної підтримки та надавати обов'язкові індивідуальні консультації, спрямовані на підвищення їх мотивації. Ще однією рекомендацією, що випливає з результатів дослідження, є потреба в розробці для безробітних механізмів підтримки, які б дозволяли підвищити їх спроможність на

ринку праці шляхом отримання максимальної кількості професійних навичок.

-
1. Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk>
 2. Державна служба зайнятості. URL: <http://www.dcz.gov.ua/>
 3. Про зайнятість населення : Закон України від 5 липня 2012 р. № 5067-VI : за станом на 18 липня 2020 р. Законодавство України : база даних / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17/ed20_200718#Text (Дата звернення: 10.11.2020).
 4. Маслоу А. Мотивация и личность. – СПб.: Евразия, 1999. 77–105 с.

*КОРСУН Анастасія,
студент ННІП СумДУ
(наук. керівник: к.політ.н. Каріх І. В.)*

Об'єктивна цінність явища антагонізму: суспільно-політичний вимір

Наше суспільство невпинно зіштовхується з вибором найбільш вигідної для існування ідеології. Щодо визначення дефініції «антагонізм», то Словник української мови тлумачить слово «антагонізм» як непримиренну суперечність [1]. Подібний феномен викликає певного роду боротьбу або ж суперечливість поглядів у суспільстві, що проявляється в багатьох вимірах.

У правовому та політичному вимірах антагонізм проявляється способом просунення суперечливих поглядів як результату прийняття та подальшого впливу нормативно-правового акту [2, с. 130]. Антагоністична модель в розрізі політики вбачає, що через суперечливий, найчастіше жорсткий, протест проти однієї політичної сили іншою, можна досягнути своєрідного «остаточного вибору». Сама ж суть антагонізму виявляється в його напруженості на полінарне мислення народу (або ж суспільства) та дозволяє йому пройти процес розвитку шляхом боротьби за більш вигідний або правильний варіант.

Соціальний антагонізм проявляється як своєрідна форма соціальних суперечностей або конфліктів між класами (групами, спільнотами), що характеризується непримиренністю економічних інтересів, позицій, систем цінностей і гострою боротьбою між їх суб'єктами-носіями. Характерною ознакою його є те, що пов'язані з ним суперечності можуть бути розв'язані тільки шляхом взаємної боротьби, яка призводить або до повної деструкції того соціуму, в якому вона точиться, або ж

до виходу соціуму в якісно новий стан зі зняттям суперечностей чи подоланням їхнього антагоністичного характеру [3]. Тобто, для соціуму антагонізм може виявлятися як позитивне явище, так і як негативне.

У негативному аспекті, антагонізм – це нерівність, боротьба та свавілля між різними класами або суспільними групами, що лише «розділяє» суспільство. У позитивному аспекті, кінцевим результатом, якщо такого все ж досягли, є конкретний ідеологічний вибір у суспільстві. Наприклад, жити в капіталістичному чи комуністичному світі і таке інше. Головним залишається те, що кінцевий вибір можна вважати за показник «руху» суспільства, тобто його розвитком.

Також, однією з головних цінностей можна назвати збереження того морального простору, яке зможе надати різним суб'єктам моралі можливість для співіснування. Хоча іноді здається, що лояльність до «іншого» настільки безмежна, що втрачається будь-яка межа між моральним і аморальним [4, с. 63]. Так, японський професор Сакамото Хякудай вважає: «Щоб створити постмодерністську глобальну етику, ми повинні приймати і гармонізувати кожен прояв антагоністичних цінностей в світі ... Єдиним принципом має стати досягнення консенсусу будь-яким способом, навіть якщо це здається абсурдним» [5, с. 48-49].

Таким чином, за своєю сутністю ми можемо виділити таку об'єктивну цінність антагонізму в суспільстві, як його модульне напрямлення на розвиток суспільства; його наявність може говорити про можливість у суспільстві відстоювати свої права та ідеологію, а також антагонізм у певному сенсі може бути показником того, що суспільство є різноплановим, тобто його наявність робить суспільство не статичним. Більш детальна наукова розробка цього питання є предметом для подальших досліджень.

1. Словник української мови. «Антагонізм». URL: <http://sum.in.ua/s/antagonizm>
2. Каріх І. В. Інституційно-правові засади політики національної безпеки: дис. ... канд. політ. наук : 21.01.01. Національний інс. стратегічних досліджень. Київ, 2019. 216 с.
3. Є. І. Суїменко. Антагонізм соціальний. Енциклопедія сучасної України. 2001. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=44404 (дата звернення: 15.04.2021).
4. Беляева Е. В. Нравственные ценности эпохи постмодерна. Философия и социальные науки: Научный журнал. 2010. № 1. С. 60-65. URL: <http://elib.bsu.by/handle/123456789/7963>.
5. Карелова Л. Б. Глобализация: японские интерпретации социокультурных процессов. Вопросы философии. 2009. № 7. С. 44–53.

*КОСТЮК Ярослав Володимирович,
студент ННІП СумДУ, гр. Ю-02
(наук. керівник: к.політ.н. Каріх І. В.)*

Чому «національна безпека» є змінною величиною?

На сьогоднішній день забезпечення національної безпеки будь-якої країни є одним із найважливіших процесів, на який впливає безліч різних факторів. Виходячи з цих тверджень, з'являється неабияка актуальність дослідження теоретичних аспектів національної безпеки для більш ефективного розвитку цього явища. У процесі розвитку досліджень щодо національної безпеки сформувалося два напрями визначення цього поняття.

Про актуальність обраної тематики свідчать численні праці науковців, зокрема у контексті національних інтересів (С. Браун, Б. Броді, У. Липман, М. Каплан, Дж. Коллінз, Г. Моргентау, С. Хоффман та ін.), а в контексті базисних цінностей суспільства (А. Уолферс, К. Норр, Ф. Трегер, Д. Кауффман, А. Архарія та ін.).

Метою роботи є визначення причин, які підтверджують, що «національна безпека» є змінною величиною.

Необхідно зауважити, що існує дуже багато думок щодо визначення поняття «національна безпека» від різних авторів та дослідників цього питання. Сьогодні експерти сходяться на думці, що національна безпека - досить складне соціально-політичне явище, яке виражає у своїй сутності багатогранне життя, накопичення історичного досвіду, уподобань і культури кожної людини (окремого індивіду), суспільства, держави, земної цивілізації в загальному спектрі.

У вітчизняному спеціалізованому політологічному словнику національна безпека розуміється як «захищеність

життєво важливих інтересів особи, держави і суспільства, державних кордонів, територіальної цілісності, суспільно-політичного устрою, культурних цінностей і всього того, що становить основу матеріального і духовного життя країни, від внутрішньої і зовнішньої загрози; стан держави, що дозволяє їй зберігати свою цілісність і виступати самостійним суб'єктом міжнародних відносин» [1, с. 386].

Зокрема, Баш Г. розуміє під «національною безпекою» стан захищеності держави від будь-яких ворожих актів чи інших видів втручань, зокрема, від внутрішніх загроз. Поняття «національна безпека» вміщує як національну оборону, так і зовнішні відносини держави у різних сферах [2].

Найпоширенішою є думка, що «національна безпека» - це поняття, що характеризує ступінь безпеки життєво важливих інтересів, прав та свобод особистості, суспільства та держави, та захищає від зовнішніх та внутрішніх загроз. А також, забезпечує права людини, основні інтереси та цінності суспільства або держави. З огляду на такі явища як "безпека", "небезпека", "національні інтереси", "нація", "національна безпека" в контексті мети цих явищ та їх характеристик, можна зробити висновок, що існує три взаємозалежні рівні "національної безпеки". Цими рівнями є безпека людини (громадянина), безпека суспільства та безпека держави [3, с. 92].

Ці складові є взаємопов'язаними, адже безпека громадянина будь-якої країни передбачає захищеність життєво важливих інтересів, за допомогою яких забезпечуються її всебічний прогресивний розвиток та самореалізація. Друга складова «національної безпеки» розкривається у значенні захищеності життєво важливих інтересів соціальних груп і суспільства в цілому, за допомогою чого забезпечуються всебічний прогресивний розвиток. Остання складова, передусім, означає захищеність конституційного ладу держави,

суверенітету і територіальної цілісності від зовнішніх та внутрішніх загроз.

Велике значення придається тому, що ці рівні є змінними величинами, адже безпека людини залежить від багатьох факторів та чинників, які існують в нашому суспільстві та в середині держави. Такими чинниками можуть бути стан економіки держави, політичний режим держави, розвиток політичної, економічної, соціальної, гуманітарної сфери життя та інші.

Безпека суспільства загалом залежить від розвитку економічний, політичних, виховних, культурних та соціальних інститутів; розвитку та забезпечення суспільної правової свідомості та свідомості на загальному рівні; розвитку законодавства країни, яке забезпечує захист прав, інтересів та свобод кожного члена суспільства.

Безпеки держави, також, залежить від великої кількості чинників, які впливають на неї. Насамперед, це політика держави у міжнародній сфері, внутрішня політика держави та інші. При певних обставинах можуть виникати загрози безпеці держави такі, як посягання на державний суверенітет держави та її територіальну цілісність, територіальні претензії з боку інших держав; спроби втручання у внутрішні справи країни з боку інших держав; військово-політична нестабільність та інші.

Враховуючи те, що основні компоненти такого явища, як “національна безпека” є змінними, можна зробити висновок, що національна безпека також є змінною величиною. По суті, національна безпека являє собою багатокomпонентну оцінку існуючого рівня захисту важливих національних інтересів та умов для їх реалізації. З огляду на це, неможливо досягнути ідеального стану національної безпеки, адже чинників, які впливають на цей стан, дуже багато та неможливо усунути всі небезпечні загрози.

Отже, поняттю “національна безпека” надається багато визначень, в залежності від площини, в якій вона розглядається. Загалом її можна поділити на три рівні: безпека людини, безпека суспільства та безпека держави. Ці три складові є змінними величинами, що вказує на те, що національна безпека, також є повністю змінною величиною. Причинами цього є безліч чинників, які впливають на кожен із рівнів безпеки. Слід наголосити, що протягом певного періоду часу будуть виникати нові (або поновлюватися старі) загрози, які можуть нанести удар по безпеці людини, суспільства чи держави. Досягнути стану, за якого всі компоненти держави будуть захищені та перебувати в ідеально захищеному стані - неможливо. З огляду на це, питання щодо захисту національної безпеки та її складових залишається актуальним та буде залишатися актуальним протягом довгого періоду часу, воно потребує подальших наукових досліджень та знаходження шляхів “ідеального” захисту від різних негативних чинників.

1. Політологічний енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького, Укр. Асоціація політологів [Упоряд. В.П. Горбатенко; за ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка]. 2-е вид., доп. і перероб. Київ: Генеза, 2004. 736 с.

2. National Strategy for Homeland Security / By G. Bush. Office of homeland security. July, 2002. 90p. URL: <https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/nat-strat-hls-2002.pdf>

3. Глобальна та національна безпека: підручник / авт. кол.: В.І. Абрамов, Г.П. Ситник, В.Ф. Смолянчук та ін. / за заг. ред. Г.П. Ситника. – Київ: НАДУ, 2016. – 784 с.

КСЕНЖЕНКО Валерія Сергіївна
студентка ННІП СумДУ, гр. Юпн-91-0
(наук. керівник: к.політ.н. Каріх І. В.)

Особливості організації та функціонування ситуаційних центрів в Україні

На теперішній час у світі, та й зокрема, в Україні йде дуже стрімкий потік інформації. Виникають питання в різних галузях, які потребують швидкого реагування та вирішення. Тому дуже важливо, щоб держава вживала певні технологічні та інституційні заходи для проведення якісного аналізу наявної інформації. Також важливим є функціонування установ, які мають у своїй компетенції швидке прийняття державних рішень за кризових ситуацій.

Організація та функціонування таких установ, як ситуаційні центри, в Україні особливо актуальні. Оскільки протягом уже декількох років у нас розвивається складна воєнно-політична ситуація та відбуваються часті реформування різних галузей діяльності.

Метою даної роботи стало виявлення особливостей організації та функціонування Ситуаційних центрів в Україні на сьогодні.

Для реалізації певної послідовності вироблення управлінських рішень в нашій країні існують ситуаційні центри різних рівнів та галузей. Саме вони створюють інституційне забезпечення для вироблення цих рішень.

Ситуативний центр – це комплекс спеціально організованих робочих місць для персональної та колективної аналітичної роботи групи керівників. Основним завданням Ситуативного центру є підтримка прийняття стратегічних рішень на основі візуалізації та поглибленої аналітичної

обробки оперативної інформації. Ефективність Ситуативних центрів виражається в тому, що вони дозволяють підключити до активної роботи щодо прийняття рішення резерви образного, асоціативного мислення. Уявлення ситуації у вигляді образів як би “стискає” інформацію, забезпечуючи узагальнене сприйняття подій, що відбуваються [1, с. 6].

На сьогодні, існує 3 режими роботи Ситуативного центру. До них в основному відносять проблемний моніторинг, планове обговорення управлінських ситуацій та впливу на них, а також надзвичайний режим [2, с. 140].

Ситуативні центри забезпечують певну послідовність прийняття управлінських рішень. Її можна виокремити у наступному вигляді.

1. Підготовка управлінських рішень
2. Збір інформації про ситуацію
3. Структурний аналіз кризової ситуації
4. Визначення доцільності та шляхів виходу з кризової ситуації залежно від того, наскільки криза вплинула діяльність у певній сфері або організації. На цьому етапі можуть виникнути 3 напрями розвитку ситуації.

Подальші етапи передбачають визначення ресурсів для реалізації потрібного напрямку та розробку антикризових заходів. І вже на останніх етапах відбувається перевірка ресурсних можливостей та, в решті-решт, виробляється сукупність антикризових управлінських рішень згідно використаної програми [2, с. 140].

Отже, ситуаційні центри є дуже важливим інституційним та технологічним забезпеченням нормального функціонування держави. Вони є важливою передумовою виходу із різноманітних кризових ситуацій. Головним завданням даних структур можна вважати прийняття стратегічних управлінських рішень згідно аналізу наявного потоку інформації про ситуацію, яка склалася в певний момент часу.

1. Ситуативні центри органів державної влади: наукові розробки / авт. кол. : А.І. Семенченко, І.В. Клименко, А.В. Журавльов та ін. Київ : НАДУ, 2013. 60 с.

2. Пристайко В. В. Ситуаційні центри як ключовий інституційний механізм державного антикризового управління: зарубіжний досвід. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2019. Т. 30, №3. С. 138-142 DOI <https://doi.org/10.32838/2663-6468/2019.3/24>

*КУЗЬМЕНКО Всеволод Владиславович,
студент ННІП СумДУ
(наук. керівник: к.політ.н. Каріх І. В.)*

Чому існують різні тлумачення поняття «національні інтереси»?

Характеризуючи поняття національних інтересів, потрібно усвідомлювати, що інтерес взагалі - це «об'єктивно зумовлений мотив діяльності окремої людини, соціальної спільноти, суспільства в цілому, спрямований на досягнення мети».

Якщо поняття національної безпеки виражає стан захищеності держави, її громадян від різних загроз, то поняття національних інтересів - зміст головних цінностей, цілей і прагнень суспільства й держави на конкретно-історичному етапі розвитку.

Національні інтереси - це "інтегральний вираз інтересів усіх членів суспільства, що реалізуються через політичну систему відповідної держави, як компроміс у поєднанні запитів кожної людини і суспільства в цілому".

Реалізація національних інтересів відбувається переважно через різні інститути політичної системи, а саме: державу, політичні партії, громадські організації, церкву. Але, оскільки держава є найбільш суверенним інститутом, то вона є і основним механізмом реалізації національних інтересів.

Національний інтерес у демократичних країнах – це передусім узагальнений відповідно до існуючих процедур інтересів людей, що формують політичну націю. Формування національного інтересу передбачає узгодження інтересів усіх громадян країни, хоча іноді це зводиться до врахування думки найбільш численних соціальних груп. Згідно Закону України «Про національну безпеку України» національні інтереси

визначено як «життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян» [1]. У англomовній літературі, це поняття вживається у значенні «державний інтерес». Під національними інтересами розуміють переважно інтереси держави, оскільки західні країни у соціально-політичному аспекті є мононаціональними державами. Нація являє собою єдність громадянського суспільства і держави, тому національний інтерес стає узагальнюючим інтересом, який знімає суперечність між інтересами держави і громадянського суспільства [2, с. 2].

Формування національних інтересів відбувається протягом історичного становлення нації держави як суб'єкта міжнародного права. Традиційно в поняття «національного інтересу» включають три основних елементи: військову безпеку, економічне процвітання і розвиток, державний суверенітет як контроль за певною територією і населенням. У той же час, змістовне наповнення цих елементів може піддаватися трансформації під впливом історичних, соціально-політичних та економіко-географічних чинників функціонування держави [3].

Проаналізувавши різні джерела, можна сказати, що кожна держава намагається виробити свою власну «формулу» національного інтересу, опираючись на історичний, політичний, економічний та культурний розвиток. Тож поняття національного інтересу різне, адже національні інтереси у тій чи іншій мірі відображають інтереси громадян, держави, суспільного об'єднання і вони звісно в кожного різні, тож існування одного єдиного визначення національного інтересу не можливе.

1. Закон України «Про національну безпеку України» № 2469-VIII від 21 червня 2018 року. Поточна редакція від 24.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

2. Сабадуха В. Національний інтерес, національна ідеологія й національна безпека – «бермудський» трикутник української держави. Культурологічний просвітницький тижневик “Слово Просвіти”. №46 (1098), 12—18 листопада 2020. с. 2. URL: <http://slovoprosvity.org/wp-content/uploads/2020/11/46-1098-12-18-lystopada-2020.pdf>

3. Пантелейчук І. В. Національний інтерес як механізм формування геополітичного іміджу. Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток». № 2, 2012. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=389>

*ЛИСЕНКО Євген Ілліч,
студент ННІП СумДУ, гр. Ю-02
(наук. керівник: к.політ.н. Каріх І. В.)*

Складові та рівні національної безпеки

Дослідження складових та різних рівнів національної безпеки є надзвичайно суттєвим і важливим в умовах сучасного суспільного життя. Для більш детального аналізу понять, які стосуються забезпеченню національної безпеки країни необхідно максимально чітко та влучно визначити градацію складових національної безпеки.

Питання диференціації складових національної безпеки займає провідну роль в науковому середовищі. Деякі науковці під складовими та рівнями національної розуміють види або сфери національної безпеки, але насправді це не зовсім суттєво, адже такий поділ досить суб'єктивний та умовний. Така неточність в класифікації та термінах в першу чергу зумовлена недостатньою науковою базою, яка може окреслювати межі того чи іншого терміну. Наприклад, в Законі України “Про національну безпеку” виокремлено 8 сфер національної безпеки, а саме: воєнну, зовнішньополітичну, державну, економічну, інформаційну, екологічну та сферу кібербезпеки України [1]. Вказані за даним законом сфери ніяким чином не розмежуються на певні складові, що не є логічним, адже під час реакції на ту чи іншу загрозу, буде надзвичайно важко раціонально розрахувати сили на протидію певної загрози в відповідній сфері національної безпеки.

На сьогодні велика кількість вчених зосереджують свою увагу на трьох основних складових національної безпеки:

-політичних (зокрема, в контексті аналізу загроз основам демократії, які останнім часом розглядаються крізь призму

глобалізації, розвитку інформаційних технологій, змін традиційних уявлень про державний суверенітет, альтернативних моделей політичних трансформацій тощо);

-економічних (переважно в контексті економічних основ та обмежень щодо планування національної оборони, складання відповідного бюджету, громадського контролю в цих питаннях);

-воєнних (у контексті розширення практики відносин між цивільним і військовим секторами, тобто міжцивільною владою і "силовими" структурами,

які трансформуються в так звану проблему цивільно-військових відносин) [2, с. 138-139].

Щодо рівнів національної безпеки, то існує три взаємозалежні рівні "національної безпеки". Цими рівнями є безпека людини (громадянина), безпека суспільства та безпека держави. Ці складові є взаємопов'язаними, адже безпека громадянина будь-якої країни передбачає захищеність життєво важливих інтересів, за допомогою яких забезпечуються її всебічний прогресивний розвиток та самореалізація. Друга складова "національної безпеки" розкривається у значенні захищеності життєво важливих інтересів соціальних груп і суспільства в цілому, за допомогою чого забезпечуються всебічний прогресивний розвиток. Остання складова, передусім, означає захищеність конституційного ладу держави, суверенітету і територіальної цілісності від зовнішніх та внутрішніх загроз [3, с. 71].

Безпека людини безпосередньо залежить від розвитку економічних, соціальних політичних аспектів, становлення громадянського суспільства, покращення законодавства, яке спрямовано на людину і забезпечує захист прав, свобод і інтересів кожної людини.

Безпека суспільства має ідентичні складові, але ці складові виражаються на більш глобальному рівні, адже суспільство є самобутньою та самодостатньою соціальною

системою, основою якої є велика кількість людей, саме тому забезпечення безпеки на рівні суспільства є набагато складнішим та масштабнішим.

Безпека держава є найголовнішою. Під час потенційної загрози державі, неможливе нормальне функціонування суспільства і людини. Безпека держави це політика держави як у зовнішній так і у внутрішній сфері.

Отже, проаналізувавши складові та рівні національної безпеки, що забезпечення національної безпеки ґрунтується на постійному вивченні на та градації рівнів та складових національної безпеки, адже саме такий розподіл вбачає забезпечення безпеки індивіда, суспільства і держави, де загрози національній безпеці як реальні, так і потенційні нейтралізуються можливостями економічної, політичної могутності та воєнними й розвідувальними засобами.

1. Закон України № 2469-VIII від 21 червня 2018 року “ Про національну безпеку”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

2. Антонов В. О. Конституційно правові засади національної безпеки України: монографія / В. О. Антонов; наук. ред. Ю.С. Шемшученко. Київ: ТАЛКОМ, 2017. 576 с.

3. Глобальна та національна безпека [текст]: підручник / [В.І.Абрамов, Г.П.Ситник, В.Ф.Смоляннюк]; за заг. ред. Г.П.Ситника. – К.: НАДУ, 2016. – 784с., С.80-86, 107-112– URL: <https://drive.google.com/file/d/1zj8SLnc16M3cc1GWornXTpOeL1o7bnhD/view>

*ЛУТАЙ Анастасія Олександрівна,
студентка ННІП СумДУ, гр. Ю-01
(наук. керівник: к.політ.н. Каріх І. В.)*

Для чого розробляють стратегію національної безпеки і що мають відображати основні її положення?

Проблема щодо забезпечення безпеки завжди була на першому місці у будь-якій країні в період цивілізаційного розвитку. Репресивні заходи, світові війни, міждержавні конфлікти, терористичні акти, надзвичайні ситуації, загроза ядерної війни продовжують становити неабияке значення у національній безпеці. Даний перелік не має кінця, тому національна безпека будь-якої держави повинна вчасно виявити, запобігти та нейтралізувати реальну загрозу.

Задля швидкого та адекватного реагування на ситуації створюють стратегію національної безпеки. Дана стратегія може містити основні положення не тільки в окремому документі а й збройних бюлетень, як наприклад в Китаї.

Стратегія національної безпеки Китаю не міститься у жодному конкретному документі, а основні її позиції затвердженні в Білій книзі Китаю. Також окремі положення розміщенні у чисельних доповідях та статтях.

Так, прикладом, у книзі Ден Сяопіна вказується, що на міжнародній арені існують дві основні проблеми: проблема миру та проблема розвитку. Проблема миру – проблема Сходу і Заходу, проблема розвитку – Півночі та Півдня [3].

Однак Стратегія національної безпеки – це перелік пріоритетних заходів, спрямованих на забезпечення національної безпеки, формування мирного навколишнього життя, економічного розвитку стратегічного партнерства та

територіальної цілісності кордонів . Розробка даного документу закріплює вище перелічені основні компоненти суспільно життя й налагоджує внутрішню та зовнішню політику держав.

Основна увага приділяється у Стратегії національній безпеці міжнародному товариству та економічному розвитку. Оскільки більшість країн прагне розшири свої торговельні шляхи у світовому ринку, це сприяє конфліктним ситуація які вирішуються роками.

Відповідно до законодавства США, президент щорічно подає у Конгрес Стратегію національної безпеки, у якій зазначаються основні цілі, завдання і напрямки діяльності американської адміністрації в області зовнішньої та внутрішньої політики на найближчий рік [2].

Щодо української стратегії національної безпеки, то даний документ створюється на основі невдалого досвіду.

З початку існування України ми боремося за виживання на власній території. Поштовхом до кращого та мирного життя став Будапештський меморандум, підписаний Україною у 1994 році задля забезпечення гарантій , що наша держава ніколи не стане воювати з країнами, особливо використовувати ядерну зброю.

На порозі 2014 року всі зрозуміли , що агресивні дії зі збоку Росії – це початок війни з багатьма людськими втратами. Країна , яка не має військових запасів для утримання агресії та яка немає чіткого регулювання та дій у подібній ситуації не може впоратись з наступом, тому єдина ціль – забезпечення безпеки людям у непідконтрольній території.

Задля регулювання національно безпеки у внутрішній політиці пропонується створити «Стратегію національної безпеки». Що це таке. Насамперед, стратегія національної безпеки – це комплекс засобів, у яких зазначається пріоритетність захисту громадян, осіб та життєво важливих об'єктів, від внутрішньої та зовнішньої загрози. Основа

створення такої стратегії полягає у забезпеченні національної безпеки, створення безпечних державою умов для проживання, підвищення якості підготовки військ та стратегічні відносини з іншими держава світу.

Отже, розробка Стратегії національної безпеки сприяє встановленню основних цілей та завдань у національній безпеці кожної країни та врегулювання внутрішньої та зовнішньої політики без сторонньої участі.

Зазвичай такий документ містить основні життєво важливі аспекти суспільного життя й відображають такі положення:

- Військова безпека
- Економічна безпека
- Енергетична безпека
- Кібербезпека
- Екологічна безпека
- Інформаційна безпека
- Громадська безпека
- Зовнішньополітична безпека .

Дані положення повинні чітко бути затвердженні в Стратегії національної безпеки й функціонувати у повній своїй мірі на користь суспільству да державі.

Отже, основні положення повинні регламентування позитивні створення Стратегії національної безпеки як для осіб так і для держави.

Як висновок можна зазначити, що формування Стратегії національної безпеки – це позитивне рішення з боку держави, котра прагне незалежно, територіальної цілісності та стратегічних відносин В основі якого закладенні найважливіші аспекти суспільства – соціальний та державний захист, котрий зміцнює країну як сильну націю людства.

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року "Про Стратегію національної безпеки

України" : Указ Президента України від 14.09.2020 р. № № 392/2020.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>.

2. Ліпкан В. А. Національна безпека України : навч. посіб. Київ : Київ КНТ, 2009. 576 с. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-8341.html>.

3. Управління національною безпекою в Китаї. Pidru4niki.
URL:
https://pidru4niki.com/14350120/politologiya/upravlinnya_natsionalnoyu_b_ezpekoyu_kitayi.

4. Стратегія національної безпеки України. Вікіпедія. URL:
<https://uk.wikipedia.org/wiki/> .

5. Національна безпека: національні цінності, інтереси, цілі, завдання. Незалежний аналітичний центр геополітичних досліджень «Борисфен Інтел». URL: https://bintel.org.ua/nukma/nacionalna_bezpeka.

*ЛЯХОВЕЦЬ Богдан Ігорович,
студент ННІП СумДУ, гр. Ю-01
(наук. керівник: к.політ.н. Каріх І. В.)*

Націоналізм як суспільно-політичне явище у процесі забезпечення національної безпеки

Російська агресія проти України 2014 року і довготривале протистояння на Сході знову актуалізували тему націоналізму. Це є закономірним, що в умовах російсько-української війни значно активізувалися націоналістичні структури України, які існували і підтримували цю ідею ще з ХХ століття. Вони весь час вважали Росію головним ворогом, й їхні упередження були вірними. Олександр Сич в своїй статті «Націоналізм — фактор цивілізаційного визначення» надає поняття націоналізму — ідеологічний рух за досягнення й утвердження незалежності, єдності й ідентичності від імені населення, яке має становити реальну або потенційну націю.

Головними положеннями доктрини націоналізму вважається те, що:

— світ поділяється на нації, в свою чергу кожна з них має власну долю, характер:

— нація є джерелом політичної влади, саме тому лояльність до нації перевищує всі інші лояльності;

— щоб бути вільними, люди мають ідентифікувати себе з певною нацією;

— щоб бути самобутньою, кожна нація повинна бути автономною;

— задля миру і справедливості на землі нації мають бути вільними і захищеними [1, с. 110-111].

На сьогоднішній день, через відкриту агресію проти нашої держави, що підриває наш суверенітет й ставить під загрозу

існування нації, знову почали активно вести свою діяльність націоналістичні організації, і з кожним днем їх ідеї стають все більше визнаними в Україні. Задля забезпечення суверенітету і безпеки нашої нації було створено Стратегію національної безпеки України, яка має відображення націоналістичних ідей.

Процес забезпечення національної безпеки України здійснюється згідно з вищезгаданою Стратегією, затвердженою Указом президента України №392/2020 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України». У даній стратегії зазначаються основні пріоритети України щодо забезпечення національної безпеки, ними є: відстоювання незалежності і державного суверенітету держави; європейська і євроатлантична інтеграція задля подальшого всеохоплюючого розвитку; захист прав, законних інтересів і свобод громадян України; відновлення територіальної цілісності у межах міжнародно визнаного державного кордону України; суспільний розвиток, насамперед розвиток людського капіталу. Ці пріоритети забезпечуються за певними напрямками, а саме: відновлення миру й територіальної цілісності, суверенітету на тимчасово окупованих територіях у Донецькій і Луганській областях України; здійснення міжнародно-правових, політико-дипломатичних, гуманітарних та економічних заходів, спрямованих на припинення Російською Федерацією незаконно окупації Автономної Республіки Крим та міста Севастополь; використання всіх наявних механізмів міжнародних організацій для консолідації міжнародної підтримки України у протидії російській агресії, відновленні територіальної цілісності та державного суверенітету України; розвиток відносин з провідними країнами світу для забезпечення міжнародної підтримки і протидії спільним викликам і загрозам; посилення спроможностей Збройних Сил України й інших органів охоронного спрямування [2]. Проаналізувавши даний

нормативно-правовий акт, можна побачити що основною проблемою національної безпеки України на сьогоднішній день є військовий конфлікт на Сході й анексія Криму, а тому майже всі заходи що зазначаються, відносяться на вирішення саме цього питання, в яких видно відображення націоналістичних ідей збереження нації, суверенітету власної держави. Також певні націоналістичні ідеї можна побачити і в інших законодавчих актах, таких як Стратегія воєнної безпеки України, в якому зазначається, що захист суверенітету і територіальної цілісності України — найважливіша функція держави, справа всього українського народу [3].

Отже, проаналізувавши Стратегію національної безпеки України й Стратегію воєнної безпеки України було визначено, що основною проблемою національної безпеки України є збройна агресія Росії, яка підриває наш суверенітет й ставить під загрозу існування нашої нації. Саме це є неприпустимим в ідеології націоналізму, і тому націоналістичні організації й їх ідеї стрімко поширюються серед небайдужих українців, для яких важливо залишатися єдиною нацією, з власною державою, культурою і традиціями.

1. Сич О. Націоналізм–фактор цивілізаційного визначення //Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. ІФ Кураса НАН України. – 2018. – №. 2 (94). – С. 108-120.

2. Указ президента України №392/2020 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України».. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>

3. Указ президента України №121/2021 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>

*МАЛЄЄВ Матвій Олексійович,
студент ННІП СумДУ
(наук. керівник: к.політ.н. Каріх І. В.)*

Оцінка ролі «націоналізму» в сучасному світі

Націоналізм як явище належить до етнокультурного феномену. Етнонаціоналізм у сучасній науці порівнюється з громадянським націоналізмом. По суті він ототожнюється з патріотизмом. Громадянський націоналізм визнається демократичною цінністю, але він може демонструвати агресивні форми, трансформуючись у шовінізм. Сьогодні ми спостерігаємо посилення етнонаціоналізму не тільки на периферії світової системи, але й у розвинених країнах Західної Європи, в яких збільшилась кількість партій та рухів, що пропагують сепаратизм, шовінізм, ксенофобію, расизм і навіть фашизм. [1, с.79]. Професор історії Католицького університету США Дж. Мюлле звертаючись до коріння виникнення етнічного націоналізму, стверджує, що існуванню національних держав передував процес етнічного розмежування. На його думку, сутність етнічного націоналізму в спадщині, яка включає спільну мову, спільну віру та спільних предків [2].

У 80-ті роки минулого століття багато дослідників дійшли висновку про неминучий "кінець націоналізму". На рубежі 1980-1990-х років найбільш досвідчені вчені в цій галузі- Е. Геллнер, Т. Нейрн, М. Манн, Б. Андерсон, Е. Хобсбаум - не передбачали масштабного підйому націоналістичних настроїв. Основою для таких висновків послужило те, що світова спільнота до цього часу політично вже складалася з багатонаціональних держав. Але ситуація змінилася в 1990 році. На європейському континенті це було пов'язано в першу чергу із закінченням "холодної" війни. Тут почали посилюватися націоналістичні

тенденції в регіонах проживання корінних етнічних груп - в Шотландії, Каталонії, Країні Басків, на Корсиці. У ряді країн активізувалися націоналістичні рухи, що виступають за децентралізацію і регіоналізацію адміністративного управління, за збереження культурної своєрідності своїх регіонів. Таке важко уявити в епоху біполярного світу і протистояння двох блоків. До того ж після розпаду Радянського Союзу та Югославії в Центральній і Східній Європі з'явилися нові суверенні держави, а це у свою чергу супроводжувалося зростанням націоналістичних настроїв. На початку XXI століття стало очевидно, що націоналізм перетворився в один з істотних чинників розвитку сучасного європейського суспільства. Націоналістичні рухи набирають силу, а політичні партії, які використовують націоналістичну риторичку, домагаються успіху на виборах. Активність системних націоналістів доповнюється збільшенням активності позасистемних правих екстремістів: множаться випадки нападів на іммігрантів, інших дискримінаційних актів з націоналістичної мотивацією.

Також звертають на себе увагу особливості націоналізму в Європі, оскільки на передній план тут висунулися не рух, що підтримують консолідацію суспільства і створення єдиного державного організму, а руху, що мають на меті захистити вже існуючу державу від негативних процесів сучасності. Відрізняючись радикальним характером, сучасний націоналізм зберіг відповідні ціннісні установки. При їх різноманітті найбільш типовими є наступні: прагнення до консерватизму етнічно і конфесійно однорідних спільнот; активне неприйняття глобалізаційних та інтеграційних процесів; ксенофобія; схильність до крайніх форм боротьби за поставлену мету. Особливо європейці стурбовані закритістю іммігрантів, їх небажанням вбудовуватися в нове середовище, а також прояви агресивності з боку ісламського фундаменталізму, навмисна ворожість до всього не мусульманського. Ісламісти почали

озвучувати свої основоположні установки досить відверто і все частіше в загрозливій формі.

Але якщо аналізувати не тільки Європу, а весь сучасний світ, необхідно зазначити, що глобалізація поступово замінює вертикально-ієрархічну систему глобального управління на горизонтально-мережеву. З'явилися і діють інтеграційні об'єднання, транснаціональні корпорації, міжнародні та регіональні організації різного статусу (недержавні, неурядові, некомерційні), соціальні рухи, злочинні і терористичні організації. Відповідно зменшується і роль держави в сучасній політичній практиці. Також слід підкреслити увагу на транснаціональних корпораціях. Вторгнення ТНК в економіку національних держав має суперечливий характер. З одного боку, створюються нові робочі місця, використовуються нові технології, що позитивно позначається на економічному розвитку. З іншого боку - ТНК діють у своїх інтересах і нерідко сприяють поглибленню структурних диспропорцій в економіці різних країн. До того ж держава втрачає можливість ефективно використовувати деякі інструменти макроекономічного регулювання. У більшості розвинених держав світу поняття "національна економіка" все більш позбавляється реального сенсу. При цьому стихія світового ринку обмежує можливості національних держав у здійсненні їх соціальних функцій. В умовах вільного переміщення капіталів знижується збір податків, з яких фінансуються соціальні програми. Під питанням виявилось майбутнє держави, її добробуту і забезпечення соціальної справедливості.

Перехід до постіндустріального суспільства і глобалізація істотно змінили матеріальні умови існування багатьох людей і зумовили зміни в політичних поглядах, симпатіях, ціннісних орієнтаціях практично всіх верств населення, помітно вплинули на політичну обстановку в цілому. Коли відбувається соціальне, економічне, політичне загострення в країні, як правило багато

людей починають наголошувати на тому, що у всьому винні “чужі”, а націоналізм більше всього проявляється саме під час криз.

Багато людей відносяться скептично до націоналізму через методи діяльності націоналістичних рухів та деякі негативні історичні події, що були пов’язані з націоналізмом. Але посилення націоналістичних настроїв у багатьох країнах світу наголошує на тому, що думки щодо націоналізму різняться.

Таким чином у XXI столітті націоналізм набирає силу, перетворившись в одну з основних течій в багатьох країнах світу. Сучасний націоналізм неоднорідний, а його різновиди обумовлені різними причинами. Він викликаний тим, що значна кількість людей не змогла пристосуватися до умов постіндустріального етапу і глобалізації. У той же час істотно зменшилися можливості держави підтримувати добробут населення на досить високому рівні. Тому особливістю сучасного націоналізму стало прагнення захистити громадян від негативних процесів сучасності.

1. Чорна, Н. В. Націоналізм як соціокультурний феномен у сучасному світі / Н. В. Чорна // Вісник Харківського університету. Сер. Теорія культури і філософія науки. – Харків, 2014. – № 1092. – С. 78–83.

2. Сміт Д. Ентоні Національна ідентичність [Текст] / Е. Сміт; переклад з англ. – К.: Основа, 1994. – 216 с.

*МАЛИШЕВА Анастасія Олександрівна,
студентка ННІП СумДУ, гр. Ю-01
(наук. керівник: к.політ.н. Каріх І. В.)*

Стратегія національної безпеки України: етапи розробки та основні положення

Стратегія національної безпеки – це такі офіційні міркування держави у вигляді нормативного документа, що базуються відповідно до результатів комплексного аналізу щодо умов життєдіяльності суспільства та держави у певний історичний відрізок часу в рамках можливостей і небезпеки реалізації національних інтересів [1, ст. 763].

Сама стратегія національної безпеки в Україні містить у собі основні напрями та зусилля державної політики в інтересах визначення загальних принципів, завдань, механізмів, пріоритетних цілей для відстоювання національних постулатів держави від загроз та викликів національним інтересам.

Правовою основою реалізації та розробки Стратегії є Конституція України, Закон України «Про основи національної безпеки України», а також інші закони та міжнародні угоди, ратифіковані Верховною Радою України [2, ст. 421].

Стратегія національної безпеки розробляється Кабінетом міністрів України на чолі з Прем'єр – міністром України і затверджується Президентом України, після чого представляється Верховній Раді України. Верховна Рада України підтримує чи не підтримує через бюджетний процес стратегію виконавчої гілки влади.

У ході формування Стратегія піддається наступним етапам розробки: розмежування переліку цілей за ступенем їх важливості; оцінка цілей у контексті загроз; визначення

пріоритетності цілей; комплексна оцінка можливостей і загроз; розробка стратегії.

Головною метою стратегії є забезпечення належного рівня національної безпеки, який гарантував би права і свободи людини і громадянина, сталий інноваційний розвиток культури, ідентичності, конкурентоспроможності, зміцнення міжнародних позицій України в сучасних світових реаліях [2, ст. 422].

Положення Стратегії національної безпеки є обов'язковими для виконання всіх органів державної влади та органів місцевого самоврядування так як є основою для розробки певних програм і планів стосовно державної політики національної безпеки [1, ст. 428].

Нещодавно Президент України увів у дію рішення Ради національної безпеки і оборони від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України». Зазначається, що у даному документі закріплено:

1) безпекове середовище (глобальні, регіональні та національні аспекти) у контексті воєнної безпеки;

2) цілі, пріоритети та завдання реалізації державної політики у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва;

3) соціально-політичні, економічні та інші умови реалізації державної політики у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва, воєнно-політичні та воєнно-стратегічні обмеження;

4) шляхи досягнення цілей державної політики у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва;

5) ресурсне задоволення потреб оборони України;

6) перспективна модель організації оборони України, Збройних Сил України та інших складових сил оборони в частині визначених завдань з оборони України, стратегія та критерії досягнення спільних оборонних спроможностей;

7) ймовірні сценарії застосування сил безпеки і оборони для виконання завдань з оборони України з розподілом відповідальності складових сектору безпеки і оборони за організацію оборони України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності;

8) управління ризиками у сфері воєнної безпеки [3].

Отже, Стратегія національної безпеки України визначає принципи, пріоритетні цілі, завдання та механізми захисту життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз.

1. Глобальна та національна безпека [текст]: підручник / [В.І.Абрамов, Г.П.Ситник, В.Ф.Смоляннюк]; за заг. ред. Г.П.Ситника. – К.: НАДУ, 2016. – 784с., С.705-732/ [Електронний ресурс]. – URL: <file:///C:/Users/asus/Downloads/%D0%A1%D0%B8%D1%82%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%9F%D1%96%D0%B4%D1%80%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%93%D1%82%D0%B0%D0%9D%D0%91%202016-2.pdf>

2. Антонов В. О. Конституційно-правові засади національної безпеки України: монографія / В. О. Антонов; наук. ред. Ю.С. Шемшученко. Київ: ТАЛКОМ, 2017. 576 с., С.219-480. ISBN 978-617-7397-45-7. Монографія/[Електронний ресурс]. – URL: <http://idpnan.org.ua/files/antonov-v.o.-konstitutsiyno-pravovi-zasadi-natsionalnoyi-bezpeki-ukrayini- d .pdf>

3. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України» №121/2021 від 25 березня 2021 року»/[Електронний ресурс]. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>

МАНЖОС Т. О.

студент ННІП СумДУ, гр. Ю-02

(наук. керівник: к.політ.н. Каріх І. В.)

Чому категорії «цінність» за радянських часів не приділялась увага?

Яким чином політичні діячі, критики, експерти та простий народ розпізнають чи є держава сильною? Відповідь очевидна – судячи з позиції цієї країни. Звичайно, у кожній держави вона може відрізнятись, але суть завжди приблизно однакова – рівнятися не на міжнародні стандарти та відповідати критеріям світового співтовариства, а створювати на своїй землі власні міцно вбудовані в свідомість населення цінності, які б відповідали інтересам громадян.

Важливим критерієм «сильної держави» є внутрішня самобутність та зовнішня незалежність країни, для досягнення яких світові лідери використовують механізм імплементації – вимір входження держави у світове співтовариство, підтверджуючи її прагнення до гуманізації суспільних відносин за допомогою розгляду політики країни через призму необхідності забезпечення інтересів нації.

На жаль, цей принцип діє не для всіх держав, а у більшості лише для демократичних. Деякі країни нехтували вказаним вище механізмом, будуючи цілі держави не на цінностях, що формувалися з інтересу народу, а на тих, що навіювала правляча еліта. Мова йде про Радянський Союз, який, на думку багатьох вчених, був сильною державою.

СРСР – держава, яка історично закріпила за собою репутацію країни із жагучим бажанням до колективізації населення. В Радянському Союзі проводили чималу кількість заходів та операцій, які б налаштовували громадян країни на

заданий комуністами курс. Наприклад, об'єднували території СРСР у економічно-географічні райони, яких лише на Україні було три, вводили програму нової аграрної політики, розподіляли робочу силу на підприємства, а селянство у колгоспи. У школах учням нав'ювали, що все, дане їм Радянським Союзом – це спільна власність [1, с. 13-27].

Таким чином правляча верхівка того часу обмежувала можливості існування галузі приватного права та закріпляла за населенням ідею та цінність приналежності до колективу. Тож чому можна вважати, що у радянський період категорії «цінність» не приділялась увага, адже колективізація мала стати суспільним надбанням? Для відповіді на це питання спочатку варто зазначити, що саме означає згаданий термін.

Цінність у правовому розумінні – це будь-яке матеріальне або абстрактне явище, яке має особливе значення для людини або суспільства, задовольняє потреби, інтереси та бажання соціального об'єкта. Їх поділяють на дві основні категорії: природні та соціальні. Перші є основоположними, так як виражають людську потребу у їжі, житлі та інших біологічних чинниках. До того ж, поняття природних цінностей може застосовуватися до будь-якої держави, уособлюючи її потребу у належному захисті географічно визначеної території.

Соціальні характеризують людину як істоту, яка за своєю природою повинна перебувати у колективі, включаючи в себе бажання індивідів реалізувати себе у суспільстві.

У 2014 році в рамках дослідження національних цінностей люди розподілили певні явища за критерієм їх пріоритетності, сформувавши запропоновані поняття в три групи: індивідуальні, державні та загальносуспільні цінності. До першої категорії увійшли такі явища як: права і свободи людини, сім'я, працелюбство, релігійні уявлення тощо. До другої групи включили національну безпеку, захист природних ресурсів, державний суверенітет, конституційний лад та інші.

Загальносуспільні цінності склалися з колективізму, рівноправності та толерантності, приватної власності і тому подібного. Враховуючи цю інформацію, можна вважати, що цінності населення формувалися з їх природних потреб та соціальних інтересів. [3, с. 24]

Порівнюючи світовий досвід демократичних країн та певним чином тоталітарного СРСР варто зазначити, що за радянських часів фактично не могло існувати того поняття цінності, яке прийнято вважати класичним, адже у цій державі не було практичної реалізації свободи слова, за допомогою якої б населення повідомляло главі країни про свої потреби. Як вже було зазначено, єдиним явищем, яке правляча еліта дозволяла впроваджувати у маси була колективізація, при чому навіть вона значно відрізнялася від тої, яка зазначена в групі загальносуспільних цінностей, адже їх «стандартний» варіант розуміє під собою самореалізацію та утвердження індивіда не тільки на користь людства або держави, а також заради власної вигоди. Такий принцип за радянських часів не діяв, бо будь-яка праця повинна була приносити дохід країні для її утвердження на міжнародній арені. Навіть отриманий у колгоспах продукт віддавався до казни СРСР, залишаючи працівникам лише мінімальну частку здобутого для можливості «виживання» в сурових тоталітарних умовах. Такий механізм був особливо характерним для ранніх років існування Радянського Союзу. На пізніх стадіях його існування дана практика, але цінність приналежності до колективу все ще залишалася єдиною провідною ідеєю держави. [2, с. 18]

Отже, за радянських часів категорії «цінності» не приділялося належної уваги тому, що цієї групи фактично не існувало в державі. Вона була неповна, адже з усіх її відомих критеріїв у СРСР виділяли лише колективізацію у деформованому вигляді. Деякі інші підпункти також існували, але ретельно контролювалися правлячою верхівкою. На жаль,

справжні цінності почали розвиватися лише на початковому етапі існування незалежної України. Як країна з постсоціалістичним менталітетом, наша держава повільно йде до досягнення своєї національної мети через втілення цінностей населення, але віра у майбутнє українців допомагає демократизувати стереотипні сталості та у кінцевому результаті позбавить нас тягаря минулого тоталітарного режиму.

1. Демченко Т.П., Горох М.В. Колективізація та Голодомор 1932–1933 років на Чернігівщині: забуттю і прощенню не підлягає / Т.П. Демченко, М.В. Горох ; відп. ред. О.Б. Коваленко. – Чернігів : ПАТ «ПВК «Десна», 2017. – 100 с.

2. Антонов В. О. Конституційно правові засади національної безпеки України: монографія / В. О. Антонов; наук. ред. Ю.С. Шемшученко. Київ: ТАЛКОМ, 2017. 576 с.

3. Суспільні цінності населення України в теоретичних і практичних вимірах Авт. колектив : М. І. Михальченко (керівник) та ін. – К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2013. – 336 с.

МІРОШНИЧЕНКО Олександр Сергійович,
студент ННІП СумДУ, гр. Ю-02
(наук. керівник: к.політ.н. Каріх І. В.)

Місце та роль цінностей при дослідженні безпеки соціальних систем

На мою думку, тема цінностей завжди була актуальною. Це підтверджують праці таких вчених як: О.Ліснічука, В.Ященка, А.Щуровського, М.Ожевана, В.Лутая. Але перед тим як розглядати вищезазначену тему, потрібно зазначити, що ж таке соціальна цінність, щоб зрозуміти, що саме захищає кожна держава.

Соціальна цінність – це значимість явищ і предметів реальної дійсності з точки зору їх відповідності або невідповідності потребам суспільства, соціальних груп чи особистості [1. с. 63].

Конфронтація ціннісних систем, порушення балансу, що склався, вимивання традиційних і нав'язування чужорідних цінностей, нехтування духовними та етичними нормами можуть мати наслідком серйозні порушення у функціонуванні соціокультурних інститутів, деструктивні зміни в суспільній свідомості й ментальності, духовну дезорієнтацію – соціальну безвідповідальність. Усе це за певних умов може стати чинником загострення соціальних конфліктів на національно-державному рівні і дестабілізації соціому на глобальному і регіональному рівнях. Така можлива плата суспільства за підрич ціннісних основ свого існування [2, ст.2].

Значення цінності полягає у тому, що після її засвоєння вона стає стандартом або критерієм, який визначає подальшу діяльність людини, організації. Цінності визначають не лише

цілі, які ставить перед собою індивід або організація, а й засоби досягнення таких цілей [3. ст.220].

Люди завжди прагнули до захисту стабільності і гарантії захищеності. Тому можна прийти до висновку, що саме ці цінності є цінностями вищого рівня для суспільства.

Як писав І.Пригожин, а саме, що соціальні цінності ми використовуємо, щоб утримати соціальну систему на певному рівні розвитку, обраному історією [4.с.36]

Відзначаючи роль цінностей у збереженні безпеки суспільства, він наголошував на тому, що системи цінностей завжди протистоять дестабілізуючим ефектам, породженим соціальною системою [2. ст.2].

Розв'язання проблеми забезпечення сталого функціонування соціальної сфери акумулюється у сфері теоретичної, соціально-політичної та управлінської діяльності як соціальна безпека. Необхідність виокремлення соціальної безпеки в окрему сферу як компонента національної і міжнародної безпеки зумовлена наявністю особливого об'єкта - сфери соціальної безпеки; специфікою соціальних відносин, що складаються між соціальними суб'єктами з приводу соціальної захищеності особи і суспільства; розширенням масштабів соціальних загроз та небезпек і на національному, і на глобальному рівні [5. с. 72].

Значущість соціальної безпеки як ціннісного феномену визначається насамперед соціальною потребою в захищеності людини і суспільства в умовах загострення соціальної напруженості та конфліктності, спричинених соціальними деформаціями, розмежуванням, глобалізацією соціальних проблем, а також необхідністю захисту ціннісних основ українського суспільства [2. ст.3].

Однією з актуальних функцій соціальних інститутів є соціальний захист, який полягає в забезпеченні захисту особистості від соціальних загроз. Соціальний захист соціологи

тракують як сукупність соціальних гарантій забезпечення конституційних соціально-економічних прав людини і розглядають як інструментальну цінність - регулятив аксіосфери соціальної безпеки. Відсутність діючого механізму соціального захисту населення веде до зростання соціальної непевності, незадоволеності людей, посилення соціальної напруженості, зростання загрози соціальних конфліктів [2, с. 5].

Соціокультурною основою функціонування інститутів є соціально організуючі цінності суспільства. До них, на думку автора, належать загальнолюдські, сімейні, професійні, корпоративні, етнонаціональні, національно-державні, релігійно- конфесіональні цінності, які виконують функції соціальної інтеграції, соціального формоутворення і консолідації суспільства, Як індикатори соціального розвитку вони є основою для визначення відповідних інтересів і соціальних програм [2, с. 5].

Проаналізувавши матеріал, можна дійти до підсумку, що всі ціннісні підсистеми наведені вище, мають потребу в окремому дослідженні в контексті безпеки. Однак, зрозуміло, що загальною для всіх людей функцією є забезпечення соціального захисту від різних подразників.

Отже, проаналізувавши теоретичні джерела, з теми цінності при дослідженні безпеки соціальних систем, приходимо до висновку, що місце та роль соціальних цінностей та їх безпека має дуже значну роль у системі держави та суспільства. Без цінностей, будь це національні або соціальні, ніколи б не було добре розвиненої держави, а суспільство було б під загрозою та у розладі. Тому якісно продумана система безпеки (захисту) усіх цінностей зробить суспільство та державу тільки ще краще.

1. Соціальний інтерес та соціальна цінність. Соціологія. Навчальний посібник. Герасимчук А.А., Палеха Ю.І., Шиян О.М. –

2004. – Київ: Видавництво Європейського університету. 246 с. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-11094.html>

2. Весельська Л.А. Стаття: Роль соціальних цінностей у збереженні безпеки суспільства. 7 с. URL: http://academy.gov.ua/ej/ej10/doc_pdf/Veselskaya.pdf

3. Управління суспільним розвитком: словник-довідник/ за ред. А.М. Михненка. – К. :Вид-во НАДУ, 2006. – С. 220.

4. Пригожин И. Природа, наука и новая рациональность / И. Пригожин // Философия и жизнь. – 1997. - №7. – с. 133-136.

5. Гнатцов О.Г. Соціальні інновації як необхідна передумова становлення системи соціальної безпеки/ О.Г. Гнатцов// Соціальна безпека: пошук нової парадигми: зб. Наук. Ст. – К.: НАН України, 2003.- С. 72.

*МАШИН Олександр Олександрович,
студент ННІП СумДУ, гр. Ю-01
(наук. керівник: к.політ.н. Каріх І. В.)*

Національна безпека як мета та умова життєдіяльності соціальної системи

В сучасних умовах розвитку незалежної України актуальним питанням постає категоріального осмислення сфера безпеки, оскільки саме вона є найважливішою фундаментальною цінністю будь-якого суспільства й виступає, як об'єкт суспільної життєдіяльності. До того ж, парламенти переважної більшості країн зараз здійснюють перегляд основних нормативних актів стосовно проблем національної безпеки, тому категорія національної безпеки як соціального феномена набуває особливого значення.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України» термін «національна безпека» визначається як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних і потенційних загроз [1]. Аналогічним чином визначені такі поняття, як військова, громадська та національна безпека. У всіх визначеннях ключовим поняттям є захист національних інтересів від певних типів загроз. Під поняттям «безпека» слід розуміти як здатність нейтралізувати або забезпечити захист, і ця здатність характеризується наявністю певного всеосяжного потенціалу (військового, економічного, соціального і морального), а також відповідних умов для реалізації стратегії. Виходячи з цього, в широкому сенсі «безпека» можна інтерпретувати як здатність реалізувати свій потенціал і умови для запобігання загрозам і загроз [1].

В. Ліпкан уточнює поняття та стверджує, національна безпека - це безпека її народу як носія цілісності держави та єдине джерело влади в Україні [2, с.57].

Сучасна державна політика забезпечення національної безпеки України здійснюється в умовах складної міжнародної обстановки, воєнно-політичної і суспільно-політичної обстановки в нашій країні, що обумовило зростання рівня поточних та прогнозованих загроз її національній безпеці та національним інтересам. Закон України «Про національну безпеку України» визначає загрози національній безпеці загалом як явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України [1]. Для організації своєчасного та ефективного реагування на такі загрози органами державної влади в вересні 2020 року прийнята Нова Стратегія національної безпеки України з урахуванням зовнішньополітичних та внутрішніх умов в якості загроз національній безпеці та національним інтересам України у сфері державної безпеки, яка була визначила недостатню ефективність державних органів, що усунення загроз суверенітету держави. Крім того, в її межах Російська Федерація як держава-агресор визнана джерелом довгострокових системних загроз національній безпеці України. Тому ідея системи національної безпеки зосереджена на створенні належних умов для забезпечення функціонування життєдіяльності суспільства, її безперервність у розвитку, зменшення ризиків незаконного втручання та контролю [3].

Необхідно зауважити, що найбільш істотною загрозою національній безпеці України є введення збройних дій РФ проти нашої держави. Так, Стратегією воєнної безпеки України зазначається, що агресивна зовнішня і воєнна політика Російської Федерації загрожує національній безпеці України та інших держав, може призвести до подальшої ескалації збройної агресії проти України та спровокувати міжнародний збройний

конфлікт у Європі [4]. Хоча скласти список загроз національній безпеці відносно легко (їх ідентифікація заснована на практиці), однак набагато складніше розробити методи і інструменти для боротьби з цими загрозами. Інша проблема полягає в тому, що ці загрози зазвичай не є незалежними і надають комплексний негативний вплив на ситуацію з безпекою. Вони є взаємопов'язані і доповнюють один одного.

Таким чином, враховуючи всі зміни, що відбуваються у світі, позитивні чи негативні, незалежна Україна повинна зробити всебічний внесок у створення ефективної системи національної безпеки для захисту прав і свобод людини і громадянина. Насправді однією з головних складових компонентів суспільства є відчуття кожного себе в безпеці, а це напряму залежить від безпеки всієї країни в цілому. Ідея системи національної безпеки спрямована на створення сприятливих умов для забезпечення безперервності функцій всіх сторін суспільства, його безперервності в розвитку, а також на зниження ризику незаконного втручання і контролю. Тому ми повинні докласти всіх зусиль для подолання кризи, припинення збройного конфлікту на Сході, відновлення територіальної цілісності України і розвитку сил безпеки та оборони.

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 31. Ст. 241.

2. Ліпкан В. А. Національна і міжнародна безпека в визначеннях та поняттях. К.: Текст, 2006. 256 с.

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України "Про Стратегію національної безпеки України". Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. [*Офіційний вісник України*](#). 2020 р., № 75, стор. 127, ст.2377.

4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України "Про Стратегію воєнної безпеки України". Указ Президента України від від 25 березня 2021 року № 121/2021. [*Офіційний вісник України*](#). 2021 р., № 27, стор. 33, ст.1321.

*НЕСТЕРЕНКО Максим Володимирович,
студент ННІП СумДУ, гр. Ю-02
(наук. керівник: к.політ.н. Каріх І. В.)*

Взаємозв'язок понять «нація» та «нація- держава»

Нація і нація-держава — категорії, які знаходяться у різних площинах, але від того, на якому рівні відбуваються відносини між ними, залежить стабільність суспільства. Нація-держава — це політична форма організації суспільства, а нація — політична форма організації етносу. Питання про первинність тієї чи тієї категорії визначається по-різному: чи нація утворює національну державу, чи, навпаки, в межах національної держави формується нація.

Питання взаємозв'язків між нацією та нацією-державою вивчали німецький історик Ф. Майнеке, американський соціолог К. Дойч, іспанський філософ Х. Ортега-і-Гассет, ідеолог так званого австромарксизму О. Бауер, чехословацький державно-політичний діяч, філософ Т. Масарик, росіяни П. Струве і В. Ленін та інші.

М. Вебер вважав, що нація передує державі, оскільки про націю можна говорити тільки тоді, коли люди мають спільні почуття й устремління створити власну національну державу. Суть веберівської концепції національної держави полягає в тому, що, хоча нація і держава належать до різних категорій, вони рівноцінні [1, с. 62].

В. Старосольський порушив питання про співвідношення інтересів нації та держави, наголошуючи, що соціологічний характер нації як спільноти робить її самостійним центром усіх можливих людських інтересів. Відтак і націю, і державу вирізняє «універсальність» інтересів: нація є центром, а держава

— засобом для їх задоволення. Отже, організм нації та механізм держави перебувають в одній площині, і між ними не можна провести «демаркаційну лінію», а треба знайти форми їх співіснування [2, с. 70-71].

Визнавши націю «самостійним центром над особових інтересів», дослідник назвав її «природним» власником держави, а отже, держава покликана задовольняти національний інтерес. Тому, на думку вченого, нації як спільноті слід передати всі компетенції держави.

Дослідник зазначав, що для держави, яка утворилася в результаті завоювань, мандрівок, революцій, асиміляцій, першорядне значення має саме територія, другорядне — люди, які її населяють і створюють державну організацію для збереження суспільного ладу.

Щоб народ міг виявити протест проти територіального самовладдя держави, він має стати свідомим суспільним зв'язком у протиставленні до неї. А це можливо лише тоді, коли з'явиться психологічний чинник, що об'єднає його в особливий спільний зв'язок — націю. Стати таким свідомим суспільним зв'язком на противагу державі нація може тільки в межах власного державного організму.

На думку Л. Ребета, «Ідея була основоположною у формуванні сучасної держави і нації... Поняття збірної волі, з якого виводиться однаково концепція суверенітету народу, що сьогодні являє собою останню легітимацію держави, та ідея національного самовизначення, яка вважається основоположною в теорії нації»[3, с. 80-81].

Відтак нація-держава є твердою формою національної ідеї, зовнішньою стороною національної єдності. Це своєрідний кістяк, на якому відбувається процес соціального життя, це формальна цілість, тоді як нація — її «внутрішній зміст».

Отже, держава за своїм призначенням спрямована на зовнішню сферу діяльності людей, вона може як підтримувати

розвиток нації, так і сповільнювати його, але знищити її взагалі не в змозі. Нація як живий організм не може бути створеною чи забороненою чийсь наказом, бо це «змагання і спільність волі». Звідси висновок — нація стає державною лише тоді, коли стає суб'єктом права.

1. Касьянов Г. Теорії націй і націоналізму: Монографія. – К.: Либідь, 1999. – 352 с. URL: <http://litopys.org.ua/kasian/kas05.htm>

2. Обушний М.І. Етнос і нація: проблеми ідентичності, - К.: Український центр духовної культури, 1998. – 204 с. URL: <http://old2.niss.gov.ua/content/articles/files/Ident-62307.pdf>

3. Ребет Л. Теорія нації. – Мюнхен: Сучасна Україна, 1955. – 199 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/ideologiya/rebet-1-teoriya-nacziyi/>

*НИКИФОРОВ Єгор Олександрович,
студент ННІП СумДУ, гр. Ю-01
(наук. керівник: к.політ.н. Каріх І. В.)*

Збройні сили України, як основоположна складова національної безпеки держави

За для ефективної реалізації державної політики у сфері національної безпеки в грудні 1991 року були засновані Збройні сили України. ЗСУ – один з головних інструментів, за допомогою якого досягається територіальна цілісність та незалежність держави.

Національна безпека – це перш за все загальнонаціональна політика держави спрямована на забезпечення життєво важливих інтересів особи, суспільства та країни в цілому. Збройні сили України є невід’ємною складовою національної безпеки держави, що являє собою монолітний структурний підрозділ, що створений, перш за все, за для оборони власної Батьківщини. Фундаментальною основою діяльності ЗСУ є неупереджена організаційно-правова політика, спрямована на забезпечення обороноздатності країни. Важливо зазначити, що окрім вищезазначених праворежуючих аспектів Збройні сили України мають у своєму розпорядженні міцну нормативно-правову базу, що спрямована на регулювання правовідносин у сфері загальнонаціональної військово-політичної діяльності. Основою даних законодавчих актів є Конституція України, відповідно до якої «оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України» [1].

Збройні сили України є важливим гарантом незалежності та територіальної цілісності держави. На даному етапі розвитку Україна проводить так звану політику інтеграції у європейські

політико-економічні та військові структури, а тому держава може розраховувати виключно на власні військові сили.

В. О. Антонов зазначає: «обороздатність будь-якої держави безпосередньо залежить від чотирьох основних складових: укомплектування армії високопрофесійним підготовленим особовим складом; наявність сучасного озброєння та військової техніки (військово-промисловий комплекс); рівень підготовки на навченості військ; військово-патріотичне виховання». Мабуть, у кожному з даних компонентів у нашої держави є певні проблеми, що поступово вирішуються. Так, що стосується рівня підготовки та навченості військ, то на 2021 рік заплановано ряд багатонаціональних військових навчань, що проходять на території Німеччини, Грузії, Угорщини, Литви, Данії, Польщі та Болгарії. У порівнянні з кількістю оборонних витрат Міністерства оборони України на 2014 р., слід зазначити, що 80,8% видатків спрямовано на утримання збройних сил, на розвиток озброєння та військової техніки виділено 15,8% і на підготовку збройних сил видатки становлять лише 3,4% загальних видатків. [3]. Тобто з кожним роком Міністерство оборони України намагається підвищувати рівень боездатності армії держави.

Важливою складовою обороноздатності країни, тобто національної безпеки держави є її військово-промисловий комплекс – сукупність установ, підприємств і організацій тієї чи іншої країни, що забезпечують постачання озброєння і військової техніки, як для власних потреб, так і на експорт. Після розпаду СРСР Україна успадкувала ряд унікальних підприємств, на яких випускалися передове озброєння. На час проголошення незалежності України (серпень 1991 р.) до складу українського ВПК входило 3954 підприємства, на яких працювали близько 3 млн осіб. У суто військовому виробництві було задіяно 700 підприємств, у тому числі 205 виробничих об'єднань і 139 науково-виробничих об'єднань із

загальною кількістю зайнятих 1 млн 450 тис. осіб. [2]. Проте політика тогочасної влади зруйнувала усі попередні здобутки, і, фактично, на даному етапі Україна повинна заново відроджувати свій військовий потенціал.

Підвидом національної безпеки є військова безпека держави, що полягає, перш за все, у забезпеченні державою суверенітету, територіальної цілісності, а також національних інтересів шляхом воєнної сили. У даному випадку під поняттям «військова безпека» мова йде саме про Збройні сили України, котрі методом військово-організаційного функціонування і забезпечують дотримання вимог національної безпеки.

У залежності від воєнно-політичних цілей, а також від мети воєнної політики може спрямовуватися на:

- 1) оборону держави, її територіальну цілісність, суверенітет та незалежність;
- 2) звільнення від іноземного втручання;
- 3) захоплення територій інших держав з метою колонізації їх територій.

Оскільки Україна дотримується так званої миролюбної (оборонної) стратегії, то для неї характерний саме перший пункт вищезазначених воєнно-політичних спрямувань, тобто оборона власної території.

Складову системи воєнної безпеки становить управлінсько-регламентуючий компонент, тобто органи державної влади, а також військові формування. Безумовно, у системі забезпечення національної безпеки потрібно аби обидва елементи гармонійно взаємодіяли між собою, тільки за такої умови можливо досягти справді бажаного результату.

Звичайно, поряд із Збройними силами України діють й інші силові структури, такі як Національна гвардія України, Національна поліція України, Служба безпеки України та ін., проте саме ЗСУ є основоположним компонентом щодо

зовнішньої безпеки держави, яка досягається знову ж таки завдяки ефективному функціонуванню усіх урядових установ.

Переломним етапом у формуванні так званої «нової політики» щодо Збройних сил України став 2014 рік – рік збройного втручання іноземних угруповань на територію держави. До 2014 року ЗСУ перебували у занедбаному стані, більшість тогочасного озброєння не відповідало загальносвітовим вимогам, а тому мова про забезпечення національної безпеки навіть і не йшла, таким чином держава-агресор скористалася прогалиною у військовій галузі, і збройним шляхом фактично відібрала Донецьку, Луганську області, а також Автономну Республіку Крим. А вже після 2014 року ЗСУ є сучасним військовим формуванням світового рівня, що здатне дати гідну відсіч окупантам.

Таким чином Збройні сили України є не тільки загальнонаціональним військовим підрозділом, а ще й загальносвітовим органом щодо забезпечення світової безпеки. Шляхом злагоджених військово-управлінських дій ЗСУ виступає гарантом виконання покладених на себе зобов'язань, основним з яких є забезпечення національної безпеки.

1. Конституція України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 17.04.2021).

2. Перепилиця Г. М. Военна безпека України на межі тисячоліття : монографія. Київ : Стилос, 2002. 273 с.

3. Буткевич Б. Олександр Кіхтенко: «Ми не можемо повністю розірвати господарські відносини з окупованими територіями» // Український тиждень. 2014. № 48 (420). [Електронний ресурс] // Сайт «Тиждень.ua». Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Politics/124557> (дата звернення – 12.10.2016 р.).

*ОБРУСНИК Єлизавета Олександрівна,
студентка ННІП СумДУ, гр. Ю-01
(наук. керівник: к.політ.н. Каріх І. В.)*

Класифікація національних інтересів за їхніми ознаками

Більшість поглядів щодо забезпечення національної безпеки ґрунтується на розумінні та реалізації на державному і міжнародному рівнях ідей національних інтересів, їх зміст зумовлює, якою має бути Стратегія національної безпеки.

Національні інтереси — це визначальні потреби суспільства (держави), які співвідносяться з його (її) базовими цінностями і виражаються у вигляді програмних нормативних цілей у певних законодавчих актах [1, с. 132].

Фахівці національні інтереси поділяють на внутрішні та зовнішні. На мій погляд, про національні інтереси треба говорити як про внутрішні, а про національно-державні інтереси — як про зовнішні.

Залежно від рівня впливу на економічну, політичну, військову, науково-технічну та інші сфери функціонування держави національні інтереси можна класифікувати за рівнем важливості як життєво важливі, другорядні, критичні, і за рівнем стійкості — стратегічні, оперативні і тактичні інтереси.

Формування життєво важливих інтересів відбувається протягом історичного становлення нації та держави як суб'єкта міжнародного права. До них можна віднести такі інтереси, як: підтримка і збереження територіальної цілісності України, захист її кордонів, суверенітету та державності; створення і забезпечення системи національної безпеки; інтеграція України в систему регіональної та глобальної безпеки; проведення широкомасштабних програм щодо ліквідації наслідків

Чорнобильської катастрофи та утворення ефективної системи ядерної безпеки України; інтеграція України в світове економічне і політичне співтовариство, створення умов для залучення закордонних інвестицій, збереження старих та пошуки нових шляхів доступу до стратегічно важливих для економіки ресурсів; розвиток та підтримка процесів соціально-культурного і духовного відродження основ національної державності українського народу, його самобутності [2, с. 785].

Стратегічні інтереси мають довгостроковий характер відповідно до обраного курсу розвитку держави. Загрози їм означають загрози життєво важливим інтересам України. Визначення стратегічних національних інтересів та їх юридичне оформлення, як офіційно визнаних пріоритетів України, повинні бути результатом спільної праці всіх гілок влади. Формування їх є прерогативою Президента держави, однак Верховна Рада України оцінює стратегічні інтереси на відповідність життєво важливим інтересам України.

Оперативні (середньострокові) інтереси, що виникають при вирішенні окремих проблем для подальшої реалізації стратегічних інтересів, виступають засобами впровадження в життя стратегічних завдань держави.

Тактичні інтереси, що виступають засобами впровадження в життя оперативних інтересів, як правило, короткострокові і з вирішенням оперативних інтересів, зникають [2, с. 786].

“Під національними інтересами, – зазначає проф. Б. Парахонський, – слід розуміти природну потребу або прагнення суспільства до такого стану, який забезпечує його нормальне існування та розвиток. Суспільство відповідно до усвідомлення власних потреб створює механізми забезпечення своїх інтересів, насамперед – державу та систему влади”[3, с. 3].

Фахівці найчастіше класифікують їх за такими критеріями:

- характером (коаліційні, національні);
- взаємністю (однобічні, взаємні);
- ступенем черговості (першочергові, невідкладні інші);
- масштабом (глобальні, регіональні, локальні);
- ступенем важливості (фундаментальні, життєво важливі, інтереси виживання, важливі, істотні, другорядні тощо);
- терміном дії (постійні, довгострокові, середньострокові, поточні);
- видами політики (зовнішні, внутрішні);
- сферами прояву (політичні, економічні, соціальні тощо).

Національні інтереси завжди мають відносно постійний характер, оскільки виникають і зникають на певному історичному етапі розвитку держави (нації). При цьому певною мірою можна стверджувати, що внутрішні національні інтереси відображають потреби існування і розвитку індивіда (людини), соціальної групи, суспільства і держави, а зовнішні – додаткові умови для задоволення вказаних потреб [4, с. 77].

Таким чином, можна сказати про те, що зміст національних інтересів — це політика та стратегія забезпечення національної безпеки, у якому напрямі мають бути зосереджені зусилля суспільства та влади, щоб цілісність держави та благополуччя громадян були надійно захищені, громадяни жили в державі, яку поважають у світі, а національна еліта виконувала своє призначення. Виконаний аналіз дозволяє стверджувати, що національні інтереси можуть бути класифіковані за різними ознаками.

1. Ядуха С. Й. Національна безпека України. Її основні аспекти, принципи та загрози / С. Й. Ядуха, О. М. Лисак // Вісник ХНУ: економічні науки. 2018. С. 131-136.

2. Медвідь Ф. М. Національна безпека і національні інтереси України: генеза і становлення. Дисертація у формі наукової доповіді на

здобуття наукового ступеня доктора наук в галузі політології / Ф. М. Медвідь. Київ, 2015. 789 с.

3. Парахонський Б.О. Національні інтереси України (духовно - інтелектуальний аспект): Монографія. Сер. «Наукові доповіді».- Вип.6. -К1993. -43 с.

4. Глобальна та національна безпека: підручник / авт. кол. :В.І. Абрамов, Г.П. Ситник, В.Ф. Смолянчук та ін. / за заг. ред. Г.П.Ситника. Київ : НАДУ, 2016. 784 с.

ОРЄШКО Іван Володимирович,
студент ННІП СумДУ, гр. Ю-03
(наук. керівник: к.політ.н. Каріх І. В.)

Антагоністичні цінності їхня сутність

Як всім відомо антагонізм – це непримиренна суперечність. З цього виходить, що антагоністичні цінності – це соціально несхвалювані уявлення більшості людей про те, що таке добро, справедливість, патріотизм, любов, дружба тощо. Антагонізм буває політичний і соціальний.

Антагонізм політичний — у політології — поняття на позначення гострого протистояння, взаємного неприйняття політичних суб'єктів внаслідок взаємовиключних соціально-політичних інтересів, несумісних політичних цінностей, ідеологій, різноспрямованих поглядів й орієнтирів, непримиренних політичних позицій, войовничої політичної поведінки та діяльності. Від часів античності філософія розтлумачує природу агресивного антагонізму як незнання, занепокоєння, нерозуміння, роздратування, неприязнь, взаємні скарги й вимоги. У діалектиці І. Канта осмислюється значення антагонізмів для розвитку міжнародних соціально-політичних відносин, а поряд із суперечностями, що існують, підкреслюється ідеал вічного миру, досяжного за умов врахування взаємних інтересів, порозуміння, співробітництва між народами, невтручання у внутрішні справи держав, дотримання статус-кво кордонів тощо. К. Маркс загалом усі суперечності й конфлікти розподіляв на антагоністичні та неантагоністичні, при цьому перші, на його думку, розв'язуються тільки знищенням однієї зі сторін (яскравим прикладом вважав антагонізм буржуазії та пролетаріату у капіталістичному суспільстві). К. Маннгейм вживав поняття у

зв'язку з утопічними формами політичної свідомості (наприклад, соціалістично-комуністичною), розглядав феномен антагонізмів як частину такого способу мислення та світосприйняття, який ґрунтується саме на акцентуванні загроз та войовничому протистоянні їм. Широкого вжитку поняття набуло і в колах українських інтелектуалів ХІХ–ХХ ст. (В. Липинський, С. Подолинський, С. Рудницький, М. Туган-Барановський, І. Франко та ін.). Використовується в сучасних дослідженнях історичних подій, постатей, сюжетів того періоду. С. Гантінгтон актуалізував проблематику в контексті модернізації політичної спільноти, яка супроводжується розширенням політичної свідомості й активності. Він стверджував, що антагонізми, які виникають між політиками та бюрократами, інтелектуалами й військовими, лідерами робітників і підприємцями, нерідко призводять до насильства. Поняття характерне для марксистського вчення, поширене у фокусі діалектичного підходу філософії політики та окремих напрямів конфліктології, етнополітології, геополітики.

Категорія іноді вживається у сучасному суспільствознавстві як синонім взаємовиключних тенденцій політики, гострих суспільно-політичних розбіжностей, конфліктів, воєн. Зазвичай протиставляється властивим для демократичних режимів формам суперечностей (політична конкуренція, дискусія, дебати, діалоги, полілоги), спрямованим не на ворожнечу та взаємознищення, а на пошук раціональних рішень, консенсусів, компромісів, порозумінь у плюралістичному суспільстві (див. Консенсус, Компроміс). Політичні антагонізми ж розглядаються як такі діаметрально протилежні позиції, що з часом лише поглиблюються та можуть бути вирішені лише усуненням самої першооснови, причини конфлікту. Серед різновидів політичних антагонізмів — цивілізаційні, міждержавні, геополітичні, ідеологічні, партійні. Деякі політологи приділяють окрему увагу антагонізмам «влада

— опозиція», «державні органи — суспільні інститути», «демократична більшість — меншість», «централізація — самоврядність», «бюрократична система — індивід», «держава — церква» тощо. Політичний характер можуть мати також окремі аспекти соціальних, економічних, регіональних, етнічних, класових, мовних, гендерних, релігійних, генераційних, культурних, расових та інших антагонізмів. На думку багатьох дослідників, антагонізм — це специфічна форма та окрема стадія взаємовідносин у політиці, що виростає із затижного, вчасно не розв'язаного, нерідко штучно сконструйованого, кон'юнктурного конфлікту. Типовими проявами політичних антагонізмів у суспільстві є акції протесту, погроми, повстання, революції, перевороти тощо. Визначальною ознакою політичного антагонізму вважається його невичерпність, адже йдеться про політичну боротьбу не тільки за владу, а загалом за існування у світі політики. Будь-які політичні антагонізми (від ворожої полеміки до насильства) однаково небезпечні для суспільства, адже звужують межі політичної соціалізації особистості, її адаптаційні можливості у політичному житті, нівелюють цивілізовані, дипломатичні способи вирішення проблем, суперечать ідеям інтеграції, консолідації, плюралізму. Характерно, що поняття повертається у вжиток в умовах військової агресії або посилення популістської, крайньої лівої чи крайньої правої ідеології.

1. Антагонізм політичний. ВУЕ. URL: https://vue.gov.ua/Антагонізм_політичний (дата звернення: 15.04.2021).

2. Антагонізм соціальний. Енциклопедія Сучасної України. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=44404 (дата звернення: 15.04.2021).

*ПАРІЄНКО Сергій Володимирович,
студент ННІП СумДУ
(наук. керівник: к.політ.н. Каріх І. В.)*

Чому оцінка людиною безпеки об'єкта завжди є суб'єктивною?

Виходячи з сучасних уявлень, безпека життєдіяльності є багатограним об'єктом розуміння і сприйняття дійсності, який потребує інтеграції різних стратегій, сфер, аспектів, форм і рівнів пізнання. Складовими цієї галузі є різноманітні науки про безпеку.

Згідно з Європейською програмою навчання у сфері наук з ризиків — FORM-OSE науки про безпеку мають світогляднопрофесійний характер. До них належать:

- гуманітарні (філософія, теологія, лінгвістика);
- природничі (математика, фізика, хімія, біологія);
- інженерні науки (опір матеріалів, інженерна справа, електроніка);
- науки про людину (медицина, психологія, ергономіка, педагогіка);
- науки про суспільство (соціологія, економіка, право) [1, с. 2].

Підвищена актуальність вивчення сутності поняття "безпека" у контексті її світоглядно-філософського розуміння обумовлена низкою чинників. Серед них, зокрема, складність та суперечливість сучасних процесів трансформацій геополітичного та гео економічного простору, актуалізація необхідності розв'язання глобальних проблем безпеки, кардинальні суспільно-політичні та соціально-економічних зміни, які останнім часом спостерігаються у багатьох країнах,

які здійснюють визначальний вплив на міжнародну та національну безпеку.

Як правило, при дослідженні сутності «безпеки» акцентують увагу на трьох аспектах:

- концептуальному (онтологічні і гносеологічні основи безпеки);

- практичному (безпека розглядається у контексті відображення певних потреб у життєдіяльності особи, суспільства, держави і міжнародної спільноти);

- ціннісному (філософія безпеки, культура безпеки тощо).

[2, с.14]

Проблема з'ясування поняття безпека на кожному етапі розвитку суспільства вимагала від людства пошуку різних методів захищеності свого майна, які зумовлені певними ситуаціями, способом життя, їх світобаченням.

Якщо, на думку людини явище, подія чи ситуація не загрожує її життю, то вона є безпечною. Небезпечною визначається ситуація, якщо за якої її життю (на її думку) загрожує небезпека. Тому у цьому випадку безпека завжди є оцінкою суб'єкта, в межах якої її існування не загрожує небезпека. Для визначення наявності безпеки важливою є оцінка щодо умов життєдіяльності суб'єкта характеру небезпеки.

Таким чином одна і та сама ситуація може оцінюватися суб'єктом як небезпечна, коли є чинники які загрожують існуванню самого суб'єкта або як безпечна коли ці чинники відсутні. Отже, феномен безпеки існує лише в живій природі, оскільки безпеку може сприймати і оцінювати лише суб'єкт.

Підсумовуючи вище сказане можна зробити висновок, що дійсно оцінка людини безпеки об'єкта завжди є суб'єктивною, тому що все залежить від багатьох факторів. Наприклад умови життя суб'єкта чи від характеру ситуації.

1. Арламов О.Ю. Безпека життєдіяльності та цивільний захист. Конспект лекцій. Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського. Інститут енергозбереження та енергоменеджменту. Кафедра охорони праці, промислової та цивільної безпеки. Київ. - 2018. 93 с. URL: <http://opcb.kpi.ua/wp-content/uploads/2014/09/BZDCZkonspekt.pdf>

2. Ситник Г.П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади): Підручник К.: НАДУ, 2012. – 544 с. URL: <http://ktpu.kpi.ua/wp-content/uploads/2014/02/Derzhavne-upravlinnya-u-sferi-natsionalnoyi-bezpeki.pdf>

*ПІВЕНЬ Владислав Сергійович,
студент ННІП СумДУ, гр. Юпн-91-0
(наук. керівник: к.політ.н. Каріх І. В.)*

Терор і тероризм як форми соціального наси́льства

Поняття терору і тероризму в сучасних реаліях виступають як потужні ідеологічні інструменти і суспільно-політичні механізми формування домінуючої точки зору в суспільній свідомості в умовах процесів глобалізації та формування інформаційного суспільства [1, с. 18]. Критичне зростання комплексу системних загроз миру пов'язане, насамперед, з експансією радикально-екстремістських ідей та інтенсифікацією практичних дій з дестабілізації політичних і соціальних інститутів держави та суспільства за допомогою терористичних методів. Проблема терору як державної практики тотального насильства, тероризму як насильницького методу боротьби за перетворення суспільства, завжди перебувала в суспільно-політичному та науковому полі інтересів політичних діячів, філософів, вчених, широких верств суспільства.

Необхідно розрізнити два споріднених, але різних за змістом поняття — терор і тероризм. Терор – насильство влади з її державним апаратом проти народу з метою придушення не тільки опозиції, а й усього загалу, з метою викликати жах і змусити полишити думки про спротив. Іншими словами, терор — насилля з боку наділеного владними повноваженнями («сильніших»). Уперше системний політичний терор було розгорнуто якобінцями під час Великої французької революції. Прямими їхніми ідеологічними нащадками були більшовики, які розгорнули «червоний терор» з метою придушення політичної опозиції і поширення більшовицької влади за межі захоплених

ними Петербургу і Москви. Жертви владного терору обчислюються сотнями тисяч, або навіть мільйонами людей.

Натомість тероризм — насилля з боку «слабшого» (без владних повноважень), насилля, що виходить від опозиційних прошарків суспільства, інколи радикально налаштованих і, з правилами, вельми нечисленних і які зазвичай не мають та й не можуть мати підтримки більшості суспільства. Тероризм носить політичну, соціальну, національну чи віросповідну ознаки. Тероризм як явище переслідує принаймні три основні й знакові мети. Перше — зчинити тиск на органи влади, залякати осіб, наділених владними повноваженнями. Друге — посіяти страх і невпевненість поміж громадян, лояльних до наявних достойників. Третьою метою є бажання викликати співчуття серед своїх потенційних прихильників, тобто в тому прошарку суспільства, який, як уважається ними, піддається гнобленню або дискримінації, але поступається в радикальності терористам [2, с. 22]. Таким чином, тероризм найчастіше неможливий без того, щоб терористи не оголосили про свою відповідальність за здійснений акт насилля. Хоча трапляються й винятки, наприклад, тоді, коли терористи хочуть втягнути у збройну війну з державними властями й інші організовані меншини. Тобто тероризм як провокація.

Головна (генеральна, стратегічна, кінцева) мета тероризму полягає у досягненні певних політичних, релігійних чи інших соціальних змін. Вона формується ідеологією терористів, публічно оголошується як конкретна вимога, визначає суб'єктів впливу, а також контингент осіб, які можуть бути залучені до терористичної діяльності. Потрібно відзначити одну важливу особливість генеральної мети терористичної діяльності. Ця мета має незаконний характер і у груповій свідомості терористів є недосяжною інакшим шляхом, ніж через застосування небезпечного насильства для залякування населення та представників влади. Найбільш розповсюдженими цілями

тероризму в світі є, наприклад, зміна державного устрою, прихід до влади певних політичних сил, відділення частини території держави з метою створення нової самостійної держави або переходу до складу іншої держави, чи набуття статусу дуже широкої автономії, повалення світських режимів в ісламських країнах, припинення військових дій, звільнення певної категорії осіб, які відбувають покарання у місцях позбавлення волі тощо.

До тероризму можуть також вдаватися й певні клани, присутні всередині правлячої меншини аби захопити усю повноту влади (але тільки таємно), які не мають і не можуть мати підтримки більшості суспільства, вже через свою інакшість, національну й віросповідну (інколи й соціальну). Тероризм як соціальне явище зумовлений соціальними, політичними й економічними чинниками. Найповніше визначив ознаки терористичної діяльності Брюс Хоффман у книзі «Тероризм зсередини» [3, с. 35].

Ключовою категорією, яка розкриває сутність терору та тероризму, є фундаментальне поняття — “наси́льство”. Наси́льство — це особливий вид відносин у соціумі, який активується системною взаємодією суб’єктів (групи суб’єктів) на мікро- та макросоціальному рівнях у визначених ним соціальних ролях у формі символів, образів і міфології пануючого ідеологічного нарративу з метою неправомірного забезпечення домінування одного суб’єкта над іншим, використовуючи різний символічний, фізичний, психологічний, технологічний апарат придушення та примусу з метою зниження статусу жертви або її фізичного знищення [4, с. 150]. Розрізняють фізичне, психологічне, моральне, інтелектуальне, економічне, політичне, ідеологічне та релігійне наси́льство.

Отже, складність та суперечливість тероризму як феномена і явища, різновекторний і багатоаспектний характер його впливу на політику держав обумовлює актуальність та необхідність теоретичного осмислення цього явища на новому

критичному рівні, як політичного терору та тероризму, які зіграли визначальну роль у драматичній історії нашого суспільства ХХ ст.

1. Гула, Р. В. Терор і тероризм: співвідношення понять у політологічному дискурсі. *Наукові праці МАУП*, 2016. №2, С.18-21.

2. Берест, Г. С. Організована злочинність і тероризм. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*, 2018. №18, С. 21-26.

3. Богущкий, П. Тероризм як антиправова соціальна практика. *Law of Ukraine*, 2015. №9, С.32-36.

4. Мокляк В. Сучасний тероризм як соціальне явище: сутність та форми прояву. *Проблеми законності*, 2016. №135, С. 147-156.

*ПЛИС Катерина Володимирівна,
студентка ННІП СумДУ, гр. Ю-01
(наук. керівник: к.політ.н. Каріх І. В.)*

Природні та соціальні цінності та їх роль у забезпеченні безпеки людини

На нашу думку, якщо говорити про природні та соціальні цінності у світлі забезпечення безпеки людини, то тоді їх потрібно розглядати у контексті національних цінностей.

Аналізуючи поняття «національні цінності» слід зазначити, що це предмети, явища та їх властивості, що задовольняють потреби особи, суспільства і держави в безпечному існуванні та прогресивному розвитку.

Проблема формування та закріплення системи національних цінностей є надзвичайно важливою для українського суспільства. Сьогодні для нашого суспільства є характерною криза ідентичності, яка проявляється у світоглядній невизначеності, розмитості суспільних цінностей і значній диференціації українського суспільства. Переконані, що цю кризу можна подолати шляхом переоцінки колишніх (застарілих) норм і в побудові на цій основі нової системи цінностей. Тільки національні цінності можуть бути стійким фундаментом для гармонізації інтересів людини, сприяння стабільності суспільства та сталого розвитку держави. [2, с.468].

Цінність – це критерій і способи оцінки значущості об'єктів і явищ навколишнього світу для людини і суспільства, виражені в моральних принципах і нормах, ідеалах, установках.

Основною характеристикою цінності є значення і сенс, які надаються тим чи іншим об'єктам природи, матеріальних і духовних благ.

Об'єктивне існування і вплив на безпеку особи, суспільства, держави та людської цивілізації природних і суспільних явищ, дозволяє здійснити поділ цінностей (які є суб'єктивним відображенням цих явищ) на природні й соціальні.

Природні цінності для людини та суспільства зумовлені тим, що безпека особи та суспільства пов'язана з необхідністю мати житло, їжу, задоволення інших потреб біологічного характеру. Однією із таких цінностей є географічно визначена територія, без якої неможливе існування держави, тобто це та природна цінність, без наявності та належного захисту якої не може бути мови про безпеку держави і суспільства. Наявність тих чи інших природних ресурсів також необхідно вважати природними цінностями, оскільки вони визначають потенціал, який може бути використаний державою для задоволення потреб розвитку кожного громадянина, суспільства, держави, у тому числі й для забезпечення їх безпеки.

Соціальні цінності (політичні, правові, моральні) зумовлені суспільним характером існування людини. Вони більш мінливі, ніж природні цінності, незважаючи на те, що технологічна могутність та зростаючі потреби людини в останнє століття досить інтенсивно та динамічно впливають на структуру вказаних цінностей, їх роль для кожної людини та суспільства в цілому. Система соціальних цінностей виступає як основа культури, в тому числі і культури безпеки, нормативно визначає характер соціальної діяльності людей.

Щодо природи цінностей, то слід зазначити, що цінність є об'єктивною в тому плані, що її носій має об'єктивну природу. Але важливість цінності завжди оцінюється індивідом. З огляду на це будь-яка цінність завжди має об'єктивно-суб'єктивну природу. Тому не можна погодитися з тими, які стверджують, що природні цінності необхідно віднести до об'єктивних. Цінність також породжує переконання, а воно, як зазначав ще

М. Монтень, може бути досить сильним, щоб змусити людей відстоювати його навіть ціною власного життя. Так, територіальна цілісність держави є цінністю, коли вона так оцінюється суспільством, яке готове її захищати за будь-яку ціну. Якщо цього немає, вона не є цінністю.

Соціальні цінності також мають подвійну природу. По-перше, вони включені в процес функціонування і розвитку даної суспільно-економічної системи і мають об'єктивний характер. По-друге, вони носять нормативний характер, але, будучи пофарбовані емоціями, почуттями, мають суб'єктивний відтінок. Соціальною цінністю може бути будь-який об'єкт, якщо він акумулює намагання (зусилля) і потреби соціальної групи чи окремої людини, спрямовані на їх збереження (захист), тобто якщо цей об'єкт розглядається як життєво важлива умова їх існування. Можна також стверджувати, що такі цінності, як ідеали, моральні норми, ціннісні уявлення про безумовно справедливе та прекрасне, мають об'єктивний характер у тому плані, що людина пристосовується до них, як до вже існуючої системи цінностей у суспільстві. Залежно від вказаної системи вона не тільки коригує свою поведінку, а й стає особистістю. Зрештою, будь-яка система соціальних цінностей є узагальненою інтегральною оцінкою суб'єктивних за своєю суттю ціннісних орієнтацій минулих і сьогоденних поколінь нації (конкретного суспільства).

В Україні дослідженням цінностей активно займаються співробітники Інституту соціології НАН України. За даними Інституту, пріоритетними для українців є соціальні цінності, а саме: створення в суспільстві різних можливостей для всіх, сприятливий морально-психологічний клімат у суспільстві, соціальна рівність і т.д. [2, с.467-468].

Але, очевидно, що структура системи соціальних цінностей не є незмінною. Вона формується в процесі розвитку суспільства. Багато дослідників цілком справедливо вказують на

те, що часові масштаби її існування не збігаються з масштабами соціально-економічних, політичних та інших змін в суспільстві.

З цього приводу А. Тойнбі зазначав, що в процесі взаємодії різних культур форми суспільної організації засвоюються більш-менш успішно, а от ядро культури, система цінностей – значно важче. Це свідчить про те, що створити ту чи іншу модель державно-політичного устрою і відповідну йому систему державного управління не так вже й важко. Але чи буде вона функціонувати так, як очікувалося? Це питання залишається відкритим, якщо при цьому не були максимально враховані набуті суспільством природні та соціальні цінності [1, с.57,59-60].

Отже, цінності є найважливішим елементом внутрішньої структури особистості. Сукупність сформованих, усталених відносин до цінностей утворює ту основу, яка забезпечує стійкість особистості, спадкоємність певного типу поведінки і діяльності, виражені в змісті і спрямованості інтересів. В силу цього цінності виступають найважливішим фактором, що регулює мотивацію особистості і формує її інтереси. Основний зміст відносин до цінностей - політичні, світоглядні, моральні переконання людини, глибокі і постійні прихильності, моральні принципи поведінки.

Система цінностей утворює внутрішній стрижень культури, в тому числі і організаційної, духовний зміст інтересів особистості і тих чи інших соціальних спільнот. Вироблення системи цінностей в соціальній організації в силу різноманіття індивідуальних оцінок є результатом певного компромісу, угоди, соціального договору. Встановившись, така система приймає форму сукупності певних моральних норм, за допомогою яких регулюються відносини всередині соціальної організації, підтримується її стійке існування і, отже, забезпечується безпека. [3, с.248-249].

1. Абрамов В.І., Ситник Г.П., Смолянук В.Ф. та ін. Глобальна та національна безпека. Київ: НАДУ, 2016. 784 с.

2. Гай-Нижник П., Л. Чупрій. Національні інтереси, національні цінності та національні цілі як трансформуючі чинники політики національної безпеки.// Гіллея.2014. Вип.84(№5). С.465-471.

3. Лысенко С.А. Теория управления безопасностью социальных систем (организаций). Киев: :ДП «Изд. дом «Персонал», 2014. 460 с.

ПУЛЯХ Валерія Юрївна
студентка ННІП СумДУ, гр. Ю-01
(наук. керівник: к.політ.н. Каріх І. В.)

Роль націоналізму в сучасному світі

На даний момент, проблема реалізації національного самовизначення в світі й досить відкритою.

Націоналізм – це ідеологія і пов'язані з нею політичні рухи, які прагнуть відновлення й консолідації суверенної національної держави та свідомого ототожнення усіх членів суспільства з певною нацією. Саме сучасний націоналізм виник наприкінці 18 століття у Західній Європі та у Північній Америці. Вже в 20 столітті націоналізм досяг просто величезного успіху, нарощуючи свою роль в Європейських країнах після Першої світової війни, а потім вже в Африці, Азії після Другої світової війни.

Як стверджує Дж. Брюбейкер, ««Нація» є багатогранною категорією сучасних політичних, теоретичних засад, культурних міркувань, що насправді складно уявити собі світ без націоналізму» [1, с. 23].

Нація – це природна, вічна категорія. Адже людське суспільство завжди має певну етнічно-національну структуру. Зазвичай, цілком природним є прагнення кожного народу мати свою державу, оскільки лише за цієї умови можливий ефективний розвиток національного життя. Народ як спільнота соціальна підходить до самопізнання саме пізнаючи мову, культуру, звичаї інших націй. Він може зіставити історичні особливості інших народів зі своєю самобутністю, яка є своєрідним джерелом формування патріотично-національних почуттів.

Націоналізм – це певна система націоналістичних поглядів нації, поглядів філософських, політичних, правових, моральних та духовних. Але з другого боку можна

охарактеризувати націоналізм як діяльність нації, її практику, яку вона здійснює відповідно до зазначених націоналістичних поглядів. В свою чергу, націоналістичні погляди нації – це продукт довготривалої еволюції суспільства, продукт, який формується на базі основного принципу світогляду нації – націоналізму.

Націоналізм як суспільне явище проявився лише в процесі Французької революції 1789 року, і з того часу він уже понад два сторіччя визначає особливості не тільки європейської, а й світової історії. Слушно зазначає Е. Сміт: «Умови для постмодерної відміни націоналізму ще не настали і процеси глобалізації аж ніяк не призводять до усунення націоналізму, а в наш час можуть навіть посилити його» [2, с. 125].

На абстрактному рівні націоналізм не є ані позитивним, ані негативним явищем. А на конкретному – це значною мірою залежить від додаткових мотивів, ідей та понять.

Підсумовуючи, можна зазначити, що у сучасному світі націоналізм є універсальним явищем, роль якого безперечно є величезною. Це явище охоплює не лише країни третього світу, але і високорозвинені країни. Незважаючи на те, що протягом декількох століть вияви націоналізму зростали і згасали разом зі світовими війнами, все ж таки ядро націоналістичної ідеології лишилося непорушним. На даному етапі державного розвитку націоналізм став доступним для цілей народної легітимації на всіх континентах. Та мабуть націоналізм, і надалі виконуватиме цю роль, поки потреба в культурній ідентичності поєднана з прагненням утвердити суверенітет народу.

1. Брюбейкер Р. Переобрамлений націоналізм. Статус нації та національне питання в Європі / Роджерс Брюбейкер; пер. з англ. О. Рябов. — Львів: Кальварія, 2006. — Бібліогр.: с. 250–264

2. Сміт Е. Д. Націоналізм: теорія, ідеологія, історія / Ентоні Д. Сміт; пер. з англ. Р. Фещенко. — К.: К.І.С., 2004. — С. 125.

*СЕМА Дарина Олександрівна,
студентка ННІП СумДУ
(наук. керівник: к.політ.н. Каріх І. В.)*

Зародження первинних знань про небезпеку

Для живого організму визначальне значення мають чинники, які заперечують його існування, а відтак - викликають необхідність адекватного реагування для самозбереження, спонукають до активних захисних дій. Дія, що заперечує існуванню отримує в суб'єктному визначенні специфічну форму - «небезпека»[1, с. 14]. При невідповідності характеристик впливаючих чинників характеристикам об'єкту (предмету) дії і виникає феномен небезпеки. Під небезпекою розуміють можливість виникнення обставин за яких матерія, поле, енергія та інформація або їх поєднання можуть завдавати шкоди здоров'ю людини, збиток навколишньому природному середовищу і соціально-економічній інфраструктурі, тобто викликати небажані наслідки безпосередньо або побічно. Небезпека є суб'єктною формою оцінки дії (явища, процесу), яка оцінюється суб'єктом як заперечення його природного існування.

Використовуючи термін "небезпека" ми не передбачаємо неминучого негативного впливу на людину (складну систему), тобто термін небезпека і негативний вплив речі різні. Негативний вплив передбачає дію на систему (людину, об'єкт), що призводить до погіршення її функціонування або повного її руйнування, тоді як небезпека є тільки можливістю такої дії.

Переважає більшість дослідників пов'язує поняття "безпека" з поняттям "небезпека". Це зумовлено переважно тим, що в процесі еволюції живої природи сформувався інстинкт самозбереження живих істот. Інакше кажучи умова

існування будь-якої живої істоти залежить від того, як вона може виявляти та оцінювати чинники (в тому числі зовнішнього середовища), що загрожують її фізичному існуванню. Отже для живого організму визначальними є чинники, які заперечують його існування, а тому зумовлюють необхідність адекватного реагування для забезпечення самозбереження й спонукають до активних захисних дій. Дія (явище, процес тощо), що заперечує існуванню живого організму набуває в суб'єктному визначенні специфічної форми - «небезпеки».

Поняття небезпеки є взаємопов'язаним з поняттям безпеки, тому зародження знань про небезпеку, як і про безпеку, можна прослідкувати в міфології, релігії, філософії, загалом в історії розвитку науки.

Способом розуміння небезпеки спочатку виступав міф, який концентрував первинні уявлення про небезпеку і одночасно був механізмом протидії їй. У міфі людина мала справу з живими істотами, від яких залежало її існування, а вивчення небезпеки відбувалось у формі їх «пізнання». Ці уявлення про небезпеку слугували важливим чинником організації стабільного функціонування та розвитку суспільства [2, с. 23].

Таким чином, небезпека завжди існує стосовно будь-якого об'єкта, в тому числі людини, соціальної групи, суспільства, держави, світової спільноти. Небезпека розглядається як форма визначення суб'єктом заперечення свого існування, то свідомість людини дає їй змогу не тільки відображати та оцінювати заперечливий вплив щодо її власного існування, а й свідомо визначати своє ставлення до цього заперечення. Тому для з'ясування сутності небезпеки є визначення людиною свого ставлення до небезпеки, а, отже, і оцінка нею безпеки свого існування.

1. Ситник Г.П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади): Підручник К.: НАДУ, 2012. – С. 14 – 19.

2. Глобальна та національна безпека: підручник / авт. кол. :В.І. Абрамов, Г.П. Ситник, В.Ф. Смолянук та ін. / за заг. ред. Г.П.Ситника. – Київ : НАДУ, 2016. – С. 17 – 23.

СОВЕНКО Максим Романович,
студент ННІП СумДУ, гр. Ю-03
(наук. керівник: к.політ.н. Каріх І. В.)

Мета доктрини національної безпеки та її основні положення

Оформлення, вироблення, організація, уніфікація, упредметнювання і періодичне уточнення положень Стратегії національної безпеки України, Воєнної доктрини України, тотальних доктрин, концепцій, стратегій, директив і програм у царині національної безпеки, планування і здійснення конкретних заходів щодо протидії і нейтралізації загроз національним інтересам України є одним з ключових державних механізмів у питаннях реалізації захисту суверенітету та територіальної цілісності Вітчизни.

В цілому дефініція «доктрина» може бути ідентифікована і трактована як теорія, вчення, що, як відомо, передбачає наукове обґрунтування певної групи принципів, поглядів, настанов [1, с. 324].

У структурі ієрархії та органічного підпорядкування політико-правових документів, що складають систему регулювання забезпечення безпеки, найбільш стратегічно важливу ланку складає безпосередньо категорія доктрин, оскільки ця когорта актів насамперед закріплює й регламентує конкретні кроки до впровадження, імплементації чи втілення тих чи інших фундаментальних завдань; висуває базис та генезу принципів, котрими мають керуватись центральні органи виконавчої влади й відомства, до компетенції й предмету відання яких належить специфіка тематики національної безпеки; прогнозує найближчу часову перспективу у справах,

що є першочерговими для держави; координує ресурси й цільові засоби стосовно актуальних потреб (в тому числі й з позиції фінансування, кадрового, інформаційно-аналітичного та матеріально-технічного устаткування й укомплектування відповідних юридичних осіб публічного права); окреслює шляхи моніторингу, аудиту і постійного правового супроводу щодо подій і явищ, що мають відігравати значну роль з точки зору національної безпеки у політичній, соціальній, економічній, екологічній, науково-технологічній, інвестиційній, інноваційній, воєнній, міжнародній, соціокультурній та інших сферах відносин.

Досить логічним є той факт, що мета доктрини національної безпеки є надзвичайно суміжною й помітно подібною з іншими елементами державної політики національної безпеки. Тим не менш лівова частка вчених унаслідок тривалого резюмування дискусійно-полемічних поглядів зупиняються на тому, що зміст і сутність мети є унікальними, автентичними та полягають в тому, щоб визначити цільові настанови національних інтересів, протидії та превенції потенційним або реальним загрозам і факторам ризику, уникнення наявних і ймовірних обмежень щодо захисту національних інтересів, у тому числі й ті, які стосуються реформування системи заходів національної безпеки й її складових. Мова йде про політику, спрямовану на реалізацію національних інтересів у деякому середньостроковому періоді (до 5 років).

Якщо звернутись до чинного законодавства України, то слід зазначити, що в Стратегії воєнної безпеки України акцентується увага на призначенні доктрини як інструмента удосконалення системи забезпечення національної безпеки та організації оборони, утворення, реорганізація та ліквідація органів виконавчої влади у цій сфері, а також документа, який слугує чинником формування законопроекту про Державний

бюджет України по статтях, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки і оборони України [2]. Чільне місце доктрина займає в аспекті доручень, заснованих і спроектованих задля вивчення конкретних питань та здійснення відповідних досліджень у сфері національної безпеки і оборони органами виконавчої влади та науковим закладам і установам України.

Отже, необхідно констатувати, що в загальних рисах комплексна характеристика мети й генеральних постулатів доктрини національної безпеки є вкрай вагомим компонентом гармонійної й оптимальної політики в галузі сприяння національній безпеці.

1. Ситник Г. П. Державне управління у сфері національної безпеки. Київ: Видавництво НАДУ. 2012. 730 с.

2. Про рішення РНБО України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України»: Указ Президента України від 25.03.2021 № 121. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>.

*СОЛОДОВНИК Марина Володимирівна,
студентка ННІП СумДУ, гр. Ю-03
(наук. керівник: к.політ.н. Каріх І. В.)*

Умови формування національних цінностей України

Під національними цінностями слід розуміти конкретні історично – соціальні відносини і переконання, матеріальні і духовні об'єкти, які мають загальне значення для стабільного функціонування і розвитку людей. Саме система національних цінностей утворює правову, філософську та етичну основу для забезпечення подальшого існування держави. Їх втрата може привести до зникнення нації як самостійного суб'єкта міжнародних відносин [4, с.105]. Що стосується представників української нації, то національні цінності служать об'єктами їхніх інтересів, а для їх свідомості відіграють роль повсякденних орієнтирів в предметі і соціальній реальності, визначенні їх практичного відношення до навколишніх предметів і явищ.

Властивості певних явищ визначають різні функції в системі людського життя і виступають в якості об'єктивних цінностей, символів певних соціальних відносин, в яких бере участь людина. Деякі цінності суспільної свідомості, що виражають ці інтереси в ідеальній формі (національний ідеал, національна мрія, національна справедливість та ін.), можуть виступати в якості національних цінностей. Крім того, ці форми свідомості не просто описують якісь реальні або уявні явища реальності, але й оцінюють їх, схвалюють або засуджують, вимагають реалізації або усунення.

Зіткнення різних національних цінностей є результатом боротьби різних стратегій, концепцій, доктрин, програм і технологій по забезпеченню національної безпеки, які знаходять

відображення в цілісних системах поглядів на характер і зміст національного розвитку, і, в кінцевому підсумку – об'єктивна логіка історичного процесу. Тому визначення національних цінностей повинно ґрунтуватися не тільки на аксіології, але й з урахуванням усвідомленого розуміння об'єктивних історичних закономірностей розвитку нації.

Формування політики національної безпеки в цілому і, зокрема, в гуманітарній сфері має бути перш за все спрямоване на визначення завдань та цілей цієї політики, що може бути найбільш повно відображено в Стратегії національної безпеки. При створенні такої Стратегії можна використовувати два основних підходи.

Перший підхід – це коли в основі розробки Стратегії лежить ієрархія національних інтересів і цілей. Другий підхід орієнтується на формування ієрархії національних цінностей.

У Законі України «Про основи національної безпеки України» національні інтереси українського народу визначаються як «життєво важливі матеріальні, інтелектуальні і духовні цінності українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток» [1]. Г.В. Новицький зазначає, що національні інтереси – це суб'єктивне усвідомлення основних, життєво важливих потреб країни. Безпека є саме такою потребою. А отже основний національний інтерес України – забезпечення її безпеки. Відтак, не національну безпеку потрібно виводити із національних інтересів, а, навпаки, в основі національних інтересів знаходиться національна безпека [2, с.46]. І.О. Кресіна ж вважає, що саме національна свідомість є універсальним вираженням національних інтересів, їх генератором і центром осмислення [3, с.116].

Аналізуючи поняття «національні цінності», слід зазначити, що це об'єкти, явища і їх властивості, що відповідають потребам особистості, суспільства і держави в безпечному існуванні і поступальному розвитку [5, с.18].

А.В. Возженников, в свою чергу, вважає, що національні цінності – це доступні і ідеальні соціальні, матеріальні і духовні блага, що відповідають потребам і інтересам людей і сприяють поступальному розвитку особистості, суспільства і держави [6, с.14]. Визначаючи це поняття, слід констатувати, що національні цінності – це певні концептуальні, ідеологічні основи, консолідуючі чинники, важливі життєві орієнтири на шляху ефективного суспільного розвитку. Так, А.В. Малишев відзначає: «...спільноти характеризуються цінностями як об'єктивними параметрами внутрішнього середовища, суворе дотримання яких є домінантою їх успішного розвитку» [7, с.17].

Тільки національні цінності можуть бути стабільною основою для гармонізації людських інтересів, сприяння стабільності суспільства та сталому розвитку держави [8, с.6]. Тому провідною ідеєю Стратегії національної безпеки має бути теза про активізацію зусиль, спрямованих на консолідацію української нації навколо спільних національних інтересів та цінностей.

Аналізуючи поняття «національні цінності», Г.П. Ситник справедливо стверджує, що на основі аналізу поняття «національна безпека» можна сказати, що національні цінності – це цінності особистості (особистості), цінності суспільства та цінності держави. Об'єктивна наявність і вплив на безпеку особистості, суспільства, держави і людської цивілізації природних і соціальних явищ визначає можливість поділу цінностей на природні та соціальні [9, с.123].

В Україні науковці Інституту соціології НАН України беруть активну участь у дослідженні цінностей. Так, зокрема,

А.А. Ручка вивчає ціннісні пріоритети населення України та виділяє п'ять ціннісних синдромів.

Перший синдром охоплює вітальні цінності - стан здоров'я (4,74 бала за 5-бальною шкалою), сім'я (4,72), діти (4,67), добробут (4,67) (середній бал – 4,73).

Другий ціннісний синдром охоплює соціальні цінності: створення різноманітних можливостей у суспільстві для кожного, сприятливий морально-психологічний клімат у суспільстві, соціальна рівність (середній бал - 4,06).

Третій ціннісний синдром охоплює традиціоналістичні цінності: національне та культурне відродження, участь у релігійному житті (середній бал – 3,47).

Четвертий ціннісний синдром охоплює самореалізацію цінностей: цікава робота, суспільне визнання, підвищення освітнього рівня, розширення культурного кругозору (середній бал – 3,70).

Синдром п'ятої цінності охоплює політичні та громадянські цінності: державна незалежність країни, демократичний розвиток країни, участь у діяльності політичних партій та громадських організацій (середній бал – 3,51) [10, с.118].

Тобто, за даними Інституту соціології НАН України, пріоритетом для українця є вітальні та соціальні цінності.

В.П. Горбулін та А. Б. Качинський також досить ґрунтовно займалися проблемою національних цінностей. Вони структурували систему національних цінностей, поділяючи їх на цінності особистості, цінності суспільства та цінності держави [5, с.107]. На думку вищезазначених дослідників, подальше існування держави та нації слід розглядати крізь призму її основної цінності, яка консолідує суспільство, а саме: національна безпека, духовне багатство, процвітання, система міжнародних відносин, патріотизм та справедливість.

Таким чином, можна відзначити, що українські національні цінності – це конкретні історичні суспільні відносини і переконання, матеріальні і духовні об'єкти, визначені через усвідомлення об'єктивних історичних закономірностей розвитку української нації, які конструктивні для стабільного функціонування і поступального розвитку народу України. На теперішній час для українського суспільства характерна криза цінностей і світоглядів, яка виявляється у втраті моральних норм, зростанні девіантної поведінки. Цю кризу можна подолати шляхом переоцінки колишніх норм і побудови на цій основі нової системи цінностей.

-
1. Политология. Словарь. – М: РГУ, 2010. – 564 с.
 2. Новицький Г.В. Теоретико-правові основи забезпечення національної безпеки України: Монографія. / Г.В. Новицький. – К.: Інтер технологія, 2008. – 496 с.
 3. Кресіна І. О. Українська національна свідомість і сучасні політичні процеси. – К.: Вища школа., 1998. – 392 с.
 4. Горбулін В.П., Качинський А.Б. Засади національної безпеки України. – К.: Інтер технологія, 2009. – 272 с.
 5. Горбулін В.П., Качинський А.Б. Стратегія національної безпеки України в аксіологічному вимірі: від «суспільства ризику» до громадянського суспільства //Стратегічна панорама. – 2005. – №2. – С.13–27.
 6. Возженников А.В. Национальная безопасность: теория, практика, стратегия. – М.: НПО «Модуль», 2000. – 240 с.
 7. Малышев А.В. Новая общесоциологическая теория (парадигма). – Винница: Изд. Винница, 1997. – 96 с.
 8. Парахонський Б.О. Національні інтереси України (духовно-інтелектуальний аспект). – К.: НІСД, 1993. – 43 с.
 9. Ситник Г.П. Державне управління національної безпеки (теорія і практика). – К.: Вид-во НАДУ, 2004. – 408 с.
 10. Ручка А. Ціннісна ментальність вікових груп соціуму // Соціологічні дослідження культури: концепції та практики. Колективна монографія. – К.: Інститут соціології, 2010. – С. 117–127.

*СПІРІНА Анна Євгенівна,
студентка ННІП СумДУ, гр. Ю-01
(наук. керівник: к.політ.н. Каріх І. В.)*

Принципова різниця між воєнною доктриною та стратегією воєнної безпеки

В ст. 1 Закону України “Про організацію оборонного планування” констатується, що “Стратегія воєнної безпеки - складова Стратегії національної безпеки України, що визначає напрямки попередження та нейтралізації реальних та потенційних загроз національній безпеці України у воєнній сфері”[1]. В ході дослідження системи стратегічних документів у сфері забезпечення національної безпеки її структури та ієрархії можна дійти висновку, щодо відмінностей між Воєнною доктриною та Стратегією воєнної безпеки, їх місця в зазначеній системі документів.

Принциповою є різниця між “воєнною доктриною” і стратегією воєнної безпеки. Перша стосується сфери воєнної безпеки і тому є складовою національної безпеки. Друга є військовим мистецтвом і стосується застосування Збройних Сил. Процес розроблення стратегії національної безпеки та її складових має здійснюватися за схемою “концепція - доктрина - стратегія” і є мистецтвом. При цьому головною метою стратегії вважається подальша деталізація (декомпозиція) системи поглядів, принципів і настанов, відображених у “доктрині”. [3, с.8]

Хочу зазначити, що і Воєнна доктрина України, і Стратегія воєнної безпеки належать до однієї сукупності документів, що визначає розвиток Система забезпечення національної безпеки України у сфері воєнної безпеки. Різниця між ними полягає в ступені деталізації та конкретизації проблем

(ступені формалізації політико-адміністративних рішень), що розв'язуються в рамках цих документів, в рівні декларативності та теоретичності кола суб'єктів, яких вони стосуються, можливих наслідків у разі їх невиконання тощо. Стратегія воєнної безпеки має бути похідною від Стратегії національної безпеки України та Воєнної доктрини України, якщо взагалі вважати за необхідне включати в систему базових документів, що визначають розвиток сфери безпеки, доктрину.

Якщо почати проводити аналогію національних стратегічних документів у сфері воєнної безпеки наприклад з “американською моделлю”, то в ході ми отримаємо більш чітку та зрозумілу систему документів, її структуру, ієрархію, призначення, зміст та зв'язки між її документами. [3, с.8]

Сьогодні відсутнє однозначне розуміння щодо змісту стратегії воєнної безпеки : чи вона має бути “оборонною” і відповідно, передбачати комплексне розв'язання не тільки воєнних проблем і не стільки воєнними методами, силами та засобами, а з широким залученням усього потенціалу сектору безпеки, його політико-дипломатичних, економічних, інформаційних та воєнних механізмів, або бути зорієнтованою на вирішення суто військових проблем в інтересах тільки Збройних Сил України.

1. Про організацію оборонного планування. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2198-15#Text> (дата звернення: 15.04.2021).

2. Горбулін В.П., Качинський А.Б. Методологічні засади розробки стратегії національної безпеки України // Стратег. панорама. - 2004. - № 3. - С. 15-2

ШЕВЧЕНКО Ярина Олександрівна
студентка ННІП СумДУ, гр. Ю-01
(наук. керівник: к.політ.н. Каріх І. В.)

Забезпечення національної безпеки в Україні в умовах глобалізації світу

Якісно оцінити стан і проблеми національної безпеки держави в сучасних умовах складно, проте це актуально. Протягом останніх років в Україні відбулися значні зміни в політичній, соціальній та економічній сферах, які мають значні системні наслідки. Для того, щоб попередити їх перетворення на катастрофічний стан, потрібно приймати державно-управлінські рішення, які визначають пріоритети розвитку в нестабільних умовах, подолання негативних наслідків прояву національних ризиків та небезпек, а також установа рівноваги в національній системі. Для забезпечення національної стабільності в суспільстві ці процеси повинні керуватися з боку органів публічної влади. Об'єктом таких управлінських впливів є зміна умов і факторів, котрі певною мірою впливають на забезпечення соціальної стабільності держави та прискорення виходу із системної кризи.

Сучасна ситуація у сфері міжнародної безпеки характеризується глибокими змінами, які насамперед пов'язані з активізацією інтеграційних процесів на глобальному і регіональному рівнях. Процеси глобалізації наклали відбиток на всі сфери світової цивілізації, зокрема сфери оборони і безпеки. Сьогодні глобалізаційні процеси мають визначальний вплив на міжнародну, регіональні і національні системи безпеки й несуть у собі поряд із новими можливостями низку новітніх загроз. Україна в цих умовах не є винятком. Новітні загрози, які породжені процесами глобалізації, виникають із самої природи

сучасних міжнародних відносин і є об'єктивним явищем, з огляду на це гарантування національного рівня безпеки вже недостатньо для їх подолання чи попередження. Ізоляціонізм та різноманітні форми його прояву, такі, як автаркія, класичні форми твердого нейтралітету, відмова від адекватних дій щодо інших суб'єктів міжнародних відносин і аналізу внутрішньополітичних процесів, які відбуваються за кордоном, втрачають свою ефективність та є не виправданими з погляду національних інтересів сьогодення. Покладатися лише на такі форми уникнення загроз в умовах глобалізованого світу означає не забезпечити надійний захист від них та створити додаткові проблеми.

За сучасних умов протидіяти глобальним загрозам можливо тільки глобальними засобами, можливості для яких створює система міжнародних відносин. Головними формами такої протидії є створення глобальних та регіональних моделей безпеки із засобами колективного попередження загроз та їх подолання [1].

Аналіз безпекової ситуації в Україні свідчить про те, що більшість загроз мають внутрішнє походження. Наприклад, це корупція, організована злочинність, тіньова економіка, поширення наркоманії, деформації соціального, економічного та демографічного розвитку, екологічні й техногенні проблеми тощо. Останнім часом зростає вплив зовнішніх загроз через виникнення низки нових негативних чинників та значне посилення існуючих. Такі тенденції притаманні не лише Україні – вони є негативними наслідками глобалізації сучасного світу. За таких умов будь-яка країна світу не може самостійно забезпечувати національну безпеку. Для України, як і для більшості центральноєвропейських країн, на сучасному етапі розвитку не має альтернатив самостійно або коаліційно реагувати на сучасні виклики безпеці. Ані статус нейтральної країни, ані політика балансу між різними стратегічними

партнерами не можуть бути продуктивними. Головне питання полягає в тому, із якими структурами та яким чином Україна може ефективно забезпечити своє майбутнє та свою безпеку як суверенна незалежна держава.

Відповідь на це питання дає сучасна європейська та українська реальність. Найважливішою військово-політичною організацією Європи з другої половини ХХ ст. був та залишається Північноатлантичний союз. Альянс створювався як система колективної оборони, але необхідність вирішення проблем європейської безпеки постійно посилювала складову Євроатлантичного Союзу. У цьому контексті НАТО відіграло роль “великого інтегратора” повоєнної Європи, і цей інтеграційний потенціал не вичерпаний і на сьогодні. На сьогодні цей союз є ефективною формою колективного співробітництва в галузі безпеки та протидії сучасним глобальним проблемам та загрозам. Цінність євроатлантичної системи колективної безпеки полягає ще й у тому, що з формуванням нової моделі міжнародних відносин після краху Ялтинсько-Потсдамської системи, НАТО найбільш швидко пристосувався до нових геополітичних умов, витримавши складний трансформаційний період [2].

Отже, із огляду на потребу збереження суверенітету України та протидії зовнішньому втручання у внутрішньополітичні процеси держави, Україні варто брати участь насамперед у коопераційних системах безпеки, де не існує вертикальної інтеграції. Такою системою на сьогодні є лише НАТО.

1. Дзьобань О. П. Національна безпека України: концептуальні засади та світоглядний сенс, О. П. Дзьобань. Х. : Майдан, 2007. 283 с.;

2. Пасічний Р. Національна безпека України в епоху глобалізації, Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. 2012. Вип. 24. С. 108–112.

*ШЕІН Дмитрій Сергійович,
студент ННІП СумДУ, гр. Ю-03
(наук. керівник: к.політ.н. Каріх І. В.)*

Націоналізм як суспільно-політичне явище у процесі забезпечення національної безпеки

Загальновідомим є те твердження, що націоналізм в якості політичної течії та ідеології є вкрай неоднозначним і неоднорідним явищем, яке регулярно протягом свого існування викликало велику кількість дискусій і суперечок. Хоча, до того часу, як націоналізм припинив бути вираженням здебільшого у форматі прагнення народів та етнічних груп на самовираження й самоідентифікацію, жодних крайніх і агресивно-радикальних ідеалів він як тенденція не висував, навіть в умовах, коли масове незадоволення досягало критичної точки.

Подекуди націоналізм стимулював екстремістські погляди, підбурював сепаратизм, експансіонізм, анархізм, загострював релігійні і культурні суперечності. Але ігнорувати комплексне значення цього явища, нехтувати його користю не слід, через що актуальність обраної тематики полягає насамперед в тому, аби проілюструвати зворотній (позитивний) вплив націоналізму, який за тих чи інших обставин і особливої фабули подій може слугувати рушійним і сильним каталізатором формування державно-правової визначеності, розширювати можливості й інструментарій забезпечення заходів національної безпеки.

На глибоке авторське переконання в першу чергу необхідно в загальних рисах розглянути й з'ясувати безпосередньо сутність націоналізму. Зокрема, один з ведучих дослідників національної ідеї та фундатор вивчення й аналізу об'єктивних передумов націоналізму Карлтон Дж. Гейз

наголошував, що відобразити всю ретроспективу й атрибутику цього руху фактично є нереальним, утопічним, оскільки як і будь-яка довільна динамічна політична одиниця, націоналізм (звісно, не в традиційному його розумінні й сприйнятті) зародився вкрай давно, тому по суті усупільнює та узагальнює концепції різнопрофільних думок у сфері управління й процесуально-процедурного боку державотворення. В цілому його розвиток можна ототожнювати з тією епохою, коли ранні держави починають вороже ставитись до чужинців без очевидно наявних на те причин. Проте в його систематизованих структурах і схемах націоналізм розглядається і формулюється в кількох головних аспектах, котрі в подальшому були взяті за взірць багатьма експертами в цій царині.

Варіації висунуті дефініції демонструють, що націоналізм є: 1) об'єктивно зумовлений процес перетворення етнічних, культурних спільнот на політичні, державні (в такому разі акцент здійснюється на тому, що оформлення й організація держави неможлива без націоналістичного зерна, яке з рештою сприяє натуральному піднесенню держави); 2) як ідеологія, політична доктрина, першооснова світогляду керівництва держави і її еліти; 3) як почуття, форма самоусвідомлення нації; 4) як політичний рух. Усі ці аспекти є частинами єдиного цілісного феномена — націоналізму. Втім генеральна увага у працях К. Гейза приділяється феномену націоналізму та його втіленню в життя на різних етапах розвитку у формі інтегруючого чинника [1, с. 132].

Вище наведені позиції є магістральним орієнтиром у питанні поточного дослідження. Оперуючи стрижневими засадами й ознаками націоналізму, можна впевнено стверджувати, що цей рух є засобом, котрий дозволяє національній верхівці і небайдужій активній частині громадськості згуртувати націю щодо виконання ключових суспільно-політичних та соціально-економічних завдань

національного розвитку, подолання фундаментальних дилем та апорій, зав'язаних на зламі взаємодії категорій «нація» і «національна безпека». З часом природне право (дискретне, не деклароване) переросло у цілісне намагання всіляко практично утвердити власну систему цінностей і свободу самовизначення.

Це дозволяє стверджувати, що сутність поняття «націоналізм», як суспільно-політичного процесу й явища полягає в усвідомленому вираженні як нацією, так і її політичною, інтелектуальною елітою життєво важливих національних інтересів та відповідних їм стратегічних національних цілей, а отже й в усвідомленні себе нацією, як одного із повноправних суб'єктів історичного розвитку світового співтовариства. За такого розуміння націоналізму він майже еквівалентний поняттю «патріотизм» і є стрижнем національної ідеї, яка не обов'язково має вироджуватися в шовінізм чи протиставлення іншим націям [2, с. 87].

Отже, доцільно резюмувати, що зв'язок націоналізму із процесами реалізації національної безпеки є цілком закономірним та послідовним. Це явище створює підґрунтя методології, скеровує конклюдентні й діалектичні критерії оцінки стану національної безпеки в те русло, що буде відповідати насущній проблематиці держави.

1. Касьянов Г. В. Теорії нації і націоналізму: Монографія. Київ: Либідь. 1999. 352 с.

2. Ситник Г. П. Державне управління у сфері національної безпеки. Концептуальні та організаційно-правові засади. Київ: НАДУП. 2012. 544 с.

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ІСТОРІЇ

БІБІК М. О.

Екомузей: історико-культурне та суспільно-господарське значення 3

ГАПЧЕНКО Є. А.

Перші спроби пам'яткоохоронної діяльності на території України: Історичне товариство Нестора Літописця й Одеське товариство історії та старожитностей 6

ГОНЧАРЕНКО А. В.

Проблема об'єднання Німеччини та Паризький саміт ЄЕС 1989 р. 10

ВЛАСЕНКО В. М.

До біографії Івана Мірного (за документами Галузевого державного архіву Служби зовнішньої розвідки України) 16

ДЕГТЯРЬОВ С. І.

Українці-русини у світі в останні роки ХІХ ст. (за матеріалами часопису «Киевская Старина») 21

ЗІНЧЕНКО І. Д.

Хрущовська антирелігійна кампанія в Україні 27

ЗЬОМЕНКО М. В.

Дослідження Ширяєвського городища 30

<i>ЗЯКУН А. І.</i> Формування традиції викладання історії у XVIII столітті	33
<i>КАРІХ М. О.</i> Сторінки історії «SIEMENS AG» в Україні	38
<i>КАРПЕНКО М. В.</i> Історія повсякденності як важливий напрям історичної науки	44
<i>КАРПЕНКО М. В.</i> Порівняльний аналіз розвитку писемності та літератури Вавилону і Китаю в Стародавню добу	46
<i>КОРОЛЬ В. М., УЛЬКО Є. С.</i> Вихід США з ЮНЕСКО і криза організації 1980-х років	48
<i>КУРІННОЙ О. С.</i> До історії українського «Пласту» на еміграції	59
<i>ЛИСЕНКО А. А.</i> Діяльність соціалістичних країн в ЮНЕСКО протягом 1960–1980-х рр.	62
<i>ЛОБКО Н. В.</i> Публікація матеріалів родових архівів в другій половині XIX ст.	66
<i>МЕЛЬНИК Д. О.</i> Місто Ромни під час Першої російської революції	70

<i>МИРОШНИЧЕНКО А. В.</i>	
Культові споруди Охтирки як історико-культурні пам'ятки	75
<i>ОЛЦЬКИЙ В. О.</i>	
Листування священника І. Шугайла як джерело до вивчення міжособистісних відносин православного духовенства України в середині 1940-х – середині 1950-х років	79
<i>ОРЛОВ О. Л.</i>	
Олександр Македонський: загадка особистості	83
<i>ОСАДЧИЙ Є. М.</i>	
Романів перевіз на Пслі в контексті вивчення шляхів сполучення Південної Сіверщини	87
<i>ПОНОМАРЬОВА К. О.,</i>	
Порівняльний аналіз культури Еламу та Давнього Єгипту	92
<i>САЧЕНКО Л. В.</i>	
Роль Івана Мазепи в становленні української державності	95
<i>СЛАВКО А. С.</i>	
Історія утвердження гендерної рівності у праві Ради Європи	100
<i>СЛЮСАРЕВА Є. О.</i>	
Висвітлення соціокультурного життя Серединобудщини на сторінках місцевої районної газети (1960-ті рр.)	105
<i>ШТИРБУ П. І.</i>	
Жіноча освіта на території Роменщини кінця ХІХ – початку ХХ століття	110

КУЛЬТУРА. СУСПІЛЬСТВО. ДЕРЖАВА

БАГЛАЙ А. В.

Товариства "Просвіта" на Тростянецьчині 115

ЗІНЧЕНКО І. Д.

Онлайн ресурси для створення генеалогічного дерева 119

ЗЬОМЕНКО М. В.

Від монархії до парламентаризму 123

КОРОЛЬ С. М., ЖУРБА Н. Ю.

Соціальна адаптація неповнолітніх через використання методу «Профорієнтаційний тренінг» 126

КОРОЛЬ С. М., КАЛИНИЧ Н. В.

Соціальна профілактика деструктивних форм поведінки через використання методу «Арттерапія» 130

МЕЛЬНИК М. В.

Як коронавірус вплине на європейську інтеграцію та солідарність: випробування кризою, шанси на оновлення: думки оптиміста 135

МИХАЙЛІЧЕНКО М. А.

Поняття «військове поховання»: питання правового визначення 140

ПОНОМАРЬОВА К. О.

До питання про проблеми дисципліни «Історія України» у шкільному навчальному процесі 144

СТУДІЇ З ПИТАНЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

БЕЗВИН Б. В.

Масштаби поширеності корупції в Україні 148

ГОРКУН Р. С.

Природні та соціальні цінності та їх роль
у забезпеченні безпеки людини 151

ДЯДЧЕНКО А. І.

Чому найбільша небезпека притаманна
непередбачуваній поведінці суб'єкта безпеки? 154

ЗИБИНА П. О.

Характеристика основних груп визначень
поняття «безпека» 157

ІЛЬЧЕНКО Б. О.

Актуальність створення концепції національної
безпеки для подальшого розвитку держави 162

КАЛІНІНА М. Р.

Роль національних цінностей у забезпеченні
безпеки соціальної системи 166

КАМЧАТНИЙ М. О.

Національна безпека як мета та умова
життєдіяльності соціальної системи 169

КАШЕВАРОВА Я. В.

Чому «національна безпека» є змінною величиною 171

<i>КІЯШКО О. О.</i> Об'єктивно-суб'єктивна сутність понять «небезпека» та «безпека»	173
<i>КОВАЛЬОВ Д. М.</i> За якими поняттями характеризують національні інтереси?	177
<i>КОВТУН А. А.</i> Взаємозв'язок національних цінностей та соціальних норм	180
<i>КОЛОДУБ О. С.</i> Умови формування національних цінностей України	184
<i>КОРОЛЬ С. М., ЛИСЕНКО А. А., ГЛУЩЕНКО К. І.</i> Вплив рівня мотивації безробітних до офіційного працевлаштування	188
<i>КОРСУН А.</i> Об'єктивна цінність явища антагонізму: суспільно-політичний вимір	192
<i>КОСТЮК Я. В.</i> Чому «національна безпека» є змінною величиною?	195
<i>КСЕНЖЕНКО В. С.</i> Особливості організації та функціонування ситуаційних центрів в Україні	199
<i>КУЗЬМЕНКО В. В.</i> Чому існують різні тлумачення поняття «національні інтереси»?	202

<i>ЛИСЕНКО Є. І.</i>	
Складові та рівні національної безпеки	205
<i>ЛУТАЙ А. О.</i>	
Для чого розробляють стратегію національної безпеки і що мають відображати основні її положення?	208
<i>ЛЯХОВЕЦЬ Б. І.</i>	
Націоналізм як суспільно-політичне явище у процесі забезпечення національної безпеки	212
<i>МАЛЄЄВ М. О.</i>	
Оцінка націоналізму в сучасному світі	215
<i>МАЛИШЕВА А. О.</i>	
Стратегія національної безпеки України: етапи розробки та основні положення	219
<i>МАНЖОС Т. О.</i>	
Чому категорії «цінність» за радянських часів не приділялась увага?	222
<i>МИРОШНИЧЕНКО О. С.</i>	
Місце та роль цінностей при дослідженні безпеки соціальних систем	226
<i>МАШИН О. О.</i>	
Національна безпека як мета та умова життєдіяльності соціальної системи	230
<i>НЕСТЕРЕНКО М. В.</i>	
Взаємозв'язок понять «нація» та «нація-держава»	233

<i>НИКИФОРОВ Є. О.</i> Збройні сили України, як основоположна складова національної безпеки держави	236
<i>ОБРУСНИК Є. О.</i> Класифікація національних інтересів за їхніми ознаками	240
<i>ОРЄШКО І. В.</i> Антагоністичні цінності їхня сутність	244
<i>ПАРІЄНКО С. В.</i> Чому оцінка людиною безпеки об'єкта завжди є суб'єктивною?	247
<i>ПІВЕНЬ В. С.</i> Терор і тероризм як форми соціального насильства	250
<i>ПЛИС К. В.</i> Природні та соціальні цінності та їх роль у забезпеченні безпеки людини	254
<i>ПУЛЯХ В. Ю.</i> Роль націоналізму в сучасному світі	259
<i>СЕМА Д. О.</i> Зародження первинних знань про небезпеку	261
<i>СОВЕНКО М. Р.</i> Мета доктрини національної безпеки та її основні положення	264

<i>СОЛОДОВНИК М. В.</i> Умови формування національних цінностей України	267
<i>СПІРИНА А. Є.</i> Принципова різниця між воєнною доктриною та стратегією воєнної безпеки	272
<i>ШЕВЧЕНКО Я. О.</i> Забезпечення національної безпеки в Україні в умовах глобалізації світу	274
<i>ШЕІН Д. С.</i> Націоналізм як суспільно-політичне явище у процесі забезпечення національної безпеки	277

Наукове видання

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ:
ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали

VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції

(Суми, 23 квітня 2021 року)

Оригінал-макет підготував В. М. Король
(кафедра історії СумДУ)

Редколегія не несе відповідальності за точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Матеріали друкуються в авторській редакції. Точка зору редколегії не завжди збігається з точкою зору автора.

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 16,77. Обл.-вид. арк. 19,83. Тираж 120 пр. Зам.№
Видавець і виготовлювач
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007.